

DĚJEPIS OBECNÝ

PRO

NIŽŠÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH.

DÍL II.:

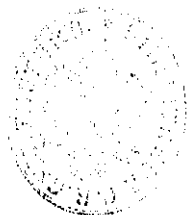
STŘEDNÍ VĚK.

SEPSAL

DR. JAROSLAV VLACH,

PROFESSOR CÍS. KRÁL. REALNÉHO GYMNASIA NA SMÍCHOVĚ.

SE 38 OBRÁZKY.

110 15
1/2

Cena neváz. 50 kr., váz. 60 kr.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY J. OTTY.

1895.

STŘEDNÍ VĚK.

Doba první.

Od zaniknutí západní říše římské do válek křížových (od r. 476.—1096. po Kr.).

I. Germáni. Říše východořímská.

1. Germáni.

Germáni jsouce v pradávné době domovem v krajích východo-evropských, osadili později kraje, jež rozkládají se mezi moři baltickým a německým, Vislou, Dunajem a Rýnem. Země jejich, zvaná *Germánie*, tou dobou byla krajina drsná, bařinami a lesy pokrytá. Germáni dělili se v četné kmeny, z nichž *Frísové* při moři německém, *Langobardi* při dolním Labi, *Cheruskové* při Veseře a *Markomani* v Čechách byli nejdůležitější.

Každý *kmen* spravoval se svobodně; lid scházel se pravidelně ku poradám o potřebách obecných a k soudům hrdelným, když byl měsíc na nově neb v úplňku, aneb mimořádně, když hrozila válka, aby volil vévodu. Lid dělil se ve *svobodníky* a *nevolníky*. Svobodníci byli dílem šlechtici, dílem svobodníci z lidu obecného. Všichni svobodníci povinni byli službou vojenskou; v roce dvacátém jinoch germánský přijat byl v řady mužů, když ho ve shromáždění slavnostním zbraní byli opatřili.

Hlavní jejich *zbraní* bylo kopí; štíty byly buď dřevěné buď pletené z vrboví. Místo pláště rádi nosili kože zvířecí. Na nepřitele hnali se Germáni za zpěvu, který hleděli sesílit tím, že štíty před ústa kladli. Často sestoupili se bojechtiví mladci kolem osvědčeného vůdce, aby s nimi pro kořist do sousedních zemí nájezdy činil; přežiti smrt vůdce válečné družiny pokládali za těžké provinění.

Vedle války zabývali se svobodní muži nejraději *honbou*, přechovávali domácí práce nevolníkům a ženám. Milo jim bylo též časté *hodování*, při čemž zpěvy zaznívaly a o záležitostech obecných se rokovalo.

Germani byli *postavy* vysoké, pleti bílé, vlasů rusých a očí modrých. Chválí se při nich, že mravy čisté a cudnost měli u veliké vážnosti, že hostinnosti pilně šetřili a svobody byli milovní. Bojechtivost, nestřídmost a náruživá hra v kostky byly jejich nectnosti.

Nejvyšší z bohů, jež ctili, byl *Vuotan*, otec všeho míra, který sídlil v paláci Valhalle; dva havrani seděli mu na ramenou, dva vlci leželi mu u nohou. Oděn byl v plášť modrý a seděl na koni; hrdinům dával vítězství a přijímal ty, kteří padli v boji, ve svém paláci. Bojem a honem se bavili, po něm zasedali k hodům. Syn jeho, *Donar*, bůh hromu, metal po obřích, původcích zla, kladivem, které mu do ruky zpět se vracelo, a sesílal úrodný déšť. Bohem války byl *Zio*. Bohyní světla byla *Berchta*, bohyní vesny *Freja*.

Vedle bohů vyšších Germani ctili mnohé nižší, jako obry, trpaslíky, lesní a vodní bohyně. Chrámů neměli a obětovali bohům v posvátných hájích, na vrších nebo při vodách. V oběť bohům kněží přinášeli zvířata nebo plodiny, zřídka — zvláště za války — lidí. Věštkyňe předpovídaly budoucnost z krve pobitých nepřátel.

2. Theodorich, král ostrogótský.

V druhé polovici IV. století vtrhl divoký národ *Hunnů* z Asie do Evropy a dal podnět k valnému stěhování národů germánských. Tito překročili hranice říše římské a pustošili zemi. Po dlouhém putování Vandalové usídlili se v Africe severní, Visigótové ve Francii jižní, Burgundové ve východní, Frankové v severní, Anglosasové v Anglii.

Zatím Hunnové pronikli až ke střednímu Dunaji vedeni jsouce mocným králem *Attilou*, zvaným „metlou boží“. Attila chtěje říši západořímskou ztroskotati, byl poražen (451) ve veliké bitvě na *polích katalaunských* (vých. od Paříže). Říše hunnská se rozpadla a podrobení národové germánské se osvobodili. *Odoaker* zmocnil se Itálie, kdežto *Ostrogóti* stali se sousedy říše východořímské.

Císařové nepřáli výbojným sousedům, ale nejsouce s to, aby je vypudili, vešli s nimi ve spolek přátelský. Aby spolek utvrdili, Gótové dávali hochy z rodů nejvznešenějších za rukojmě do Cařihradu.

Mezi nimi byl též syn královský *Theodorich*. Na dvoře císaře Zenona seznal zevrubně život římský. Když máje 18 let domů se

navrátil, vynikal udatností a podnikavostí, že po smrti otcově dosazen byl na trůn královský. Tu vybídl ho císař, aby zmocnil se Italie. Theodorich vypravil se do horní Italie, porazil Odoakra ve třech bitvách a oblehal ho tři léta v pevné Ravenně (jižně od ústí Pádu). Nemoha města mocí dobytí slíbil Odoakrovi, že mu daruje život a svobodu, jestliže se vzdá. Odoaker se vzdal, ježto hlad a nemoci ho k tomu nutily, ale již po několika dnech z návodu Theodorichova při hostině byl úkladně zavražděn. Tak stal se Theodorich vládcem Italie r. 493. Říše jeho sáhala od *horního Dunaje* do *Sicilie* a od *Alp* západních k *Dunaji střednímu*.

Jako král vládl mírně a moudře pracuje o to, aby blahobyt a bezpečnost zavládly v zemi namnoze zpustošené. Podrobení Římané vzdělávali půdu, provozovali průmysl a zastávali některé úřady; Gótové hlavně války si hleděli. Ale Římané jsouce katolíky nenáviděli ariánských Gótů, na něž jako na nevzdělance s opovržením hleděli. A tak oba národové zůstali si cizími.

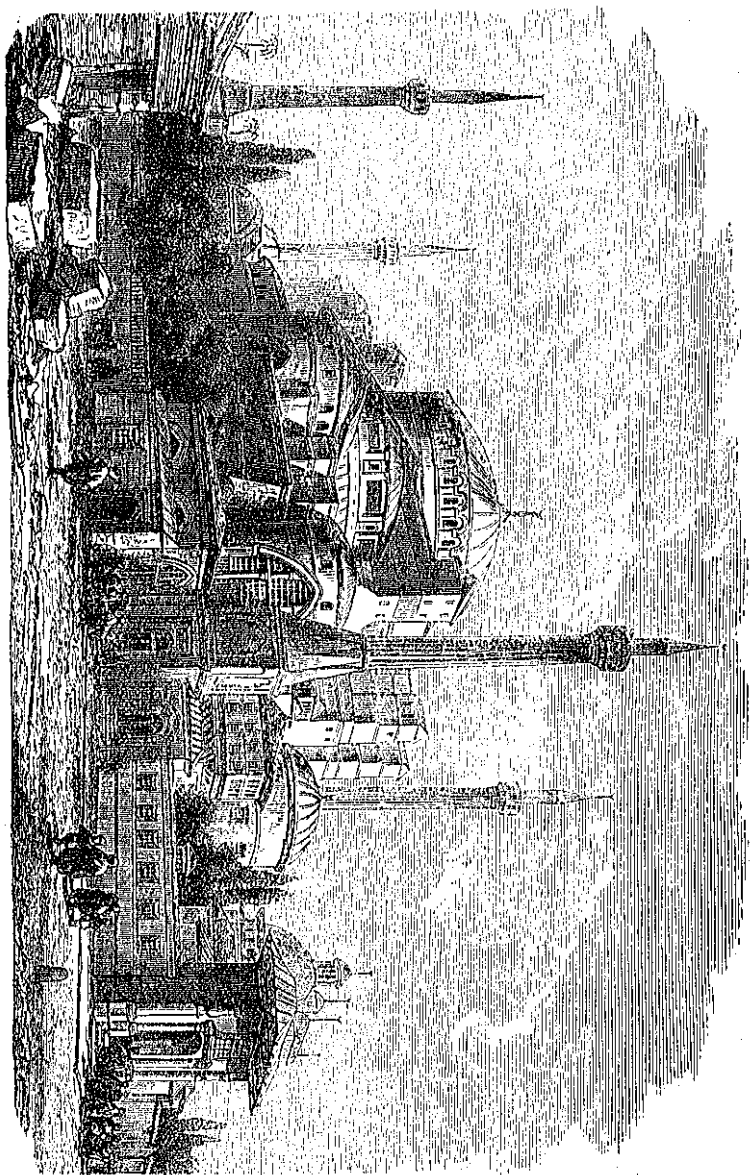
Theodorich v Ravenně žil bez veškeré nádhery. Psáti neuměl, ale vědy a umění podporoval; mnohými chrámy a paláci ozdobil sídelní město Ravennu a u dvora svého za rádce měl muže učené. Ač byl ariánem, neutiskoval prvotně katolíkův; teprve v posledních letech vlády své zatvrdil se proti nim a poskvnil památku svou ukrutnostmi. Po jeho smrti vznikly rozbroje v říši ostrogótské, jichž užil císař východořímský Justinián, aby Italie se zmocnil.

3. Císař Justinián.

Císařství východořímské (byzantské čili řecké), dobou tou zabíralo z větší části polouostrov balkánský, Malou Asii, Syrii, Egypt a sousední pobřeží. Rozsáhlé toto panství ještě značně rozšířil výboji císař *Justinián*, který od r. 527.—565. po Kr. vládl.

Aby vypudil národy germánské z římských krajín, jež byli zabrali, vyslal výtečného vojevůdce *Belisara* do Afriky proti Vandalům, kteří pověstni byli surovostí a loupeživostí (vandalismus). Král jejich, *Gelimer*, utrpěv porážku utekl s několika věrnými druhy do horské pevnůstky; ale oddíl vojska císařského, jemuž velel německý vůdce Faras, sevřel jej se všech stran, že záhy nastal v pevnůstce nedostatek potravin. Marně Faras vyzýval Gelimera, aby se poddal; král nechtěl se státi poddaným toho, který bez příčiny svrhl ho s trůnu do bídy. Prosil pouze o chléb, aby utišil hlad, o houbu, aby ochladil od pláče začervenalé oči, a o harfu, aby mohl opěvovati svou bídu. Faras vyplnil přání jeho, ale ještě

Chrám Boží moudrosti v Caribradě.

pevněji obklíčil krále. Gelimer vida nezbytí se vzdal nepříteli. Sevřen býv okovy stříbrnými, zavezen byl poslední král vandalský do zajetí cařihradského. Říše jeho s panstvím byzantským byla sloučena.

Hned potom Justinián vmísil se chytře do sporů, jež vznikly po smrti Theodorichově v říši ostrogótské, a vyslal Belisara s vojskem do Italie. Belisar v krátké době zmocnil se dolní Italie. Když také Řím ochotně brány své mu otevřel, Gótové octli se v také tísní, že nepřátelskému vojevůdci trůn jali se nabízet. Tu Belisar byl z Italie odvolán, načež Gótové skoro celé země zpět vydobyli. Teprve nový vojevůdce *Narses*, muž postavy slabé a nepatrné, ale velikého nadání válečného, zase vítězně postupoval proti Gótům. Pod horou *Vesuvem* (u Neapole) došlo ku bitvě rozhodné. Gótové bojovali jako lvové; jejich král *Tejas* zachytil ve štítě svém dvanáct kopí, třinácté, když zaměňoval štít za nový, proklálo mu prsa. Teprve třetího dne bitva byla skončena. Narses zajatým Ostrogótům na jich prosbu povolil volný odchod do krajín germánských. Italie stala se provincií říše byzantské; správcem provincie stal se Narses.

Větší slávy než výboji Justinián nabyt zařízením, jež provedl v říši své. Maje v radě výtečné právníky, dal zákony římské přehlédnouti a upravit v nový zákonník (*Corpus iuris civilis*), který až po naše časy má důležitost. Mnohá města opevnil, sídelní město četnými stavbami okrášlil, mezi nimiž nejskvostnější jest *chrám Boží moudrosti* (Sofie). Jak pyšnil se dílem tím, vysvítá z jeho slov, jež pronesl při vysvěcení chrámu: „Překonal jsem tě, o Šalomouně!“

Za vlády jeho zaveden chov bouřeň hedvábných v Evropě. Domovem hedvábní jest Čína. Ale tam byla záповěď vyvážeti bouřce ze země; nicméně podařilo se dvěma mnichům, kteří Čínu navštívili, přinést v holcích ukrytá vajíčka bouřeň do Evropy. Záhy potom hedvábnictví v říši byzantské se rozšířilo.

4. Alboin, král langobardský.

Narses uvedl záhy pořádek v Italii, ale popudil proti sobě dvůr císařský, když v hrabivosti své jal se hojně shromažďovati poklady. Nástupce Justinianův na žaloby Římanů poslal jiného správce do Italie, a císařovna Sofie dala Narsetovi vyříditi, aby, vrátě se domů, rozdával služkám vlnu ku přástvám. Uslyšev vzkaz Narses zvolal: „Upředu ti přástev, jež po celý život nedovedeš rozpřísti!“ I vyslal posly s překrásným ovocem k *Alboinovi*, králi

Langobardů, kteří přebývali v Pannónii (v Uhrách západně od Dunaje), a vyzýval ho, aby s lidem Italie se zmocnil. „Proč sedíte,“ vzkázal Langobardům, „v chudých krajích pannónských? Přijďte do krásné Italie, jež požehnána jest poklady všeho druhu!“

Alboin s radostí vyslechl poselství. Přenechal sídla lidu svého *Avarům*, kmeni loupeživému, který Hunnům byl příbuzný, a vtrhl r. 568. po Kr. do Italie. V době krátké zmocnil se Italie horní; *Pavia* jediná (město nad dolním Ticinem) odolávala mu po tři léta. Tu přísahal král ve své zlosti: „Dobudu-li města, ani jediný z obyvatelů neunikne mečům langobardským!“ Když konečně město se vzdalo a Alboin chtěl do města vítězný vjezd slaviti, poklesl jeho kůň v bráně a nemohl býti přiveden k tomu, aby povstal. I zvolal jeden z Langobardů ke králi: „Odvolej přísahu a vjedeš do města; nebo lid města tohoto jest v pravdě křesťanský!“ Král uposlechl rady a slíbil milost měšťanům. Potom povstal kůň a král vjel do města.

Alboin sešel násilně se světa návodem manželky své *Rosamundy*. Sedě při hostině přikázal v bujném rozmaru choti své, aby napila se z číše, kterou kdysi dal zhotoviti z lebky otce jejího. Královna učinila, jak jí bylo nařízeno; ale v duchu přísahala manželu pomstu. Pro záměr svůj opatřila si pomoc dvou sluhův. Když Alboin jednou o polednách spal, dala zbraň jeho odstraniti. Potom najatí vrahové ho přepadli a zahubili.

Nástupci jeho rozšířili panství po největší části Italie; jen Řím, některá města na východním pobřeží a část Italie dolní zůstala v moci říše byzantské. Když později Langobardi, kteří byli ariány, přestoupili na víru katolickou, nastalo slučování Římanů s kmenem langobardským v národ italský.

5. Chlodvík, zakladatel říše franské.

Z říší germánských, které povstaly na půdě římské, nejmocnější byla *říše franská*, jejíž zakladatelem byl *Chlodvík*.

Chlodvíkovi bylo patnáct let, když Frankové prohlásili ho králem, posadivše ho na štít za hlasitého křiku a za narážení kopími o štíty. Jakmile Chlodvík stal se králem, bylo jeho přední snahou vydobytí Gallie, jež na jihu s panstvím jeho sousedila a bohatstvím vína a obilí slynula.

V Gallii do té doby zachovala se samostatná provincie římská, jejíž správu vedl *Syagrius*. Proti němu vypravil se Chlodvík, přemohl ho a provincií jeho připojil k panství svému (r. 486. po Kr.).

Jakkoliv nemohl zabrániti, aby vojíni dle tehdejšího zvyku země neplenili, přece hleděl jinak přísně zachovati kázeň ve vojstě svém, jak dokazuje tento příběh.

Při drancování jednoho města Frankové ukořistili v chrámu skvostnou nádobu. Biskup žádal Chlodvíka, aby mu byla vrácena. Když vojíni dělili se o kořist, žádal Chlodvík, aby mu nádobu vydali. Ale vojín kterýsi rozhorlen rozbil nádobu sekýrou zvolav: „Budeš mítí jen to, co osud ti dá!“ Chlodvík neřekl ničeho, neboť vojín byl v právu. Ale později král při přehlídce vojska spozoroval, že týž vojín má zbraň v nepořádku. I mrštil jí o zemi. A když vojín se sehnul, aby ji zdvihl, Chlodvík rozpoltil mu hlavu se slovy: „Hle, tvá odměna za nádobu!“

Do doby té Chlodvík nebyl křesťanem, ač pojal za manželku *Klotildu*, dceru krále burgundského, která byla horlivou katoličkou. Teprve za války proti *Alemannům*, bydlícím při středním Rýnu, slíbil, že se dá se svým národem pokřtiti. Když totiž došlo k bitvě rozhodné, jali se Frankové ustupovati před vítězícím nepřítelem; v té úzkosti král vzpomněl si na boha křesťanského a zvolal: „Prosím tebe, bože křesťanský, za pomoc. Dopřeješ-li mi vítězství, budu v tebe věřiti a přijmu křest v jméně tvém!“ A hle, tu stanou Frankové, obnoví boj, obrátí *Alemanny* na útěk a zabijí jejich krále.

Rok po bitvě přijal Chlodvík s národem svým křest v *Remeši* (severových. od Paříže). Když biskup vodou poléval hlavu královi, pravil: „Sklon hlavu ponížene a koř se tomu, co jsi spaloval, a spal, čemu jsi se kořil!“ Poněvadž Chlodvík byl prvním germánským králem, který přijal víru katoličku, nazván byl papežem „králem nejkřesťanštějším“, který název později králové francouzští si přikládali. Též od té doby *Remeš* byl korunovačním městem králů francouzských.

Chlodvík, ač pokřtěn, zůstal i dále ukrutným a hrabivým. Pod záminkou, že chrániti chce katolických poddaných proti ariánským *Visigótům*, napadl říši visigótskou a zatlačil Visigóty za Garonnu. Odstraniv zrádně dědičná knížata vládnoucí nad ostatními kmeny franskými, spojil ve svých rukou vládu nad všemi Franky. Hlavním městem říše učinil Paříž, kde také zemřel roku 511. po Kr.

6. Frankové. Karel Martel a Pipín Krátký.

Potomci Chlodvíkovi dělili mezi sebou několikráte říši; žijíce v stálém sváru a jsouce k vládě neschopni oddali se životu pohodlnému. Za ně vládli správceové statků královských čili *majordomové*.

Když totiž Germáni zmocnili se některé země, králové zabrali část půdy pro sebe, jinou přiřkli náčelníkům vojska a svým věrným za svobodný statek (*allodium*).

Statky králův a vůdců byly tak rozsáhlé, že tito části z nich některým členům své družiny na čas života přepouštěli, aby je stálou službou zavázali. Takový statek propůjčený slul *léno* nebo manství (*feudum*, *beneficium*); kdo ho za službu užíval, zval se *vasalem* nebo manem, vlastní jeho majetník *lenním pánem*. Manové království tvořili válečnou družinu, kterou král, kdykoliv chtěl, povolával ke službě.

Ježto rozdávaní lén patřilo k povinnostem majordomů, kteří v době války byli též náčelníky vojska, vážnost jejich rostla čím dále tím více, ano stala se i větší než králů samých. První majordom veškeré říše franské byl *Pipín z Heristalu* (ve vých. Belgii). V úřadě ho následoval syn jeho *Karel*, veliký válečník. Za něho vpadli Arabové ze Španěl, kterých byli dobyli, do říše franské a hrozili zkázou říši a všemu křesťanstvu. Karel postavil se jim (r. 732. po Kr.) na odpor poblíž města *Poitiers-a* (jižně od dolní Loiry). Po sedm dní trval boj krutý; konečně hrdinnost bojovníků křesťanských zvítězila nad Araby, kteří byli za Pyreneje zahnaní. Karel veleben byl po všem křesťanském západě a poctěn názvem *Martela*, t. j. kladiva, ježto jako kladivo rozdrtil moc arabskou.

Syn a nástupce jeho *Pipín Krátký*, ač byl postavy nepatrné, získal si záhy velikou vážnost u Franků. Nechtěje přestati na názvu majordoma, nýbrž žádaje si k moci i jména královského, vyslal poselství k papeži Zachariášovi s dotazem: „Kdo jest královského trůnu hodnější, ten-li, kdo bez starosti doma dří, ač králem se nazývá, čili ten, kdo všecku tíži a starost vlády nese?“ A když papež odpověděl, že ten, kdo nese tíži vlády, Pipín sesadil krále s trůnu a sebe za krále povolal r. 751. po Kr.

Ale všichni velmoži franští nebyli se změnou tou spokojeni; mnozí s úsměškem vypravovali si o nepatrné postavě krále. I dal jednou Pipín u přítomnosti četných velmožů předvésti velikého býka, na něhož pustili lva. Tento vrhl se na býka a převálil ho k zemi. Král zvolal k velmožům: „Odrhňte lva od býka nebo ho zabijte!“ Velmoži patřili ulekání jsouce na sebe a jen jeden z nich odvětil: „Pane, žádný člověk by se toho neodvážil!“ Tu seskočil Pipín s trůnu, tasil meč a přetl jednou ranou i krk lvův i hlavu býkovu. Potom posadil se na trůn říka: „Zda nyní se vám zdá, že mohu býti vaším králem?“ Od doby té velmoži nikdy více nereptali proti králi.

Pipín prokázal se papežům vděčným za to, že mu k trůnu dopomohli. Když totiž Langobardi ohrožovali Řím, dvakráte pospíšil do Italie, porazil je a odňal jim část území, kterou daroval potom papeži. Tím položil základ ku *panství papežskému*.

Za vladařů obou hlásal křesťanství v říši franské sv. Bonifác, mnich benediktínský z Britannie, s takým zdarem, že apoštolem Němců se zove. Byl prvním arcibiskupem německým a měl sídlo v Mohuči; zemřel smrtí mučednickou mezi Frísy r. 755.

II. Slované. Čechové.

1. Slované.

Slované byli v pradávě době domovem v krajích zakarpatských, v lesnatých a jezernatých rovinách od Visly ku pramenům Volhy. Odtud osadili poněmáhle kraje mezi Odrou a Labem, ubytovali se v Čechách a na Moravě, rozhostili se v Uhrách a v zemích nyní vnitrorakouskými zvaných a zaujali konečně kraje při dolní Sávě a při dolním Dunaji. Dle rozložení toho Slované dělili se na *Slovany severní* a *jižní*; k oněm počítali se *Polabané*, *Čechoslované*, *Poláci* a *Rusové*, k těmto *Bulhaři*, *Srbové*, *Chorvátí* a Slované korutanští čili *Slovinci*.

Kmenové slovanští skládali se z rodů. *Rod* byl soubor rodin spolu příbuzných. Po smrti otcově neb dědově synové a vnuci se nerozešli, nýbrž zůstali pohromadě a společně hospodařili. V čele rodu stál původně otec, potom ode členů volený *vladyka*; členové rodu nazývali se *čeleď*. Usazovali se obyčejně uprostřed polí svých, vystavěli si chalupy, jichž vždy přistavováno, jak rod se šířil. Tak povstaly osady, které jmenovaly se dle rodu; i patří také osady s jmény rodovými k nejstarším, jako ku př. Mladenovice, Sendražice, Přemyšlany a pod.

Slované zabývali se hlavně *orbou*; hospodářství polní bylo spojeno s chovem dobytka a výtěžek býval tak hojný, že obilí a dobytek do sousedních zemí prodávali. Též byli ode dávna vzornými včelaři. Kromě rolnictví Slované provozovali také *řemesla*, zvláště pro hospodářství potřebná. *Obchodem* slynila města Slovanů polabských a Novgorod severoruský.

Jakkoliv Slované *válek* nemilovali, přece, když potřeba toho kázala, chrabře se hájiti dovedli proti nepříteli. Bojovali obyčejně pěšky a za štítem; kopí a luk byly jejich hlavní zbraně. Bitvám v širém poli se vyhýbali, s nepřitelem nejraději se potýkali v lesích

a bařinách, dnem a nocí neustále ho znepokojující útoky nenadálými.

Slované *postavy* byli prostřední, pleti bílé, tváří kulatých, očí temnomodrých a vlasů nahnědlých. Chválí se při nich, že byli velmi pohostinní, k cizincům a zajatým vlídně se chovali, práv lidských, jsouce povahy dobrosrdečné, u každého šetřili a chudých a starců ochotně se ujímali. Oproti tomu vytýká se jim, že byli svěhlaví, mezi sebou nesvorní a lehkomyšní.

Všechna příroda po názoru starých Slovanů oživena byla vyššími bytostmi, jež dělily se v bohy dobré čili *bělbohy*, kteří lidem přáli, a v bohy zlé, *černobohy* nebo běsy, kteří jim škodili. Nejvyšším z bohů byl *Svaroh*, bůh světla a tepla; synové jeho byli *Svarožici*, slunce a oheň. U Polabanů zvláštní úcty docházel *Triglav*, pán nebes, země a podsvětí. Polabané ctili též boha *Svatovíta*, mocného bojovníka proti bésům a dárce vítězství. Bájilo se o něm, že na větrném koni za noci vyjíždí do boje proti nepřítelům národa. *Perun* byl bůh hromu a blesku, *Ratíhost* bůh válečný. *Vesna* byla bohyně jara a mládí, *Morana* bohyně zimy a smrti.

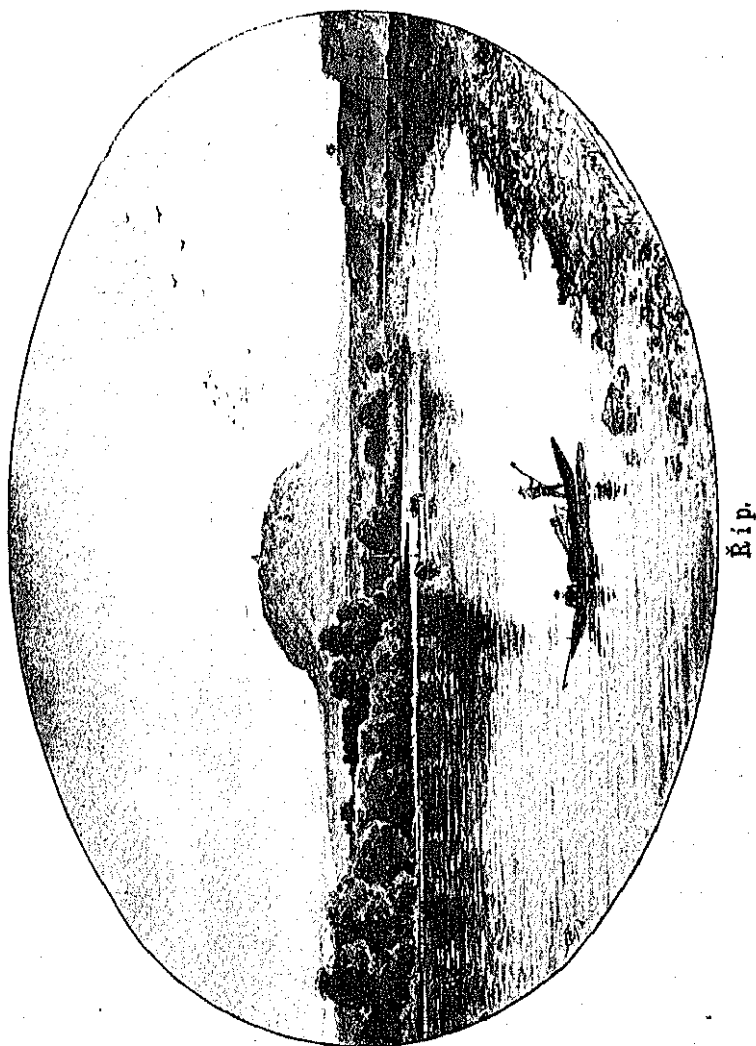
Vedle těchto bohů vyšších Slované ctili mnoho bůžků nižších; domácnost chránili dědci čili skřítkové, rusalky a víly oživovaly háje a vody. Chrámů (mimo Polabany) neměli a obětovali bohům na horách, v lesích a hájích. V oběť dávali zvířata nebo plodiny. Bohoslužbu obstarávali vladykové, později kněží; věštcí i věštkyně předpovídali věci budoucí z letu ptactva, z běhu vody, z postavení hvězd a jiných ještě věcí

2. Čechové. Samo.

Prastará pověst vypravuje, že prý bratři Čech, Lech a Rus z původního domova vystěhovali se s četnými družinami, aby se ohlédlí po nové vlasti. Kdežto Rus založil zemi a národ ruský, Lech zemi a národ polský; Čech táhl přes tři velké řeky, až přišel do krajiny požehnané, lesy pokryté a řekami svažované. Čech rozhlédnuv se po krajině té s hory nevysoké ustanovil se na tom, že se v ní usadí se zástupy svými. Po něm pak země pojmenována jest; neboť pravili prý lidé jeho: „Poněvadž ty, vůdce a otče náš, nazýváš se Čech, po tobě krajině té říkati budeme *Čechy!*“

Od časů nepamětných v národě českém jest domnění, že vrch onen, s něhož prý praotec Čech s družinou rozhlížel se po nové vlasti, jest hora *Říp* u Roudnice. Nedaleko Řípu jest osada Ctiňoves, kdež prý pochován byl praotec Čech.

Čechové dělili se v četné kmeny. Čechové vlastní, kteří později celou zemi v jedno spojili a jí jméno své dali, bydleli uprostřed země po obou stranách Vltavy a Berounky; v Loketskú

Řip.

měli sídlo *Sedličané*, v Žatecku při dolní Ohři *Lučané*, v Litoměřicku okolo řčky Bělé seděli *Lémuzi*, na Mělnicku *Pšované*, v Bolešlavsku *Chorváci*, v Budějovicku *Dúdlebové* a j. Následky rozdrobenosti této objevily se záhy.

Od východu totiž přivalili se divocí Avarové a jali se z Uher, kdež usadili se na rozsáhlých rovinách, najížděti do zemí okolních za plenem, ježž zanášeli do hrinků, do opevněných ležení. I Čechové záhy pocítili jejich řádění; ale nejsouce spojeni, neměli dosti síly, aby se zbavili jha nesnesitelného. Konečně zjevil se jim osvoboditel vítězný, *Samo*.

Samo byl rodem Slovan, nepocházel však z Čech, nýbrž ze země slovanské, Frankům podrobené. Přišed do Čech za obchodem a seznam, jak v zemi zuřili Avarové, umínil si, že řádění jejich učiní konec. K boji za svobodu Samo spojil Slovaný netoliko české, nýbrž i moravské a korutanské; Avaři v krvavých bitvách poraženi byli na hlavu a Samo od Slovanů osvobozených zvolen byl za společného panovníka r. 627. po Kr. Takto založena *první* v dějinách známá *říše slovanská*.

Říše Samova dotýkala se na západě říše franské, nad níž panoval král *Dagobert*. Ten nerad měl tak mocného souseda a hledal příčinu k válce. Té našel, když se stalo příkoří kupcům franským v říši Samově. Žádal hned na Samovi skrze posla svého Sichara odčinění spáchané křivdy. Samo byl ochoten tak učiniti, stane-li se i kupcům slovanským zadost za mnohá bezpráví od Frankův utrpená. Když se žádosti té nevyhovělo a Samo poslem královským byl uražen, nastala válka. V ní hlavní vojsko franské poraženo bylo po třídenní bitvě u *Vogastisburka* (poblíž Domažlic). Vítězstvím tím říše Samova nejen se upevnila, nýbrž i rozšířila; neboť *Dervan*, kníže Srbů polabských, Samovi poddal se v ochranu.

Říše tato, jež sáhala na sever k Havole, na jih skoro k moři jaderskému, na západ do východních Tyrol, na východ k Odře a horní Visle, rozpadla se po smrti Samově a Slované západní octlí se opět v rozdrobenosti, v jaké byli před tím.

3. Krok. Libuše. Přemysl.

Pověsti české o Samovi ničeho nevědí a jmenují po arcioctci Čechovi *Kroka*, který moudrostí a spravedlností tak vynikal, že si ho lid zvolil za soudce; sídlo své měl na posvátném Vyšehradě, odkud spravoval též věci obecné.

Zůstavil po sobě tři dcery, *Kazi*, *Tetu* a *Libuši*. Kazi znala byliny a léčivou sílu jejich, Teta vyznamenávala se hlubokou znalostí věcí bohoslužebných, nejmladší pak Libuše byla vyučena zákonům a obyčejům starodávného práva národního. Proto jí národ po smrti Krokově svěřil vládu.

Nějaký čas již řídila rozumné věci veřejné, vynášela soudy moudré a spravedlivé, když *Chrudoš* a *Štáhlav*, synové Klenovi, o dědictví otcovské se nepohodli a při svou *Libuši* předložili k rozsouzení. *Libuše* oba bratří pohnala před soud na Vyšehrad, kdež v souhlasu s muži nejpřednějšími, v soudě zasedajícími, učinila nálež, aby oba bratří dědictvím otcovským buď vládli dohromady nedílně anebo rozdělili se měrou stejnou. To nelíbilo se *Chrudošovi*, staršímu z bratří, který dle práva cizího chtěl míti dědictví celé, a pohaněl *Libuši*, provolávaje, že jest nedůstojno mužů, aby jim vládla žena. *Libuše*, hluboko jsouc uražena, prohlásila, že již nechce dále panovati, a lid vyzvala, aby si zvolil muže za panovníka, který by jim vládl po železu, ježto ruka ženská na ně slaba jest. Ale k žádosti národa zvolila si chotě, aby byl knížetem.

Vypravila posly k *Přemyslovi*, zemanu stadickému (nad říčkou Bělou). Dala prý poslům bílého komoně svého, aby před nimi jda, dovedl je do Stadice. Došedše tam našli *Přemysla*, an právě dorával úlehle. Když poslové vyřídili poslání své, uklonili se jemu jakožto knížeti; on pak, odvětiv, že přijímá hodnost nabízenou, otku lískovou v zemi vtekl. Potom voly vypřáhnuv a pustiv, obrátil pluh a na radlici položiv pecen chleba a kus sýra, jež vyňal z lýčené mošny, pozval příchozí k obědu společnému. Mezi obědem všelicos prý jim vypravoval a předpovídal. Litoval, že mu nebylo dáno dooratí té úlehle, z čehož v Čechách často vzejde neúroda a nouze o chléb; dále ukázal na železný stůl, totiž na radlici, a pravil, že dobře bude Čechům, dokud takové stoly železné budou míti.

Když potom *Přemysl*, oděn jsa v roucho knížecí a v obuvi, od poslů jemu přivezené, vsedl na kůň a v průvodu slavném ubíral se k Vyšehradu, pozorováno bylo, že veze s sebou dřívější obuv svou, totiž škorně lýčené. Otázán byv, nač tak činí, odpověděl, že chce, aby obuv ta potomkům a jeho nástupcům na trůně připomínala, z jakého pocházejí rodu. Škorně ty po mnoho set let pečlivě byly chovány na Vyšehradě; kdykoliv nový kníže byl nastolován, měl tyto škorně na nohou.

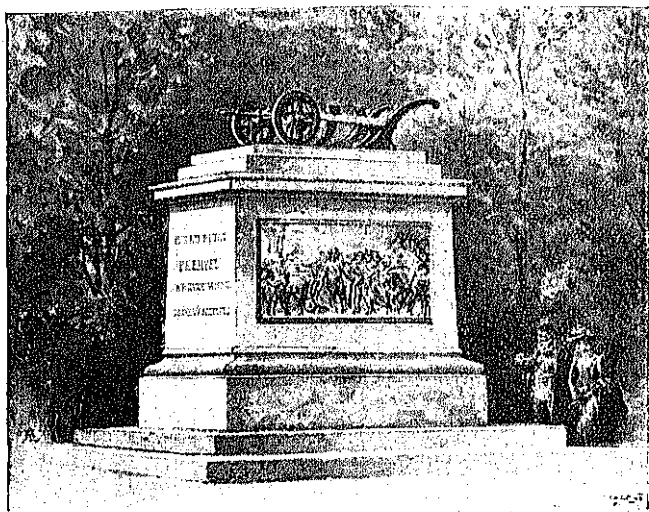
Přemysl jest praotec *Přemyslovců*, kteří až do r. 1306. nad Čechami vládli. Jako kníže dal národu svému moudré zákony a dobré zřízení veřejné. Také choť jeho *Libuše*, jak pověst vypravuje, proslavila se tím, že založila hlavní město *Prahu*. U potůčku Brusnice dala totiž vystavěti nový hrad, který Prahou nazvala, podle něhož pak přezváno i město, jež znenáhla povstalo na obou březích Vltavy. Slávu a moc Prahy předpověděla prý sama *Libuše* slovy: „Město vidím veliké, jeho sláva hvězd se dotýká!“

Libuše

Přemysl.

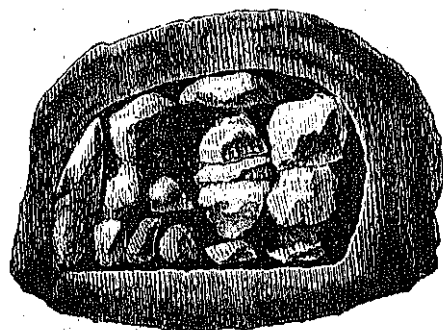

Přemyslův pomník u Stadie.

III. Mohamed. Kalifát arabský.

Arabové, obyvatelé velikého polouostrova mezi mořem rudým a zálivem perským, původně věřili v jednoho boha, avšak později upadli v modlářství. Nejznamenitější jejich svatyně, *Kába* řečená, byla v Mekce; v ní se nalézal černý kámen, o němž se bájilo, že kdysi spadl s nebe. Ochrana této svatyně svěřena byla rodu *Korejšovců*, z něhož pocházel též *Mohamed*.

Mohamed narodil se v Mekce z rodiny nebohaté, ale vážené. Rodiče záhy mu zemřeli; sirotka ujal se strýc, který vychovával ho na kupce. V mužném věku vstoupil do služby bohaté vdovy

Černý kámen v Kábě.

Kadidže, která pojala ho za manžela. Když mu bylo 40 let, počal vyhledávati samotu přemýšleje, jak by modlářství arabské podvrátil a ctění jednoho boha zavedl. Na cestách svých obchodních byl totiž poznal víru křesťanskou a židovskou; dle nich a názorů svých sestavil víru novou, již vydával za zjevení boží.

Z počátku svěřil se novým učením jen svým přátelům; a když mu uvěřili, i před Korejšovci jal se je hlásati, avšak utržil si posměch a byl od nich pronásledován. Ani životem nejse jist Mohamed r. 622. utekl z Mekky do Mediny. Útěk ten, *hedžra*, jest počátkem mohamedánského letopočtu.

V Medině obyvatelé ochotně přijali Mohameda a víru jeho; odtud prorok šířil, podporován jsa kočovnými kmeny pouště, víru svou mečem a donutil i rodné své město, že víru novou přijalo. když svatost Káby uznal a pouti k ní výslovně nařídil. Zemřel r. 632. po Kr. a pochován byl v Medině, kdež posud rakev jeho ukazují. Dobrou tou učení jeho po celé Arabii bylo již rozšířeno.

Učení Mohamedovo zove se *islam*, t. j. podrobení se bohu; vyznavači víry slují *moslemáni*, t. j. oddaní do vůle boží; kniha pak, jež obsahuje učení Mohamedovo, má jméno *koran*. Hlavní zásada učení jeho zní: Jeden jest bůh a Mohamed jeho prorok. Dobrymi a záslužnými jsou modlitba, půst, dávání almužny a pouť do Mekky, kterou má každý věřící aspoň jednou v životě vykonati. Největších zásluh dobude si, kdo za víru a její rozvoj bojuje. Osud každého člověka bohem předem určen jest. Tato víra v slepý osud (*fatalism*) byla příčinou, že moslemáni se zápalem pouštěli se do boje; neboť v boji padlé čekal na onom světě ráj s radostmi nesčetnými.

Nástupci Mohamedovi, *kalífové*, byli duchovní a světské hlavy Arabův. Z nich zbožný a mravný válečník, *Omar*, stal se zakladatelem arabské světovlády. S nadšenými voji svými rozšířil panství na východ do Persie, na západ za Egypt. Proti zeti Mohamedovu, Alimu, zdvihl se místodržící *Moavija* z rodu *Omaišovců*, potáhl na sebe kalifát a přeložil sídlo vlády z Mediny do *Damašku*. Ve výbojích bylo pokračováno; celé severní pobřeží africké, četné ostrovy středomořské byly moci arabské podrobeny, jen Cařihrad uhájil se „řeckým ohněm“. Za to Arabové, používše sporů o trůn visigótský, vtrhli do Španěl a v osmidenáti bitvách porazili u Jereza (poblíž ústí Guadalquivira) Visigóty a zmocnili se země; další jich postup do Evropy zastavil Karel Martel.

Proti Omaišovcům r. 750. pozdvihl se *Abul Abbas*. Byv za kalifa vyhlášen zrádně zahubil rod omaišovský a přeložil sídlo své do *Bagdadu* (nad Tigridem): Tam vládl nástupci jeho až do polovice věku 13tého, kdy Mongolové Bagdada se zmocnili a kalifát vyvrátili.

IV. Karel Veliký (768—814).

Říše franská dosáhla moci největší za *Karla Velikého*, syna Pipína Krátkého. Jako otec i syn Karel ustanovil sobě úkol trojí, totiž podporovati církev římskou, bojovati proti sousedním kmenům pohanským a býti říši dobrým zákonodárcem a správcem.

Aby dokázal přízeň svou k církvi, nepřál pouze biskupům a klášterům, nýbrž i vypravil se válečně do Italie proti Langobardům, kteří stále do Říma najížděli. Krále *Desideria* zajal a dal zavřít do kláštera; zemi jejich připojil k říši franské. Když o vánocích r. 800. po Kr. Karel meškal v Římě, byl od papeže *Lva III.* slavně za *císaře římského* korunován. Když papež posadil korunu Karlovi na hlavu, naplněn chrám sv. Petra ohlasem davu přítomného: „Zdráv buď Karle, veliký císaři, bohem posvěcený!“ Od doby té Karel pokládal se za ochránce církve a práva jejího ve světě křesťanském.

Chtěje šířiti křesťanství mezi národy pohanskými vypověděl válku *Sasům*, kteří mezi dolním Rýnem a Labem svá sídla měli. Ze všech kmenů germánských Sasové jediní do té doby starým bohům ostali věrní. Válka byla velmi tuhá a s přestávkami vlekla se po 32 léta. Teprve, když statečný jejich vévoda *Vittekind*, vida odpor marným, přijal křest, Sasové ponenáhlu se podrobili a se pokřestili.

Mezi tím Karel šířil panství své i na strany jiné; tak vypravil se válečně přes Pyreneje proti *Arabům* a rozšířil moc svou až k řece Ebru. V bojích těch zahynul statečný hrabě *Roland*, o jehož záhubě dlouho v lidu pověsti se zachovaly.

Výboji proti *Bavorům* a *Avarům*, jejichž hrinky byly vyvráceny, Karel až do Uher rozšířil panství franské, k jehož zajištění založil *krajiště východní*, které obsahovalo zemi po obou stranách Dunaje mezi Enží a lesem vídeňským. Čechové nazývali krajiště to rakouským dle Rakatů, někdejších obyvatelů.

Skoro na sklonku svého panování Karel začal válku s *Čechy*; ale vojska franská po dvakráte nalezla statný odpor. Není jisto, zdali Čechové samostatností své uhájili, čili pro nabytí míru ročním poplatkem se zavázali.

Rozsáhlou říši, která sáhala od břehu okeánu atlantského do Uher západních a od Tibera k Labi dolnímu, Karel rozdělil na *hrabství*, jichž správu svěřil hrabatům, kteří byli vůdci lidu branného a jeho soudci. Na hranicích spojil několik hrabství v *markrabství* (krajiště) pod správou markrabího, který v čas potřeby

mohl i bez svolení králova svolati hotovost do zbraně. *Poslové královští* přicházeli ob čas do hrabství a přehlíželi úřadování hrabat. O společných věcech říše radili se nejvyšší hodnostáři církevní a světští na *sněmu*, který konal se pravidelně jednou do roka na jaře.

O pěstování věd Karel staral se s plní nemalou, slavné *učence* zval k svému dvoru a zřizoval školy dle jejich návodu. Když kdysi školu navštívil a shledal, že synové rodičů chudých lepší měli prospěch než synové zámožnějších, pokáral nedbalé a pochválil pilné slovy: „Těm, kdož nejlépe pracovali, dám nejlepší místa a nejváženější úřady v říši!“

Karel Veliký zemřel r. 814. po Kr. a pochován byl v *Óáchách* (v pruském Porýnsku) v chrámě matky Boží, který sám vystavěl.

V. Říše velkomoravská.

1. Rostislav. Cyrill a Methoděj.

Po Karlu Velikém zdědil panství jeho syn *Ludvík Pobožný* muž učený, ale ke vládě nestatečný. Ještě za svého života rozdělil říši mezi syny své, z čehož povstaly spory a války, které i po jeho smrti nepřestávaly. Konečně r. 843. ve *Verdunu* (nad horní Mósou) o rozdělení říše se dohodli. Nejstarší *Lothar* obdržel s důstojností císařskou Itálii a úzký pruh země sáhlající od moře středozemního k severnímu, *Karel Holý* západní Franky čili Francii a *Ludvík Němec* východní Franky čili kraje německé.

Ludvík Německý, jemuž vláda nad Slovaný, pokud na říši franské záviseli, přiřknuta byla, hleděl panství to utužiti a rozšířiti. Z té příčiny vtrhl na Moravu, kdež, jak se zdá, toho času zemřel kníže *Mojmír*, a ustanovil synovce jeho *Rostislava* knížetem poplatným. V podobném úmyslu vtrhl do Čech, ale byl dvakráte na hlavu poražen a ze země vyhnán. Vítězství ta byla příčinou, že Rostislav Němcům odepřel poplatek a ve spolku s Čechy samostatnosti země uhájil.

Rostislav, něchtěje ani ve věcech duchovních na Němcích záviseti, poslal k císaři řeckému *Michalu III.* žádat za slovanské učitele víry: „Náš lid přijal sice víru křesťanskou,“ tak vzkázal, „ale jsou u nás rozliční učitelé, Němci, Vlaši, Řekové, z nichž každý jinému učí. My Slované však jsme jednoduchý národ a rádi bychom o prostých pravdách Kristových ve své řeči byli poučeni, aby také jiní národové to pozorující, našeho příkladu následovali.“

Posli nám tedy, o pane, takové učitele!“ Císař Michal vypravil do Moravy bratry *Konstantina* a *Methoděje*, proslulé učeností, kteří jazyk slovanský z domova svého Soluně (v Makedonii) znali a již dříve s prospěchem víru Kristovu pohanům hlásali. Bratři přibyli do Moravy r. 863. po Kr., kázali víru křesťanskou a zaváděli bohoslužbu slovanskou; sestavili i zvláštní písmo pro Slované a přeložili nový zákon i knihy bohoslužebné na jazyk slovanský.

S nenávistí pozorovali biskupové němečtí blahodárné působení slovanských apoštolův a obžalovali je z kacířství. Papež Adrian II. pohnal oba bratry k sobě na soud, ale přesvědčiv se o jejich pravovrností, schválil liturgii slovanskou a jmenoval Methoděje arcibiskupem moravským; avšak bratr jeho Konstantin vstoupil v Římě do kláštera, kdež přijal jméno Cyrill, ale záhy ochuravěv zemřel.

Ludvík Němec, znamená velický obrat, jaký stal se na Moravě, znovu vytrhl válečně proti Rostislavovi, který však Němcům se ubránil. Čeho nedosáhl zbraní, došel zradou. Synovec *Svatopluk* Rostislava jal a vydal Němcům, kteří ho oslepili a do vězení uvrhli. Ale brzy došlo i na zrádce. *Svatopluk* byl zajat a v Němcích do vězení uvržen. Tu vzbouřil se všecken lid moravský a Němce ze země vyhnal. Tito jsouce v tísní, *Svatopluka* ze žaláře propustili a vůdcem vojska učinili, aby jim zase Moravu podrobil. Ale *Svatopluk*, dorozuměv se s Moravany, Němce zradil a vojsko jejich potřel. Tak stal se knížetem *moravským*.

2. *Svatopluk*, kníže velkomoravský.

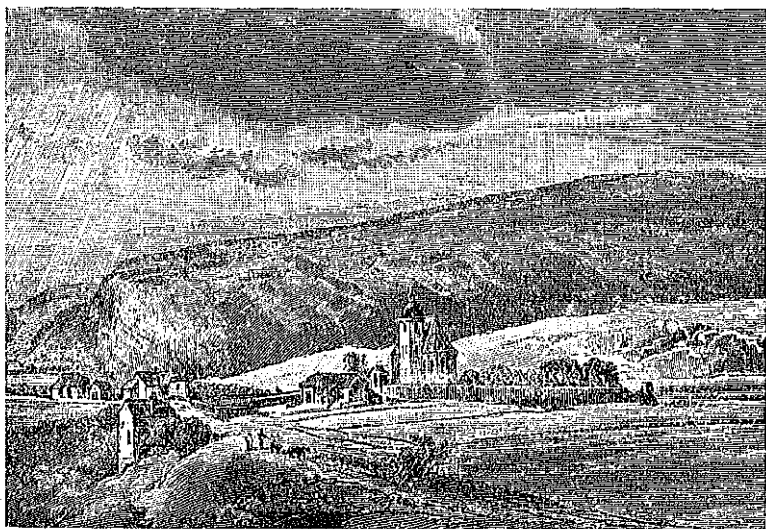
Svatopluk, uchopiv se vlády, byl si vědom, že mu zapotřebí bude pro uhájení samostatnosti podstoupiti ještě mnohé a těžké boje. Za spojence získal *Bořivoje*, knížete českého, s nímž odolávali všem útokům německým. *Ludvík Němec* konečně přijal mír *Svatoplukem* mu nabízený a přestal na nepatrném poplatku, který oba panovníci platiti se uvolili.

Jiný důležitý následek toho spolku bylo *pokřesťení* *Bořivoje* od arcibiskupa *Methoděje* a uvedení křesťanství do Čech. *Methoděj* vraceje se jako arcibiskup do Moravy byl v Němcích jat a uvězněn; půl třetího roku drželi biskupové *Methoděje* v zajetí, až teprve na zakročení papežovo, který jim i klatbou pohrozil, na svobodu ho propustili. Tu bylo, jak se zdá, po jeho návratu do Moravy jedním z prvních jeho skutků *pokřesťení* knížete českého *Bořivoje*. Manželka jeho *Ludmila* stkvěla se brzy v Čechách jako obraz tichých ctností křesťanských. První křesťanský chrám v Čechách po-

staven byl na *Levém Hradci* (u Roztok) a zasvěcen památce svatého Klimenta.

Methodějovi mnoho příkoří bylo snášeti i později od kněží německých; ale ani Svatopluk nedovedl oceniti náležitě zásluh jeho, ba ztrpčoval působení jeho tím, že sám uváděl zase cizí kněží a latinskou liturgii do služeb božích. Methoděj zemřel r. 885. a pochován byl na *Velehradě* (poblíž ústí Olšavy do Moravy); žáci jeho odešli do Bulhar.

Říše Svatoplukova rozšířila se mezi tím na jihu přivtělením jihozápadních Uher, na sever do Malopolska, Slez a krajin srbských

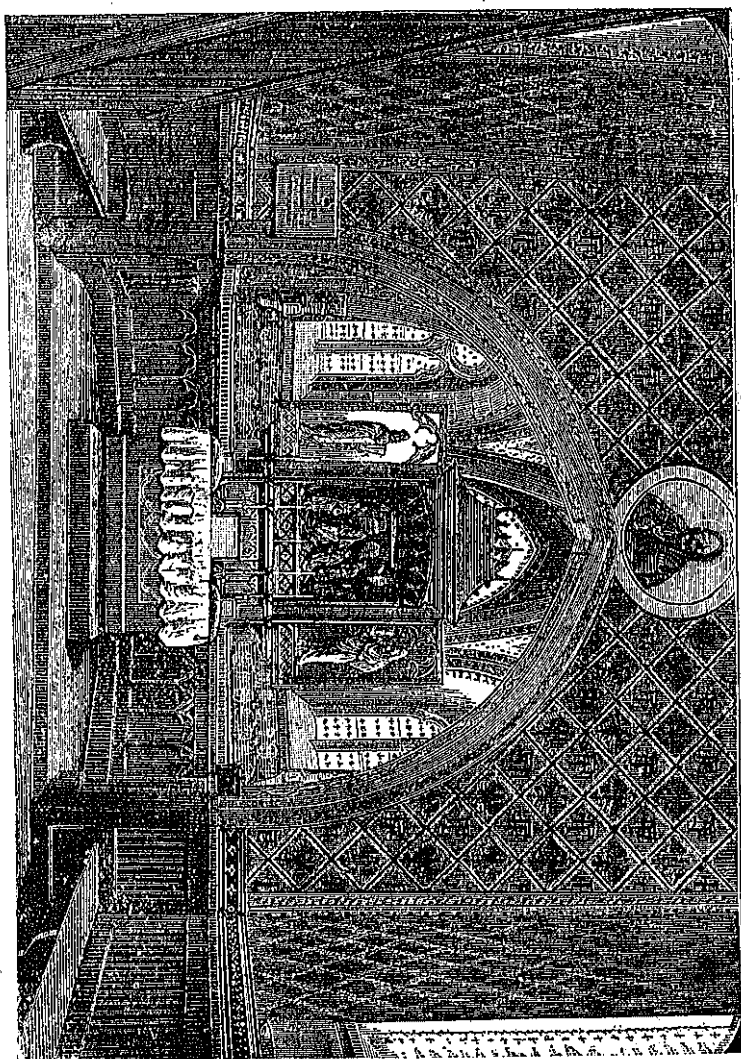

Lový Hradeček.

až ke břehům Labe (proti Magdeburku v Sasích). Tato veliká říše slovanská, která na východní hranici říše německé se utvořila, vzbudila v králi německém *Arnulfovi* strach a závist; proto povolal proti ní, když ji sám nemohl vyvrátiti, *Maďary*, národ uráločudský, kteří s vůdcem Arpádem od Volhy přišedše, v krajích dolního Dunaje se projížděli. Dokud Svatopluk žil, ubránil se oběma. Po jeho však smrti (r. 894.) svářili se synové jeho mezi sebou, ač před smrtí Svatopluk je k svornosti byl vybízel, a způsobili pád říše. Vypravuje se, že Svatopluk na loži smrtelném chtěl synům ukázati, jaká síla jest ve svornosti, povolal je k sobě a svázav tři pruty, přikázal jednomu po druhém, aby je zlomili. Když toho nesvedli, rozvázal pruty a dal jim po jednom zlomit, což lehce vykonali. „Ejhle,“ pravil, „zůstanete-li svorni a sjedno-

cení, nikdy vás nepřátelé nepřemohou, pakli se rozdělíte a roz-
dvojíte, snadno vás potrou a zničí!"

Vnitřek kostela na Velehradě.

Sporů mezi syny Svatoplukovými použil kníže český *Spyti-
hněv*, syn *Bořivojův*, vytrhl se z nadvlády moravské a dal se
v ochranu *Arnulfovu*. Tou dobou vyrazili Maďaři z Uher (jichž se
zmocnili) a pleníce kraje sousední jak slovanské tak německé vy-
vrátili říši velkomoravskou.

VI. Alfred Veliký, Normané.

Anglosasové, kteří v polovici V. století přeplavili se z krajin nynějšího Šlesvicka do Britannie, založili v nové vlasti sedm království, jež teprve počátkem IX. století sloučila se v království jedno, anglické. Ale říši této hrozilo veliké nebezpečí od loupeživých *Normanů*, kteří rok co rok z Dánska vpadali do země, města a vesnice hubili a obyvatele jejich olupovali. Tu král Alfred stal se osvoboditelem těžce zkoušené říše.

Alfred došel vlády, když mu bylo 22 let (r. 871.). Již jako králevic vítězně odpíral Normanům; stav se králem s odvahou smělou odrážel jich útoky, ale podrobiti jich nemohl, ježto stále nové davy docházely. Konečně Normané opanovali všechnu zemi a Alfred nucen byl utéci se do nejzazších končin říše své, kdež našel útulku v lesnaté krajině v chýži pastouškově. V ní ztrávil zimu, ode všech jsa opuštěn, a zabýváje se pracemi všedními.

Na jaře shromáždil kolem sebe vojíny, s nimiž chtěl pustiti se do boje proti Dánům. Přestrojen jsa za harfeníka vyhledal ležení Dánů, aby zvěděl sílu jejich a poznal, v kterém místě ležení jsou nejslabší mezi tím, co Dánové libovali si ve veselých písničkách pěvce a hře jeho naslouchali. Když šťastně byl se z ležení vrátil, vydal svolání k poddaným svým: „Kdo mužem jest, stojí při svém králi.“ *Anglosasové*, kteří již za to měli, že král jejich byl zemřel, plni radosti spěchali pod prapor jeho u počtu velikém; s jejich pomocí přemohl nepřátely a dobyl i ležení dánského. Od té doby stále nad nimi vítězil. Dal později stavěti veliký počet lodí, aby i na moři Dánům čeliti mohl, což se mu zdařilo plnou měrou.

Více než padesáti bitvami Alfred vykoupil národu svému mír a svobodu. Doby míru král použil k tomu, aby zacelil rány dlouhými válkami způsobené a lidu svému zjednal blahobyt. Především pečoval o řádné soudnictví; vypravuje se, že jednoho roku kázal 44 soudce popravit, poněvadž byli vynesli nepravé rozsudky. Tím docílil, že záhy po vši říši zavládl pořádek a veliká bezpečnost. O duševní vzdělání lidu staral se svědomitě. Vědění proslulé muže povolal ku dvoru svému, sám překládal díla latinská do anglosaštiny a založil četné školy. Šíření nauky křesťanské, která uvedena byla do země již za papeže Řehoře Velikého (kolem roku 600.), podporoval stavěním chrámův a klášterů.

Po smrti krále Alfreda (r. 901.) poklesla říše anglosaská. Toho použili Dánové, obnovili vpády své a za krále *Svena* opa-

novali zcela království. Svenův syn a nástupce *Knut Veliký* (1016 až 1035) byl tou dobou nejmocnějším vladařem severní Evropy; mimo Anglii byl pánem nad Dánskem a Norskem. Byl křesťanem a staral se pilně o to, aby učení Kristovo rozšířilo se po Dánsku i Norsku.

Po smrti synů Knutových anglosaský rod došel opět vlády v zemi, ale brzy potom vymřel. Tu *Vilém*, vévoda *normanský*, přeplaval se z Francie do Anglie, porazil Anglosasy u Hastingsa (na jižním břehu záp. od Dovera) a zmocnil se trůnu (r. 1066.). Smíšením Normanů s Anglosasy povstal národ anglický.

VII. Císařové saští a franští.

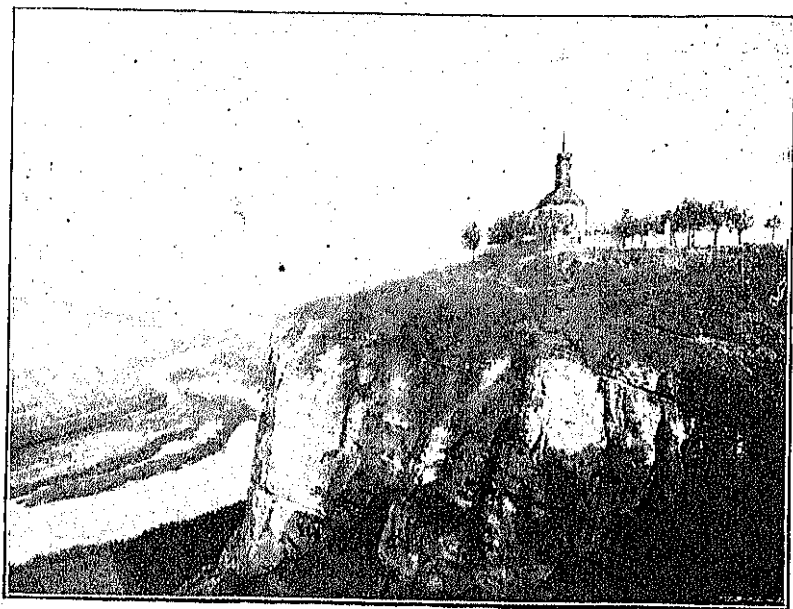
1. Jindřich I. saský. Kníže Václav.

Veliké nepokoje v říši německé za posledních Karlovců měly za následek, že u kmenů německých důstojnost vévodská se obnovila. I hrozilo nebezpečí, že říše se rozpadne v několik menších panství; že se tak nestalo, zásluhou jest krále *Jindřicha I.* z rodu saského.

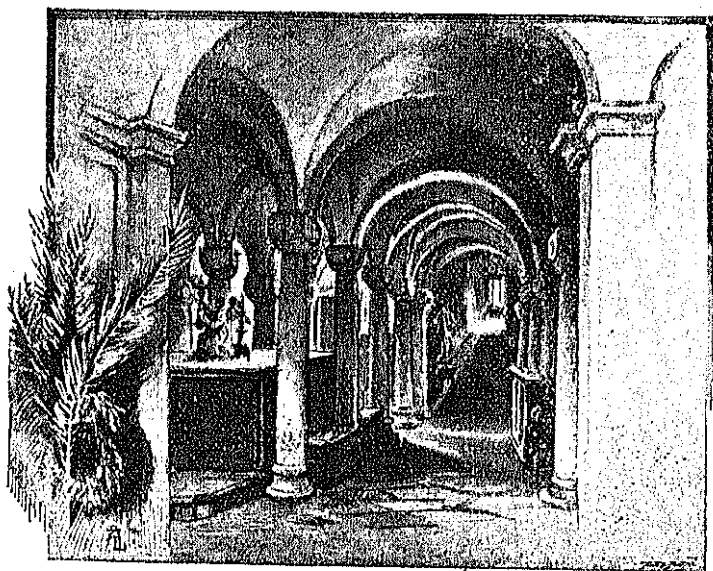
Když od velmožů kmene franského a saského za krále byl vyhlášen (r. 919. po Kr.), bylo přední jeho snahou, aby i od ostatních kmenů za krále byl uznán, což během doby provedl. Potom snažil se uchrániti říši od loupežných vpádů Maďarů. Náhodou podařilo se mu zajati jednoho z náčelníků; vydal ho opět Maďarům, když mu na devět let slíbili příměří, za něž zavázal se roční poplatek odváděti. Zatím opravoval a zakládal hrady, kam by se lid za války uchrániti mohl, a zřizoval jízdné pluky, aby Maďarům lépe čeliti mohl.

Chtěje vojsko náležitě vycvičiti začal válku s Polabany; z nich kmeny některé uvedl v poddanství, zejména Lutice v Braniborsku a Milčany v Lužici. Tu zamyslel král německý uvésti také Čechy pod moc svou.

V Čechách vládl tou dobou *Václav*, syn *Vratislavův*. Byl Václav důkladně vyučen ve víře Kristově, pro kterou hořel horlivostí velikou; hlavní o to zásluhu měla bába jeho sv. Ludmila. Pro mladý věk jeho při smrti otcově uchopila se vlády místo něho matka *Drahomíra*, žena moudrá a rázná, avšak pánovitá. I strhly se při dvoře rozbroje, které vedly k tomu, že Drahomíra, nejspíš od ziskných velmožů ve službě dvorské poštívaná, dala zardousiti tchyni svou, sv. Ludmilu, na vdovském jejím sídle Tetíně (u Berouna).

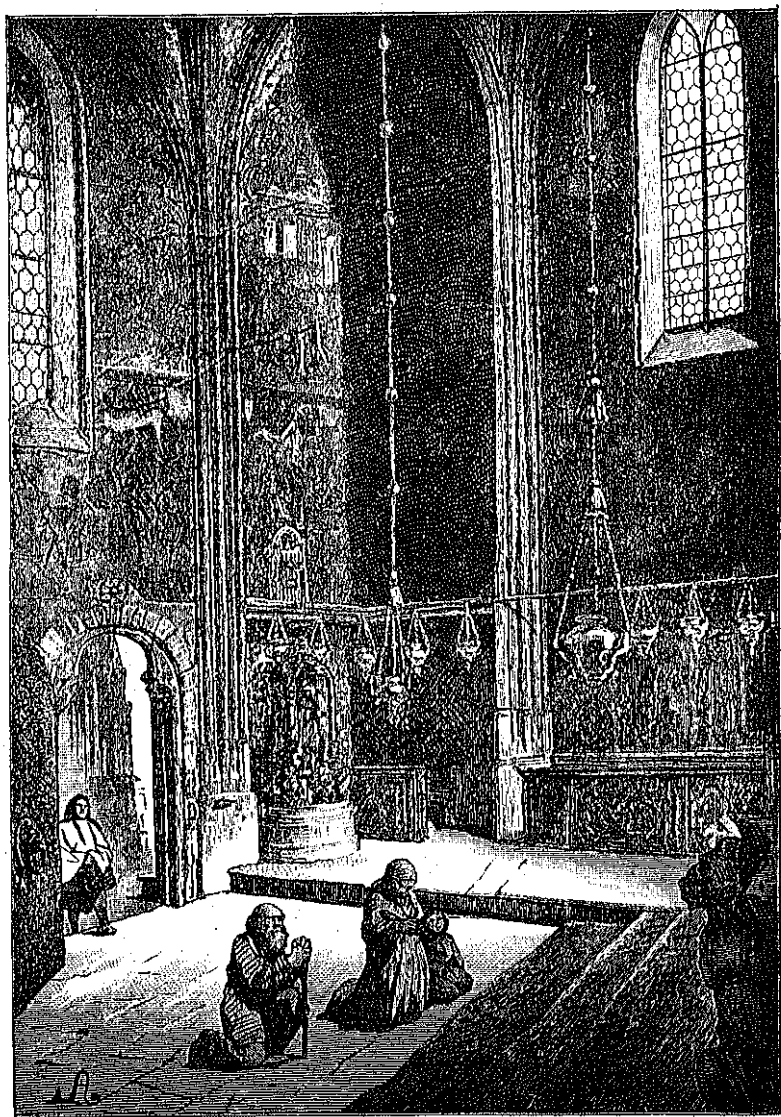

Tetín.

U hrobu sv. Václava v St. Boleslavi.

Když vojsko Jindřichovo přitáhlo až ku Praze, kníže Václav, který mezi tím sám vlády se ujal, nemoha odolati jeho moci, poddal se králi německému a zavázal se k poplatku (928). Nabyv pokoje, spravoval zemi moudře a spravedlivě; zakládal kostely po hradech svých a vystavěl slavný chrám uprostřed hradu pražského ke cti sv. Víta, patrona Sasův.

Kaple sv. Václava v chrámu svatovítském.

Pokojná vláda Václavova nenacházela obliby u všech jeho poddaných; někteří vládkové jali se brojiti proti knížeti a umlouvali se s mladším jeho bratrem *Boleslavem*, který byl sídlem na údělnem hradu Boleslavi (Staré, při vtoku Jizery do Labe), jak by ho zahubili. Roku 935. Václav přijel o posvácení k bratru na Boleslav. Dne 28. září časem ráno Boleslav úkladně ho zabil u samých dveří chrámových, když dle obyčeje svého šel na mši jitřní. Takovým černým skutkem dostal se Boleslav na stolec knížecí.

Tělo bratra svého dal do Prahy převéztí a ve chrámě svatého Víta pochovati. Lid Václava hned po jeho smrti za mučedníka ctil a podnes jako ochránce země vzývá.

Tou dobou uplynulo příměří, jež Jindřich s Maďary byl ujednal. Když posílám jejich další poplatek byl odepřel, Maďari vtrhli do země jeho, ale utrhli tak krutou porážku, že do severního Německa již více se neodvážili. Tři léta po slavném tom vítězství zemřel král Jindřich I. (936.). Rod jeho udržel se při vládě až do r. 1024.

2. Císař Otto I. Kníže Boleslav I.

Nástupcem Jindřichovým byl syn jeho *Otto I.*, který po svém zvolení v Cáchách dal se za krále pomazati a korunovati. Při hostině královské vévodové říšští osobně konali služby čestné.

Upěvniv moc a vážnost královskou, pomýšlel na výboje. Proti Polabanům a Čechům vedly se války dále. Polabané chtějíce se od vlády německé osvoboditi, unluvíli proti Ottovi vzbouření, ale markrabě *Gero* dovědév se o tom, pozval k sobě třicet knížat slovanských na hostinu a dal je zavraždit. Ihned sáhli Lutici ke zbraní a vyhnali Němce ze zemí svých. *Gero* však porušil *Tugomíra*, knížete braniborského, který vydává se za nepřitele Němců, vlády proto u Polabanů nabyt a potom zemi za příslušenství říše německé prohlásil. Proti *Boleslavovi*, který poplatku skládati nechtěl, podnikl *Otto* dvojí výpravu; první skončila porážkou vojsk německých, avšak druhá vedla k obnovení poplatku.

Tou dobou zavládly v Itálii veliké zmatky, když markrabě *Berengar* království italského se zmocnil. Proti němu vypravil se *Otto*, dobyl Pavie, hlavního města, a donutil *Berengara*, aby se mu poddal. Vládu v Itálii *Berengarovi* za roční poplatek zase vrátil, když nepokoje v Německu volaly ho zpět. Pořádek byl sice brzy zjedнан, ale záhy potom vtrhli *Maďari* s velikým vojskem, asi 100 000 mužů jízdných, do jižních Němec a pronikli až k *Augš-*

burku (při řece Lechu). Tam porazil je král Otto v bitvě veliké a krvavé (r. 955.). Boleslav proti společnému nepříteli křesťanstva králi poslal 1000 mužů na pomoc, s hlavním vojskem pak zničil na hranicích země vojsko maďarské, které na ústupu svým zamířilo do Čech. Vítězství toho užívaje Boleslav zmocnil se Moravy a Slovenska, Otto pak obnovil krajiště *rakouské*, aby hranice říšské proti náhlým nájezdům uhájil. Maďaři od porážky té zanechali života kočovného a stali se národem usedlým.

Mezi tím Berengar v Italii prohlásil se nezávislým a vládl libovolně. I vypravil se Otto opětně do Italie. Pospíšil do Říma, kdež od papeže na *císařství římské* korunován byl (r. 962. po Kr.); potom Berengara přemohl, zajal a do Němec do vyhnanství poslal. Po několik let Otto nucen byl meškati v Italii, nebo jen s odporem poslouchali ho Římané. Na třetím tažení do Italie dal syna svého Ottu II. korunovati za císaře římského a zasnoubil ho s řeckou císařovicí Theofanou. Brzy po návratu svém do Němec Otto zemřel (r. 973.).

Kníže Boleslav I. ještě v posledních letech svého panování rozšířil říši o Slezsko a Krakovsko. Těmito výboji stal se sousem *Mečislava*, knížete polského, a též záhy dobrým přítelem. Byť Mečislav pojal dceru Boleslavovu Doubravku v manželství. To mělo zdárné následky pro Poláky, dosud pohanské. Kněžna Doubravka pohnula svého manžela, že se dal pokřtiti; s ním i národ polský přijal křesťanství.

3. Otto II. a III. Sv. Vojtěch.

Sotva že *Otto II.* ve vládu se uvázal, bylo mu bojovati proti odboji, jehož se dopustil Jindřich, vévoda bavorský. Král v brzké vzpoury potlačil a vévodu vlády zbavil. V boji králi stál věrně po boku hrabě *Leopold babenberský*; za to král dal mu krajiště východní (r. 976. po Kr.), které tento rozšířil až k lesu vídeňskému. Sídlo Leopoldovo i jeho nástupců bylo v Melku (nad Dunajem). Otto porovnáv nesváry domácí vypravil se do Italie, kde brzy na to zemřel v Římě (r. 983.).

Syn a nástupce jeho *Otto III.* tři výpravy konal do Italie, aby panující tam nepokoje utišil, uprázdňený stolec papežský osadil a sídlo své do Říma přenesl, nebo nechtěl býti pouze dle jména, nýbrž i skutkem císařem římským. Ale Římané vzbouřili se proti němu a vypudili ho z města. Chystaje se k válce s nimi, zemřel r. 1002. po Kr. Nástupce jeho *Jindřich II. (Svatý)* byl poslední císař z rodu saského.

V *Čechách* za vlády těchto panovníků staly se změny důležité. Po Boleslavu I. nastoupil na vládu syn jeho *Boleslav II.*, který rozšířil, ač jen na dobu krátkou, hranice říše české dále na východ až k řece Buhu. Na císaři německém vymohl si svolení, aby Čechy odloučily se od biskupství řezenského, (Řezno v horní Falci bavorské nad Dunajem) a zřídilo se *biskupství* v Praze, které podřízeno bylo arcibiskupství mohušskému (Mohuč proti ústí Mohanu do Rýna).

Prvním biskupem pražským byl saský kněz *Dětmar*, který mnohá léta v Praze přebýval, jazyk český dobře znal. Když po devítiletém biskupování zemřel, zvolen byl *Vojtěch*, syn Slavníka, vévody *libického* (Libice při ústí Cidliny do Labe). Tento s neobyčejnou horlivostí staral se o to, aby zbytky pohanské v Čechách obrátil na víru Kristovu a ji všech příměšků pohanských očistil. Pověst o jeho zbožném a účinném životě rozšířila se brzy i za pomezí české. Kníže Gejza povolal ho do Uher, kdež pokřtil syna jeho *Štěpána* a v Ostřihomě (při ústí Hronu do Dunaje) mnoho lidu na víru křesťanskou obrátil. Štěpán, nastoupiv na trůn, panoval rázně a šířil v zemi učení a řády křesťanské. V sídle svém Ostřihomě založil arcibiskupství, jemuž několik biskupství podřídil. Pro zásluhy své obdržel od papeže Silvestra II. název „apoštolského krále“ a korunu královskou r. 1000.

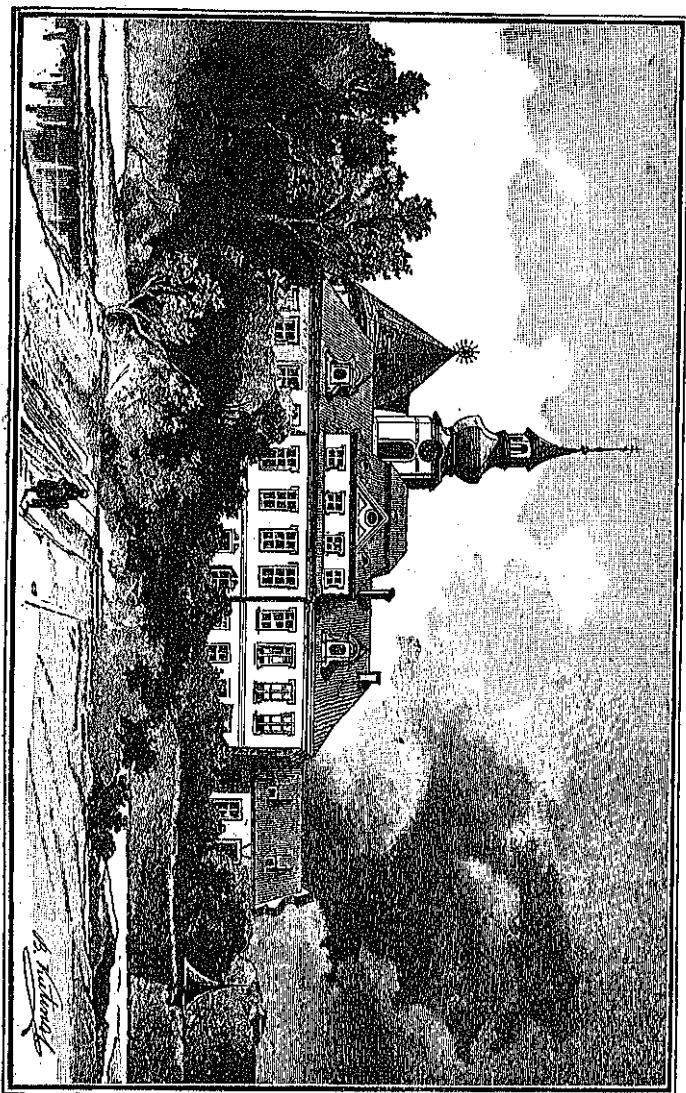
Ale doma snaha Vojtěchova potkala se s mnohým odporem. Když Čechové od zvyků pohanských ustoupiti nechtěli, opustil úřad biskupský a odebral se do Říma, kdež vstoupil do kláštera. Teprve po třech letech na pilné naléhání knížete Boleslava vrátil se zpět do Čech.

Na žádost jeho Boleslav II. založil první mužský klášter benediktinský v Břevnově (u Prahy) a vydal zákony proti nešvarům pohanským. Ale po nedlouhém čase strhly se spory znovu, a Vojtěch podruhé opustil zemi a odešel do Říma. Boj, který potom mezi Boleslavem a Slavníkovci vypukl, byl příčinou, že Vojtěch více do Čech se nenavrátil. V Římě totiž seznámil se císař Otto III. s Vojtěchem a velice se mu naklonil. Vojtěch s ním odebral se do Němce: později odešel do Polska a do země pohanských Prusů, jimž jal se hlásati slovo boží. Ale byl od Prusů, když na svatě jejich pole Romove vstoupil, zabit a rozsekán r. 997. Tělo jeho pochováno v Hnězdně (v poříčí střední Varty). Císař Otto sám navštívil hrob přítele svého a založil v Hnězdně arcibiskupství (první v polských krajích).

4. Boleslav Chrabrý.

V Čechách po smrti Boleslava II. nastaly doby trudné. *Boleslav III.*, dle zrzavé barvy vlasův a vousů *Ryšavým* řečený, ne-

Klášter dřevnovský.

zdedil dobrých vlastností otce ani děda svého, nýbrž byl člověk povahy hanebné, lakomý, podezřívavý a ukrutný beze vší zmužilosti a statečnosti. Tyto jeho vlastnosti dobře znal bratranec jeho *Bo-*

Ieslav Chrabrý, kníže polský, syn Mečislava z Doubravky, muž rovnající se statečností ducha předešlým Boleslavcům českým a dychtivý po velikém jejich dědictví.

Sotva Boleslav II. zemřel r. 999., Boleslav Chrabrý vtrhl do zemí českých a počal je sobě podmaňovati. V krátkém čase Slezsko, Morava, Slovensko, země prve k Čechám přivtělené, byly dobyty a připojeny k říši polské. Boleslav Ryšavý, pozbyv takto pro nedbalost největší části říše po otci zděděné, nakládal mezi tím hanebně svými bratry, *Jaromírem* a *Oldřichem*, aby se zmocnil jejich podílův. Jaromír byl návodem jeho zohaven na těle, Oldřich sotva životem ušel; obadva utekli ze země do Němec. Ukřutnost Boleslavova způsobila, že spikla se část velmožů a povolala kněžíce polského *Vladivoje* na stolec knížecí. Boleslav, vida nezbytí, uprchl ze země k Boleslavu Chrabrému. Ale volba ta byla pro Čechy neblahou.

Vladivoj, obávaje se totiž, že silou vlastní neudrží se při vládě, pospíšil ke dvoru krále německého, od něhož přijal Čechy v léno. Tak země česká bez vědomí a svolení národa octla se pod cizí vrchností. Na štěstí Vladivoj brzy umřel, trápen jsa ustavičnou žízň, tak že ani hodinu zůstatí nesměl bez nápoje. I pospíšili Čechové poselstvím do Němec a přivedli mladší dva syny Boleslavovy zpět, z nichž Jaromíra učinili knížetem. Ale Boleslav Chrabrý, maje již také úmysly na zemi českou, vtrhnul s vojskem velikým do Čech a přinutil Čechy, že Boleslava Ryšavého znovu přijali za kníže. Ale když tento hledal krvavé pomsty nad těmi, jejichž přičiněním ze země byl vypuzen, velmoži pozdvihli se podruhé proti němu a povolali Boleslava Chrabrého do země.

Boleslav Chrabrý zajal Boleslava Ryšavého, kázal jemu vypáliti zrak a zavéstí ho na tvrdý hrad do země polské, kdež držán byl ve vazbě, až skončil; potom pospíšil s vojskem svým do Prahy, kdež přijat byl s velikou radostí a vyhlášen za knížete. I zalíbilo se Boleslavovi v Praze více než v otcovské zemi polské, tak že minil odtud panovati veliké říši své.

Ale přílišný vzrůst moci polské nelíbil se císaři německému *Jindřichu II.*; proto poskytl Jaromírovi a Oldřichovi, kteří u něho meškali, vojenskou pomoc, jíž Poláci byli vypuzeni ze země. Po té *Jaromír* stal se knížetem, ale byl po několika letech od bratra *Oldřicha* svržen a později oslepen. Boleslav Chrabrý obrátil se potom na východ a dobyl Kyjeva. Také Lužici moci své podrobil; císař Jindřich II. mnohými válkami se pokoušel o to, aby mu ji

odňal, ale marné. Boleslav Chrabrý zůstal až do své smrti mocným panovníkem v krajinách širých od moře baltického až ke Krkonošům a k Dunaji v Uhrách (1025).

5. Vladimír Veliký.

Slované, kteří bydleli východně od Polákův, dělili se na početné kmeny, mezi sebou nesvorné; bylo jim proto snáseti mnoho útiskův od sousedních národův výbojných. Aby neblahému svému stavu konec učinili, umínili si, že se sjednotí, a povolali si ze západních krajů knížete *Rurika*, náčelníka kmene varjagorského. I přišel Rurik se svými Rusy a založil říši ruskou kolem r. 862.

Z potomků Rurikových proslavil se *Vladimír*, který uvedl *křesťanství* na Rus. Nejstarší kronikář ruský *Nestor* vypravuje, kterak Bulhaři poslali posly k Vladimírovi, aby ho obrátili na víru Mohamedovu; po nich přišli Němci, chválíce víru římskou, pak Židé, aby mu doporučili víru židovskou, konečně i Řekové, aby vyložili mu víru pravoslavnou. I svolal Vladimír bojary své i starší městské a sdělil jim, jací poslové k němu přišli, i tázal se, co by činiti měl. Na radu bojarů vyslal deset mužů, aby zpytovali víru křesťanskou, mohamedánskou a židovskou. Ti vrátivše se s nadšením vypravovali o bohoslužbě řecké. Vladimír nechtěje na Řecích žádati křtu, vtrhl do řeckého Chersonu (při ústí Dněpru), dobyl ho a tam s bojary svými pokřtiti se dal (r. 988.). V Rusi potom modly vyvrátiv poručil, aby veškeren lid víru křesťanskou přijal.

Takovým způsobem dle slov letopisce pokřtěni byli obyvatelé sídelního města Kyjeva.

Veliký kníže Vladimír vynikal chabrostí; zaokrouhliv říši svou výboji na západ a východ, panoval Vladimír všem zemím od zálivu finského až po nebetyčný Kavkaz, od Karpat až po Volhu a Kamu. Sňatkem se sestrou císaře řeckého *Basilia*, Annou, dodal trůnu svému vyššího lesku; uvedením křesťanství do země položil základy k nové osvětě národa, čímž všim vynikl nejen nade všechny předchůdce své, ale stkvěl se mezi panovníky národů do té doby nevzdělaných jakožto nejpřednější, tak že právem píseň hrdinská nazývá ho zlatým sluníčkem. Zemřel r. 1015.; i vložili ho v rakev mramorovou a pochovali tělo jeho s pláćem, blahoslaveného knížete, podobného velikému Konstantinovi.

Po jeho smrti vznikly mnohé rozbroje mezi Rurikovci, kteří říši mezi sebe rozdělili. Vladimírov syn, *Jaroslav*, stal se sice po

mnohých bojích samovládcem veškeré Rusi a umíraje ustanovil (téměř současně s Břetislavem českým) řád starešinství, dle kterého nejstarší z rodu, sídlem jsa v Kyjevě, měl panovati ostatním, kteří obdrželi úděly. Ale ti neuznávali nadvlády velkoknížete a hašteřili se mezi sebou. Za takové rozdrobenosti snadno podařilo se *Tatarům* (v polovici XIII. stol.) Rusy přemoci, říši popleniti a v poddanost uvésti. V poddanství tom Rusové ostali bez mála do konce středověku; měli Rusové sice vlastní knížata, ale tito zavázáni byli chánům tatarským platiti daň a jich rozkazů býti poslušni. Za úpadku toho odtrženy byly od Rusi značné části země na západě; sídlo velkoknížete přeneseno bylo do Moskvy, odkud povstal nový ruský stát.

6. Jindřich III. Břetislav.

Po vymření císařského rodu saského zvolen *Konrád II., franský vévoda*, za krále, při jehož rodě zůstalo žezlo císařské od r. 1024—1125. Syn a nástupce jeho, *Jindřich III.*, řečený Černý, byl mysli zbožný a vůle pevný. Za něho Německo došlo vrcholu moci, již záhy pocítili východní jeho sousedé, zvláště *Břetislav*, kníže český.

Po smrti Boleslava Chrabrého poklesla následkem rozbrojů domácích říše polská. Za to povznesly se opět Čechy zásluhou knížete Břetislava, syna Oldřicha a Boženy, dcery Křesiny.

Již za mladých let Břetislav vynikl hrdinskými činy. Na cestě do Němec poznal ve Sviněbrodě (nad horním Mohanem) sestru franského markraběte Otty, *Jitku*, která z knížecích dcer toho času byla nejkrásnější. I přísahal, že musí Jitka býti jeho manželkou, by proto měl zahynouti; avšak nechtěl žádati bratra jejího o její ruku, nýbrž umínil si, že si jí mocným činem dojde. Jednoho dne ve svátek k večeru vešel s několika svými lidmi tajně do kláštera, v němž Jitka byla chována. Byl právě čas pobožnosti; Břetislav vyčkal konce služeb božích a když viděl vycházeti Jitku ze dveří kostelních, chopil ji do ramenou svých a unášel z kláštera. Ale brána byla zatažena silným řetězem. Břetislav mečem jej přetl a ujel s Jitkou šťastně do vlasti.

Ještě za živobyті otce svého dobyl si Břetislav zásluh o Moravu tím, že ji odňal Polsku a získal pro panství české; od dob těch Morava zůstala stále při Čechách, kdežto Slovenska zmocnili se trvale Uhři (r. 1031. po Kr.).

Když nastoupil po otci na trůn v Čechách (r. 1037. po Kr.), vypravil se válečně do Polska chtěje panství své rozšířiti až po moře baltické. S rychlostí neobyčejnou vzal Slezsko, Malopolsko i Velkopolsko. Když dobyl hlavního sídla Hnězdna, kdež pochovány byly ostatky sv. Vojtěcha, došla ho zpráva, že Jindřich III. polem proti němu táhne. Se vši pobožností a uctivostí vyzdvihnuv ostatky sv. Vojtěcha obrátil se do Čech hájit ohrožené vlasti.

Neboť německý císař *Jindřich III.* hrozil vtrhnutím do Čech. Hledě vši silou zabrániti vznik nové mocné říše západoslovanské, žádal na Břetislavovi, aby se odřekl všech zemí dobytých v Polsku. Když kníže nechtěl se tomu podvoliti, došlo k válce. První výprava Němců pro tuhý odpor Čechů v zásekách šumavských se nezdařila; však rok po tom císař obnovil válku s větším úsilím a zradou *Prkoše bítinského* (Bilina při střední Bělé), který měl hájiti pomezí, prošel zemí až ku Praze. Břetislav byl nucen učiniti mír, kterým vzdal se zemí polských až na Slezsko, které později postoupil knížeti polskému za roční poplatek.

Nedlouho před smrtí vydal kníže Břetislav zákon, kterým po nejprv poslušnost měla býti upravena. Stanovil, aby vždy nejstarší z rodu Přemyslova byl knížetem, druží pak mužští potomci aby měli úředná knížectví na Moravě pod vrchním jeho vladařstvím. Zákon ten častěji byl porušován a vedl k velikým různicím a bojům v zemi. R. 1055. po Kr. zemřel Břetislav.

Císař Jindřich III. míchal se i do sporův uherských, jež vznikly po smrti krále Štěpána. Vládcе uherský *Petr* uznal vrchní vládu německou, ale byl již po dvou letech svržen. Uhři uhájili si samostatnosti své; za to hranice krajiště východního rozšířena až po Litavu a Moravu.

7. Jindřich IV. (1056—1106). Řehoř VII.

Ježto Jindřichovi IV. při smrti otcově bylo teprve šest let, zřízena byla vláda poručnická. Arcibiskup brémský *Adalbert* (Brémy při ústí Vesery) vstúpil mladému králi velikou nenávist proti *Sasům*; i došlo z toho, jak Jindřich se stal svépravným, k válce, v níž Sasové pomocí knížat německých a českého knížete *Vratislava II.* byli poraženi.

Ale brzy nastal mu nový, tuhý spor s papežem *Řehořem VII.*, který původně zval se Hildebrand a byl synem sedláka toskánského. Delší dobu dlel jako mnich ve Francii a povolán byv pro

svou učenost do Říma stal se rádcem několika papežův. K jeho radě vydáno nařízení, aby papeže volil pouze sbor *kardinálů*. Když Hildebrand sám na papeže byl povýšen, o to vši mocí usiloval, aby moc církevní zbavil všeho vlivu císařů a povýšil ji nad moc světskou. Obnovil zákony proti *simonii*, t. j. zakupování se v úřady církevní, jakož nařízení, aby kněží žili v *bezženství* (celibát); také zakázal *investituru světskou*, t. j. dosazování biskupů skrze císaře.

Když Jindřich IV., nestaraje se o zákaz papežský, opatství a biskupství libovольně rozdával, papež pohrozil mu klatbou, t. j. vyobcováním z církve. Za to vyhlásil Jindřich papeže za sesazeného s důstojnosti papežské. Ale Řehoř VII. dal ho do klatby a přikázal poddaným, aby ho za krále neuznávali. Tu prohlásila knížata, že zvolí nového vladaře, jestliže Jindřich do roka klatby se nezbaví.

Jindřich vida se ode všech opuštěna odhodlal se smířiti s papežem. V zimě r. 1077. po Kr. přešel Alpy a tři dni činiv pokání v pevném hradě *Kanosse* (jižně od Parmy) klatby sice sprostěn byl, ale tak, aby se vlády zdržel, až by soud nad ním se odbyl. Ale Jindřich, který jen proto se pokořil papeži, aby podržel vládu, z hněvu pro takové pokorenění zdvihl válku proti papeži a jeho stoupencům.

Zvítěziv v Německu Jindřich přitáhl do Italie, zmocnil se Říma a usadil nového papeže, od kterého dal se na císařství korunovati. Řehoři sevřenému v hradě andělském přišli sice Normané z jižní Italie na pomoc a Jindřicha zapudili. Ale poněvadž po tři dni plenili Řím, obrátila se nevole Římanů i proti papeži a jeho spojencům. Papež odešel do Salerna (jižně od Neapole), kdež zemřel se slovy: „Miloval jsem pravdu, nenáviděl jsem bezpráví; proto umírám ve vyhnanství!“

Ale i po smrti papežově trvaly nepokoje dále. Strana papežská získala syny Jindřichovy pro sebe, že proti otci se vzbouřili. Před mladším otec nucen byl utéci se do Lutycha (při dolní Móse), kdež zemřel v klatbě. Spor o investituru skončil syn a nástupce jeho *Jindřich V.* r. 1122. úmluvou s papežem, která *konkordátem vormským* se zove (Vorms při Rýně, jižně od ústí Mohana). Jím stanoveno: 1. Aby biskupové a opatové svobodně byli voleni od svých kapitol za přítomnosti císaře neb jeho zástupce; 2. zvolení aby před vysvěcením obdrželi statky v léno podáním žezla; 3. potom, aby papež udělil jim moc duchovní podáním prstenu a berly.

Takto zvítězila moc papežská nad císařskou. Již tři léta potom zemřel Jindřich V. a jím vymřel rod císařů franských.

Spor o investituru přinesl mnohý užitek *zemi české*. Kníže Vratislav pomáhal v boji tom císaři Jindřichu IV., začož poctil ho Jindřich pro osobu jeho názvem *krále* (r. 1086. po Kr.). Za pňjčku, kterou poskytl Jindřichovi, odřekl se král německý obvyklého poplatku, a knížata česká jen povinna byla k jízdám králů německých do Říma posílati 300 oděncův. Mimo to rozmnoženo panství české o části Míšně a hořejší Lužice.

Doba druhá.

Doba válek křížových (od r. 1096.—1270. po Kr.).

VIII. Války křížové. Císařové hohenštaufští.

1. Svět křesťanský a kalífát.

Křesťanství rozšířilo se do konce 11. století skoro po celé Evropě; jen někteří národové Evropy severní byli ještě pohané. Učení křesťanské způsobilo ve všech zemích, kdež se ujalo, pokrok ve vzdělanosti; neboť kněží nepěstovali pouze vědy, nýbrž i umění.

Kněží byli buď *světští*, buď *řeholní*; nad světskými měli správu biskupové a arcibiskupové, nad řeholními opatové a generálové. Život klášterní docházel oblíbenosti veliké a v zemích křesťanských zřizovaly se české kláštery. Sv. *Benedikt* (žil v 6. stol.) založil poblíž Neapole klášter *Monte Cassino*, jemuž dal zvláštní pravidla; takto vznikl řád benediktinský, který později mnoho klášterů založil.

Mniši povinni byli složit slib chudoby, čistoty tělesné a poslušnosti k opatovi. Klášterníci neobstarávali pouze bohoslužbu, ale káceli lesy, vzdělávali půdu, vedli řemesla a obchod, stavěli domy a chrámy, jež sochami a obrazy zdobili, a hojili nemoci. Též vychovávali mládež a vyučovali ji ve školách klášterních; přepisovali staré knihy a skládali nové. Chudé podporovali a pro neduživé zřizovali při klášteřích nemocnice (špitály); pronásledovaným skýtali útulek bezpečný a poutníky hostili.

V 11. století povstaly nové řehole, jako *kartouzská* (nazvaná dle kláštera Chartreuse-ského v Dauphiné) a *cisterciácká* (nazvaná dle kláštera Cisteaux-ského na úpatí Côte-d'or-u položeného); na počátku století 12. vznikla řehole *premonstrátská* (nazvaná dle

kláštera Prémontré-ského poblíž dolní Aisne-y). Všecky tyto řehole vzaly původ z Francie.

Jak blaze působila církev, viděti bylo na mravech, jež z bývalé hrubosti během doby valně se zušlechtily. I muži vysoce postavení podrobovali se dobrovolně veřejnému pokání, aby smířili se s církví, nebo vstupovali do kláštera, aby káli se ze života vinou stíženého. Zbožné mysli zjevnými doklady byly přčetné chrámy, jež v době té v zemích křesťanských často v nádherné kráse s velikým nákladem byly stavěny. Též časté pouti, jež jednotlivci nebo celé davy poutníků do země svaté podnikaly s námahou velikou, dokazovaly horlivost náboženskou.

V první době po založení kalifátu bagdadského vzkvétala říše *arabská*; průmysl a obchod velice kvetl, vědy a umění zdárně se pěstovalo. Od Arabův Evropané přiučili se arabským číslicím a užívání algebry; lékaři arabští po celý střední věk byli ve velké vážnosti. Ale rozkvět ten neměl dlouhého trvání. Zrádní místodržící prohlásili se samostatnými a skoro celá Přední Asie octla se v moci Seldžuků, divokého kmene tureckého z Turanu, který přijal víru Mohamedovu. Byzantským odňali Malou Asii; v jich moci nacházela se i Palestýna a posvátná místa, kde Kristus žil, trpěl a zemřel. Na poutnících žádalo se vysoké vstupné za vpuštění do svatých míst, tak že mnohý poutník, nemoha zaplatiti, před městem zahynul. Ti pak, kteří za plat přístup si zjednali k místům posvátným, tlupami těchto surovců bývali olupováni, týráni, ba i z kostelů násilím vyháněni.

2. První výprava křížová. Bohumír bouillionský.

Velikých útrap, jež poutníkům křesťanským ve svaté zemi bylo snášeti, očitým svědkem byl zbožný mnich *Petr Amienský* (Amiens nad střední Sommeou). Pobádán živým snem, v němž se mu Kristus zjevil a ho k osvobození svatých míst vybízel, spěchal do Evrópy. Bos, s hlavou obnaženou, drže kříž v ruce, obcházel zemi italskou a francouzskou a slovy dojemnými líčil bídu křesťanův.

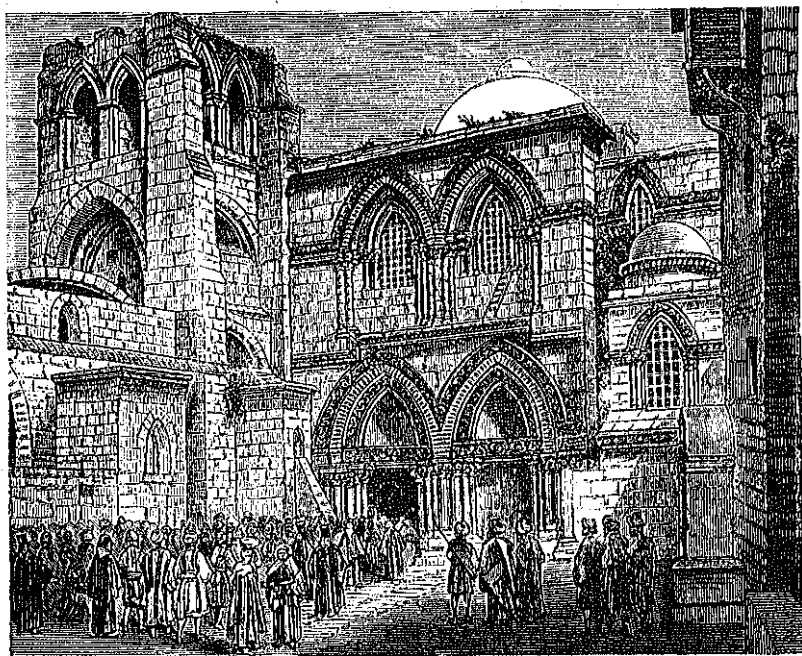
Papež *Urban II.* svolal sněm církevní do *Clermont-a* (v Auvergni) a vybízel řečí nadšenou k osvobození Jerusalema. Celé shromáždění nadšením volalo: „Bůh tomu chce!“ a tisícové dali si připínati červený kříž na pravá ramena na znamení, že chtějí k osvobození míst svatých jako bojovníci přispěti. Tito zváni byli křížáky. Se všech stran, kde hlásán byl boj proti nevěřícím, spě-

chali mužové, aby účastnili se svatého boje; i starci, ženy a děti opouštěli domov, aby připojili se k zástupům křížáckým.

Již na jaře r. 1096. vytrhl Petr Amienský s velikými zástupy, ale špatně opatřenými do svaté země; ale z nich nikdo Palestýny nespátril, nebo hladem a mečem tureckým byli zahubeni dříve, než cíle došli.

Řádné vojsko, jež vedl *Bohumír bouillonský*, vévoda dolnolotrinský (Bouillon v belg. Lucembursku), vypravilo se teprve po žních téhož roku a dorazilo dílem po suchu, dílem po moři do Cařihradu. Pomocí byzantského císaře Alexia křížáci přepraveni byli do Asie, načež dali se přes horké, vodou strádající planiny Malé Asie na pochod další.

V Antiochii, již dobyli, chtěli si odpočinouti po mnohých svízelních, jimiž více než polovice vojska na cestě zahynula, avšak byli náhle vojskem tureckým sevřeni. Brzy povstal v městě mor a bída byla veliká; mnozí jedli i věci nezáživné, jen aby se nasýtili, jiní utíkali z města, zoufajíce nad spásou křížáků. Tu povzbuzeny byly sklíčené mysli, když jistý poutník ohlásil, že ve snách sv. Ondřeje mu zjevil místo, kde kopí, kterým bok Kristův

Kostel Božího hrobu v Jerusalemě.

byl otevřen, jest zakopáno; jím prý křižáci dobudou vítězství. Když skutečně kopí na udaném místě bylo nalezeno, křižáci nepochybně o vítězství učinili výpad z města a obrátili nepřátely na útěk.

Konečně křižáci mohli vydati se k Jerusalemu, k němuž za mnohých nesnází dospěli počátkem června r. 1099. Z velikého vojska 400.000 bojovníků zbylo pouze 20.000; ti pak, když spatřili poprvé svaté město, plakali radostí, vrhli se na kolena, líbali svatou zemi a děkovali Bohu za prokázanou milost. Odpočinkem a důvěrou v Boha nabyvše nových sil po dvoudenním útoku zlezli hradby a vtrhli do města. Hrozné bylo krveprolití, jež rozlícení křižáci v městě způsobili nepřátely napořád vraždíce, ni bezbranných nešetříce. Konečně odloživše zbraň šli ve slavném průvodu modlit se k hrobu božímu.

Bohumír bouillonský zvolen byl za krále, ale koruny nepřijal; zval se jen ochráncem božího hrobu, nechtěje koruny zlaté nositi tam, kde Kristus nosil trnovou. Když již roku potomního zemřel, stal se bratr jeho *Balduin* vladařem, který již *králem jerusalemským* se nazýval.

3. Lothar III. Konrád III. hohenštaufský.

Po vyměření rodu franského zvolen byl od Němců za krále *Lothar III.*, vévoda saský. K němu obrátil se *Otto Černý*, úřední kníže moravský, žádaje, aby místo Soběslava I. na stolec český byl dosazen. To bylo Lotharovi vítanou příležitostí, aby Čechy v závislost na Němcích uvedl.

Lothar obeslal Soběslava i Ottu před svůj soud a vyhlášoval za právo, že nenáleží nikomu uvázati se v knížectví české, dokud by císař země mu nedal v léno. Tomu opřel se Soběslav, a nepostaviv se před soud králův, odpověděl posílům jeho: „Doufám v milosrdenství boží a v pomoc Václava a Vojtěcha, svatých našich, že nebude země tato vydána v moc cizí!“ Když král Lothar pro odpor Soběslavův strojí válku, Soběslav volal do zbraně národ a sebral hotovost zemskou, s níž u *Chlumce* (na úpatí hor Krušných) se položil. Když na jaře r. 1126. Lothar s vybraným vojskem přes hory přešel, udeřili naň Čechové z nenadání a svedli bitvu krvavou. Vojsko německé poraženo bylo na hlavu; císař s ostatkem vojska utekl se na blízký vrch, kdež jej však Čechové odevšad oblehli, tak že nemohl vyváznouti. Tu smřil se s ním Soběslav a velkomyslně ho propustil, když se zavázal, že nic jiného na Češích nebude žádati, než co Vratislav Jindřichu IV. konati slibil.

Od té doby bylo mezi oběma přátelství. Lothar veliký měl protivenství v říši německé odbojem mocných *Hohenštaufů*, vévod franských a švábských (Hohenštaufen, hrad na úpatí švábského pohoří Júry). Soběslav poskytl mu proti nim pomoc na několika výpravách vojenských. Aby sobě zabezpečil i pomoci jiné, Lothar zasnoubil jedinou svou dceru *Jindřichu Pyšnému*, vévodovi bavorskému z rodu *Velfů* a odevzdal mu své vévodství saské s odznaky korunovačními. Bezpečně doufal Jindřich Pyšný, že se mu trůnu královského dostane. Ale knížata prohlásila po smrti Lotharově *Konráda hohenštaufského* za krále. Slavný tento rod udržel se při vládě od r. 1138.—1254.

Konrád III. žádal na Jindřichovi Pyšném, aby odstoupil vévodství saské, poněvadž žádný německý vévoda neměl držeti vévodství dvě. Když však Jindřich toho učiniti nechtěl, vyhlásil na něho říšskou klatbu, vzal mu i *Bavory* a přikl je markrabímu rakouskému *Leopoldovi IV.* Z toho došlo ke dlouholetým válkám mezi Hohenštaufy a Velfy. V těchto bojích králi Konrádovi pomáhal kníže *Soběslav*, začož, jak se zdá, obdržel dědičné důstojenství *číšníka říše německé*; s úřadem tím spojeno bylo právo voliti krále německého. Jindřich Pyšný brzy potom zemřel a zanechal ještě nedospělého syna *Jindřicha*, kterému později dostalo se příjímí *Lva*, za něhož stoupenci jeho boj vedli dále. Po několika letech smířily se obě strany a *Sasko* dáno bylo mladému Jindřichovi; avšak *Bavory* připadly po smrti Leopolda IV. jeho bratru a nástupci v markrabství rakouském, *Jindřichovi Jasomirgottu*.

4. Fridrich I. Rudovous. Vladislav II.

Po smrti Konrádově zvolen byl *Fridrich*, bratrovec předešlého císaře, za vládce; vládl od r. 1152.—1190. Chtěje moc císařskou v Itálii upevniti, nucen byl v Německu vyhledávati mír a pokoj. Za tou příčinou vrátil *Jindřichovi Lvovi* *Bavory* a odškodnil *Jindřicha* tím, že povýšil markrabství rakouské na dědičné vévodství (r. 1156. po Kr.). Nový vévoda usadil se ve Vídni, která záhy řemesly a obchodem zkvétala. Rovněž kníže český *Vladislav II.* obdržel *název královský* pro sebe i všechny budoucí panovníky české. Vladislav za to císaři slíbil pomoc vojenskou k výpravě do Itálie.

Když Fridrich s vojskem velikým do Itálie přitřhl, menší města hornoitalská poddala se jemu; jen pyšný *Milán* vzdoroval. Vojsko císařské položilo se táborem u řeky *Addy*, tehdy rozvodněné. Milanští všechny mosty přes ni strhali, bráníce císaři přechodu. Ale

Čechové na koních přeplouli řeku a zahnali nepřítel ode břehu; i učinili císařští mosty, přešli a stíhali pluky milánské až ke hradbám. Před jeho zdmi pevnými a vysokými položili se v sedmi leženích a jali se města obléhati. Tu vyřítili se jednou Milanští z města, dobyli dvou ležení a byli by způsobili vojsku porážku velikou, kdyby opět Čechové jich nebyli zahnali. Když nedlouho potom počal hlad město mořiti, poddalo se císaři s velikým ponížením; nej přednější obyvatelé nuceni byli vyjítí bosí do ležení, císaři se pokloniti a přijmouti jeho rozkazy.

Když Milanští bouřili se znovu, Fridrich vytáhl proti nim, přinutil je hladem ke vzdání, pobořil město a rozsadil obyvatele do čtyř obcí. Hrozný tento trest zalekl odbůjce, ale jen na dobu krátkou. V brzkou město hornoitalská mezi sebou ujednala spolek, k němuž přistoupil i papež *Alexandr III.* Milán císaři na vzdor opět byl vystavěn a pevnost *Alessandria* (nad dolním Tanarem) založena. Císař byl tím nucen k novým výpravám do Itálie, byl však blíže *Legnanu* (severozáp. od Milána), když od něho *Jindřich Lev* odstoupil, od Lombardských poražen (r. 1176.). Císař smířil se s papežem i s Lombardy; města hornoitalská jen dle jména uznala moc císařskou.

Císař navrátil se do Němec zbavil Jindřicha Lva obou vévodství, bavorského i saského, ponechav mu pouze Brunšvicko. Bavorsky dostal *Otto z Viteľsbachu*, jehož potomci panují tam dosud; vévodství saské bylo rozdrobeno. Markrabí *štyrský Otakar VIII.* povýšen byl tehdy za věrné služby na vévodu. Nemaje potomků ustanovil za dědice svého rakouského vévodu *Leopolda V.*

Ku králi českému *Vladislavovi* císař Fridrich zachoval se nevděčně. Když totiž Vladislav, chtěje trůn zajistiti synu svému *Fridrichovi*, vzdal se v jeho prospěch panství, císař prohlásil název královský za neplatný a Fridricha s trůnu sesadil. V nastalých sporech o vládu císař dal sice Čechy Fridrichovi, ale odtrhl od ní *Moravu*, kterou na *markrabství* povýšil; avšak měla býti pouze na Němcích závislá. Také zemi českou rozdělil povýšiv statky biskupa pražského za *knížectví říše německé*. Ale již za syna Fridrichova jednota Čech i Moravy byla obnovena, když *Vladislav III.* ač zvolen byl za knížete českého, dobrovolně se zřekl trůnu ve prospěch staršího bratra *Přemysla Otakara I.* (1197.), vymíniv si pouze údělné panství na Moravě.

Císař Fridrich zahynul na třetí výpravě křížové.

5. Druhá a třetí výprava křížová. Richard Lví srdce.

Když Mohamedáni křesťanského města *Edessy* (v porčíí horn. Eufrátu) se zmocnili, vydali se *Konrád II.*, císař německý, a *Ludvík VII.*, král francouzský, k nimž se připojil *Vladislav II.*, kníže český, na výpravu do svatě země. Ale druhá tato výprava křížová neměla úspěchu žádného. Vojska zhynula po většině na cestě do Malé Asie a oba králové s Vladislavem vrátili se, když byli marně obléhali město *Damašek*, do Evrópy zpět.

Za to potkala se výprava třetí s výsledkem zdárnějším. Na zprávu, že *Saladin*, mocný sultán egyptský, zmocnil se Jerusalema, tři nejmocnější vladaři doby tehdejší, *Fridrich I. Rudovous*, císař německý, *Filip August II.*, král francouzský, a *Richard*, řečený Lví srdce, král anglický, vzali kříž, sebrali četná vojska a vypravili se r. 1189. do Palestýny, aby znova království jerusalemského dobyli.

Císařské vojsko, při kterém nalézal se i zástup Čechů veden jsa Děpoltem, táhlo skrze Uhry a Bulharsko k Cařihradu, odkud převezeno bylo do Malé Asie. Tam jednak námahou, jednak bojem mnoho křížáků zahynulo. Ještě větší ztrátu utrpělo, když přepravovalo se přes dravou řeku Salef (v Kilikii); císař utopil se v řece, když chtěl ji na koni přeplavati. Syn jeho Fridrich dovedl vojsko k *Akkonu* (v sev. Palestýně), ale zemřel brzy morem.

Zatím přibyli po moři králové Richard a Filip August do sv. země. Také rakouský vévoda *Leopold V.* přistal s vojskem u Akkona, jež společně bylo obleženo. Leopold při tom vedl si tak statečně, že jeho vojenský kabát zcela krví byl zbarven a jen bílý pruh zůstal, kde zbroj byla zavěšena; toť prý původ znaku rakouského. Statečný vévoda byl jeden z prvních, kdož zlezli hradby městské, a vztyčil na nich prapor svůj; ale král Richard ve své pyše dal jej strhnouti. Podobně Richard urazil i krále francouzského, který potom s vévodou rakouským domů se vrátil.

Richard sám ostal v Palestýně a bojoval neohroženě dále. Vida však, že mu mnoho lidí umírá, a uslyšev, že v Evrópě jest přítomnosti jeho třeba, učinil se Saladinem příměří. Dle smlouvy zůstalo křesťanům úzké pobřeží mezi Tyrem a Joppem a návštěva posvátných míst jim byla povolena. Vraceje se do Evrópy, byl Richard bouří mořskou zahrán k břehům istrijským. Za kupce jsa převlečen vracel se skrze Rakousy do domoviny, ale byl prozrazen a vydán Leopoldovi. Vévoda věznil ho na hradě *Dürrensteině* (nad Dunajem) po delší době; teprv později za vysokou vý-

platu ho propustil. V Anglii nevěděli, kde král mešká, a vyslali posly ho hledat. Pěvec Blondel dle pověsti přišel před hrad, kde Richard byl vězněn, a zapěl píseň, kterou společně s králem byl zpíval. Richard naslouchal písni a pokračoval v ní, když pěvec ustal ve zpěvu. Pln radosti, že podařilo se mu vynajít, kde král se zdržuje, pospíšil do Anglie. Angličané sebrali žádané výkupné, za něj král ze zajetí byl propuštěn.

6. Papež Innocenc III. Čtvrtá a pátá výprava křížová.

Nástupce Fridricha Rudovousa byl syn jeho *Jindřich VI.*, který vládl jen krátce; nicméně rozšířil valně moc svou dobytím *Neapolska* a *Sicílie*. Ježto zanechal nezletilého syna *Fridricha II.*, přikročili Němci k volbě krále, při níž knížata se rozštěpili. Jedni zvolili *Filipa* švábského, bratra zemřelého císaře, druhí *Ottu IV.*, vévodu brunšvického a syna *Jindřicha Lva*. Německo stalo se dějištěm dlouholetých válek domácích.

V době té podařilo se mocnému papeži *Innocenci III.* povzbudit křesťany k nové (čtvrté) výpravě do sv. země. I sešlo se mnoho šlechticů francouzských a vláckých r. 1202. v Benátkách, aby dali se převézt do Syrie. Ale *Dandolo*, dóže benátský, přemluvil je, když nemohli zaplatiti převozného, aby pomohli Benátčanům pokořit město *Zader* v Dalmacii, jež od republiky bylo odpadlo. Benátčané slíbili za to, že křížáky převezou a při výpravě lodstvem je podporovati budou. Křížáci svolili a zmocnili se města Zadru. Také začali se mísiti do sporu o trůn byzantský a místo do sv. země zamířili k *Cařihradu*.

Křížáci dobyli města, na polo je spálili a pleníce ani uměleckých děl nešetřili. Z území byzantského zařídili *císařství latinské*, za jehož císaře prohlásili náčelníka křížáků, *Balduina flanderského*. Benátčané osadili ostrovy moře aigejského, čímž obchod jejich nabyl značného rozšíření. Ale císařství latinské nemělo dlouhého trvání. Nástupci bývalých císařů, kteří byli se zachovali při vládě v Malé Asii, dobyli *Cařihradu* zpět (r. 1261.).

V Němcích oba králové po několik let bojovali proti sobě. Kníže český *Přemysl Otakar I.* pomáhal nejprve Filipovi, který mu za to r. 1198. udělil název královský dědičně, přestoupil však na žádost papeže *Innocence III.* na stranu *Ottovu*. Za to potvrdil papež i *Otto* královský název českých panovníkův a s ním samostatnost království českého. Když *Filip* byl zavražděn, a *Otto* s pa-

pežem se rozdvojil, němečtí knížata na vyzvání papežovo vyhlásili za krále syna Jindřichova, *Fridricha II.*

Nového krále přidržel se též Přemysl Otakar I., jemuž v odměnu Fridrich nejen zápisy předešlých císařů stvrdil, ale i dovolil, aby povinnost svou stavěti tři sta ozbrojených k tažením do Říma směl dle libosti buď vykonávati buď se z ní vyplatiti.

Císař Fridrich II. slíbil papeži Innocenci III., že se vydá na tažení do Palestýny, ale slibu nedodržel. Teprve, když stížen byl od papeže Řehoře IX. klatbou, odplul do Palestýny (r. 1228.). Bez boje, smluviv se s egyptským sultánem, dosáhl toho, že místa posvátná křesťanům byla odstoupena. V čele svých rytířů vjel do Jerusalema a sám vsadil si na hlavu korunu královskou. Od doby té císařové němečtí a později rakouští zvali se králi jerusalemskými. Po této páté výpravě křížové podniknuty byly králem francouzským *Ludvíkem IX.* ještě dvě výpravy, jichž cílem však nebyla Palestýna. Mezi tím Mohamedáni zmocnili se všech míst, jež křesťané v zemi svaté drželi, nejpozději Akkona (r. 1291.).

7. Následky válek křížových.

Za válek křížových založeny byly *duchovní řády rytířské*, jichž členové nesložili pouze slibů řeholních, nýbrž zavázali se též k boji proti nevěřícím. Na počátku 12. století založen byl řád *templářský*, jehož klášter stál v sousedství bývalého chrámu Šalomounova. Touže dobou bratrstvo *Johannitů*, jichž ochráncem byl sv. Jan, a kteří do té doby ošetřovali poutníky nemocné, přeměnilo se v řád rytířský. Johannité ustoupili později před Turky na ostrov Rhodos a konečně na Maltu; zovou se proto též rytíři rhodskými a maltézskými. Ku konci téhož století povstal řád rytířů *německých*. Členové těchto řádů dělili se v rytíře, kteří bojovali proti Mohamedánům, kněze, jimž příslušela bohoslužba, a bratry služebné, kteří nemocné obsluhovali. Představení řádů sluli velmistrové.

Ale i *rytířstvo světské* za těchto válek došlo svého rozvoje. Ježto pro veliký náklad výzbroje jen bohatí mohli službu vojenskou konati na koni, byli rytíři lidé zámožnější, obyčejně šlechtici. Z rytířů povstal během doby zvláštní stav; přijetí do něho spojeno bylo se slavnostmi okázalými.

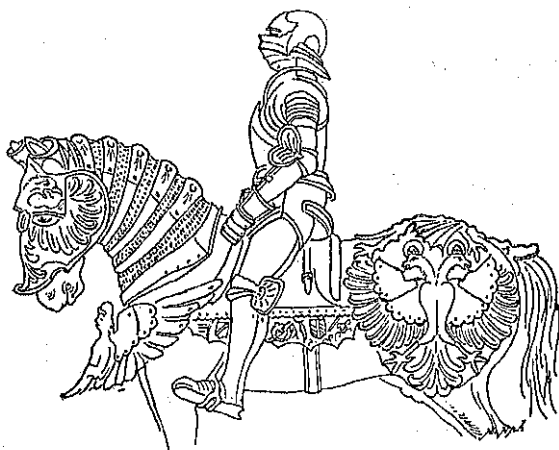
Hoši původu šlechtického vychovávaní byli na hradě rytíře nebo při dvoře knížecím; jako *pážata* obsluhovali pána a cvičili se v jízdě na koni a v šermu. O duševní vzdělání jejich nebylo dbáno, tak že mnohý statečný rytíř neuměl ani čísti ani psátí.

V 14. roce stávali se *panoši*; odtud byli stálými průvodci pána, ať již jel do boje, na hon nebo k nějaké zábavě. Kdo v službách těch bez úhony se zachoval, mohl býti v 21. roce na *rytíře* pasován. Modlitbami a postem panoš připravoval se ke dni slavnostnímu. Před oltářem přísahal, že chce zastávati se práva, ochraňovati vdovy a sirotky, hájiti víry a bojovati proti nevěřícím. Potom byl v zbroj rytířskou oděn a jménem sv. Michala a sv. Jiřího mečem třikráte na plecech dotknut a tak na rytíře pasován.

Obyčejné pasování zakončeno bylo *kolbou* či *turnajem*, t. j. veřejnými zápasy, při nichž rytíři srdnatost, obratnost a sílu ukazovali. Rytíři dostavovali se k nim v plné zbroji na koních pancéři

Brnění rytířské

Jízdecké brnění.

opatřených. Poněvadž rytíře s uzavřeným hledím nesnadno bylo poznati, malovali si na štíty odznaky. Tak vznikly *erby*.

Mimo zábavu na sedáních libovali si mnozí rytíři ve zpěvu a hudbě. Ve zpěvích opěvovali činy hrdinské a výpravy dobrodružné. Básnictví rytířské vzalo vznik v Provinci (při dolní Rhóně), kde básníci, zvaní *trubadúrové*, chodíce od hradu k hradu, panstvo při hostinách zpěvem bavili. Z Francie rozšířilo se do Němec a odtud i do Čech, kamž král Václav I. básníky německé zval.

Výpravami křížovými zvelebila a upevnila se velice *moc papežská*; nebo papežové dávali hlásati kříž, řídili výpravy a udělovali křížákům mnohé výsady. Rovněž *církev* nabyla velikého bohatství hojnými odkazy křížáků do sv. země putujících. Nábožný duch pak, který se válkami křížovými probudil, jevil se v zaklá-

dání četných klášterů a nových řádů, z nichž zvláště řády mnichů žebavých (Františkánů, Dominikánů) moc církve povznesly.

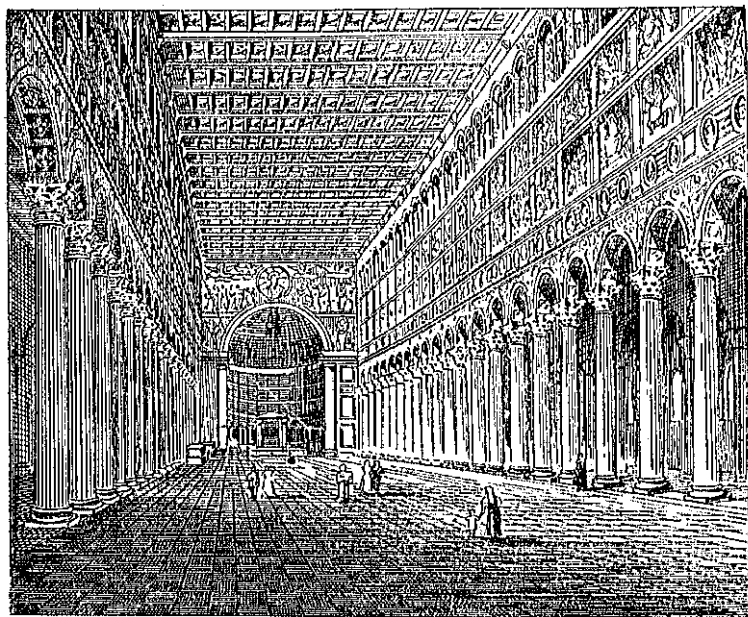
Křížové výpravy přispěly i k zvelebení *obchodu* mezi západem a východem. Kupci italsí zboží krajín východních dováželi do svých přístavů, jež rychle bohatly. Ale i města vnitrozemská těžila z něho, dopravující zboží přes Alpy do krajín sousedních.

8. Církevní stavby středověké. Sloh arabský.

Lid za středověku byl myslí velmi zbožné. Liboval si v bohoslužbě nádherné a rád obětoval majetek svůj, aby sláva Boží hlášána mohla býti ve velikolepých chrámech a budovách klášterních.

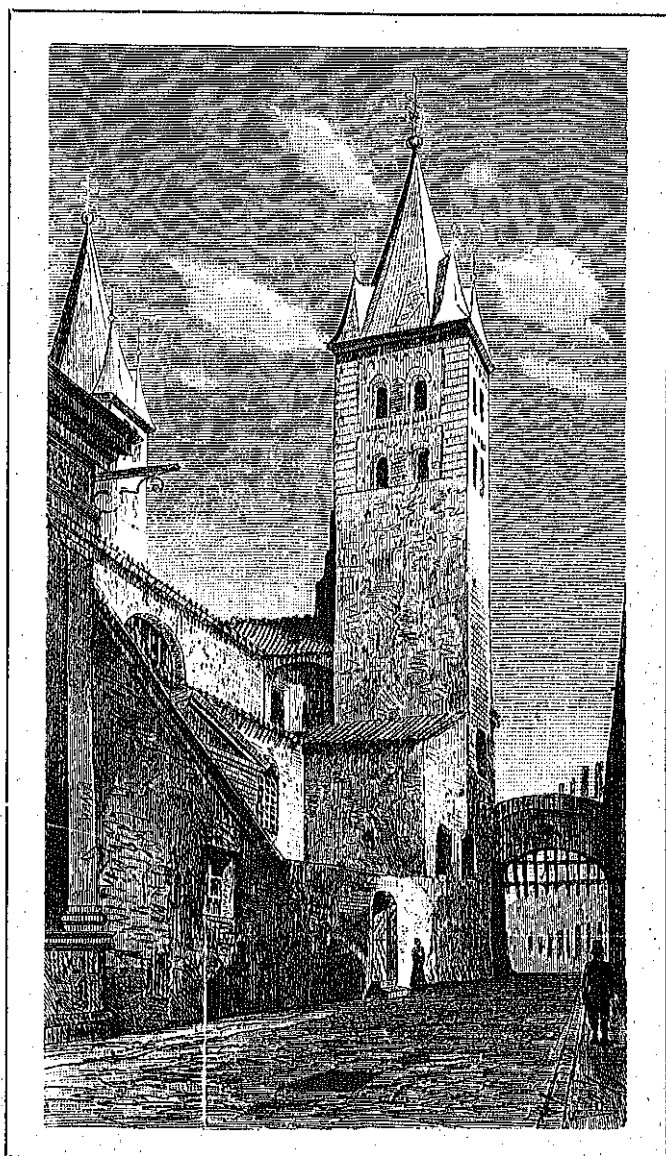
Prvotní chrámy křesťanské byly *basiliky*. Stavěny byly v podobě obdélníku, který řadami sloupů dělil se na loď prostřední čili hlavní a na lodě pobočné. Na straně východní basilika ukončena byla okrouhlým přístavkem, řečeným apsis. Mezi apsidou a lodí hlavní stával oltář. Nejpatrnější z basilik jest basilika sv. Pavla v Římě.

V říši východořímské záhy vznikl zvláštní sloh stavitelský, *byzantský*. Základem toho slohu jest rovnoramenný kříž, nad jehož

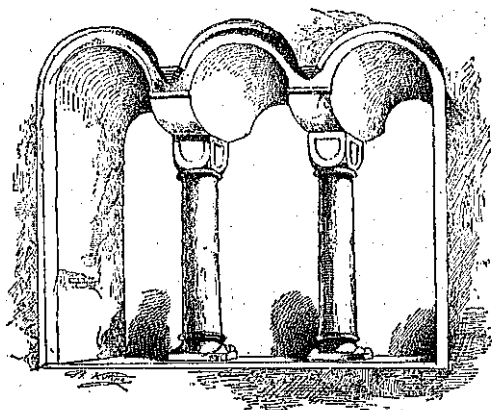
Basilika sv. Pavla v Římě.

středem se vznáší mohutná bání čili kupole; někdy jest i více vedlejších kupolí a polokupolí. K polokupoli východní pojí se apsis, v nížto jest hlavní oltář. Vnitřek chrámu byl ozdoben vzácnými kameny a malbami, strop pak obrazy mosaikovými na zlaté půdě.

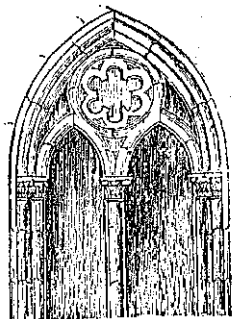

Chrám sv. Jiří v Praze.

V slohu tom vystavěn jest chrám Boží moudrosti v Cařihradě a chrám sv. Marka v Benátkách.

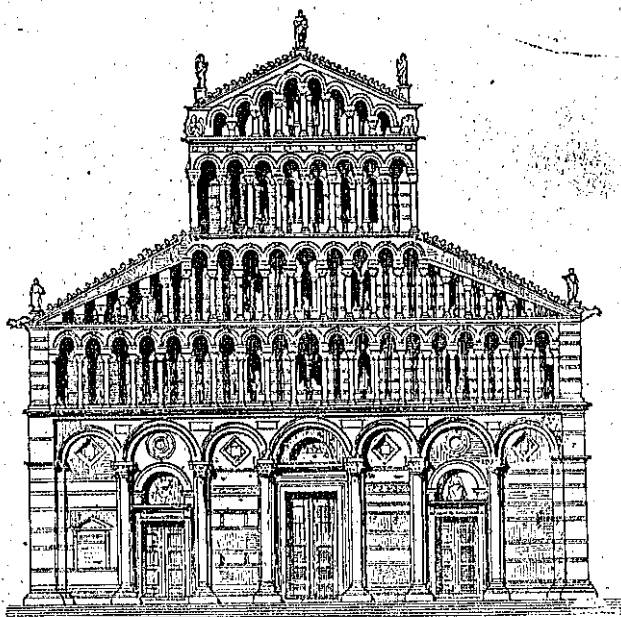

Okna románská.

Okna gotická.

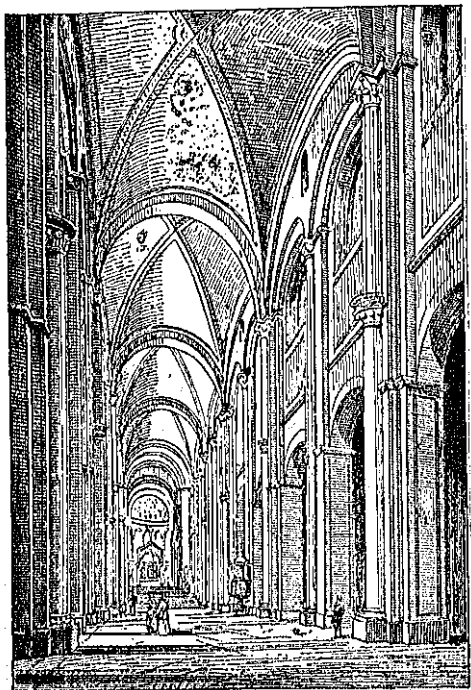
Později (poč. 11. stol.) vyvinul se v Evropě západní ze slohu basilikového sloh *románský*. Chrámů románských mají podobu podlouhlého kříže, apsis pak rozšířena jest ve vysoký kůr čili pres-

Dóm v Píse.

byterium. Jsou klenuty, kdežto basiliky mají strop plochý nebo vůbec stropu nemají. Kostely románské mají věže, kdežto basiliky jsou buď bez věží, buď stojí věž mimo basiliku. V slohu tom vystavěn jest chrám sv. Jiří v Praze, dóm v Pise (v sev. Itálii) se šikmou zvonící a dóm ve Špýru (v záp. Německu).

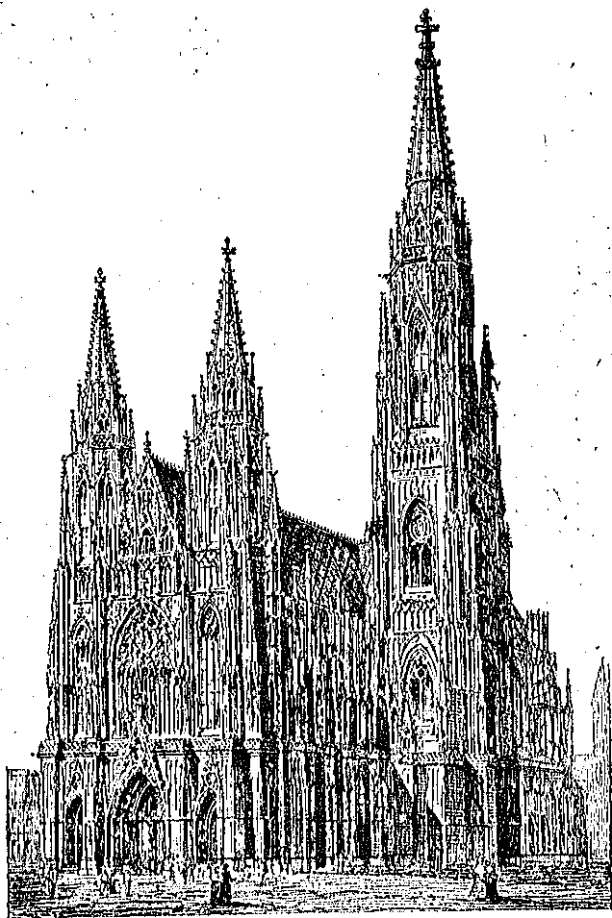
V polovici 13. stol. počalo se stavěti slohem *gótickým*, který rozeznává se od slohu románského obloukem lomeným. Směr do

Dóm ve Špýru.

výšky převládá; zdi jsou prolomeny četnými, vysokými okny, proto z venku přistavěny jsou vysoké pilíře opěrací, jež vybíhají v ozdobné věžičky. Po obou stranách ozdobného průčelí vypínají se věže, které úžijí se nezřídka do výše obzvláště znamenité. Lodi od sebe dělí štíhlé pilíře; okna opatřena jsou bohatou malbou. V Čechách jest hlavní chrám sv. Víta v Praze a sv. Barbory v Hoře Kutné slohem tím vystavěn, ve Vídni chrám sv. Štěpána. Nejvzácnější budovou toho slohu jest chrám v Kolíně nad Rýnem (v Pruském Porýnsku).

Sloh *arabský* povstal přetvořením slohu byzantského. K ozdobě modlitebnic čili mešit jali se Arabové užívatí arabesek čili ozdob napodobených dle tvaru rostlin a čar rozmanitě proplétaných; neb soch a obrazů míti nesměli. Každá pak mešita opatřena jest nej-

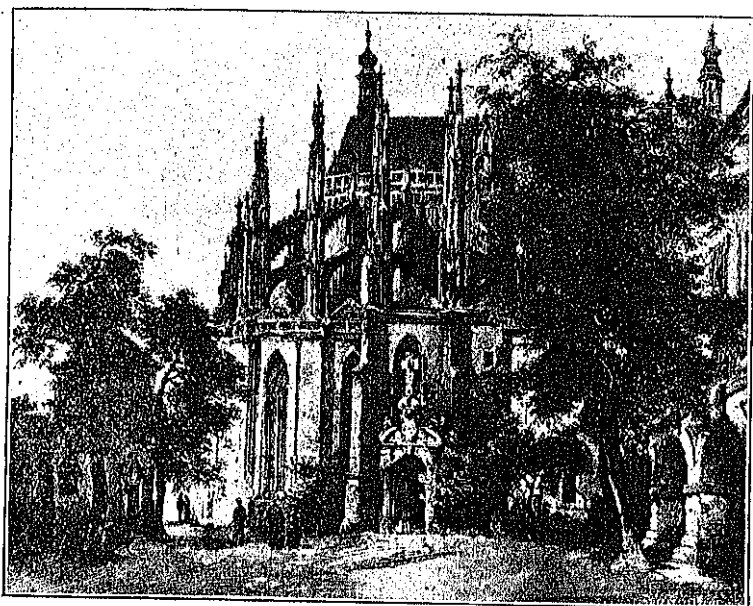

Chrám sv. Víta po dostavění.

méně jednou štíhlou a vysokou věží, minaretem, s něhož kněz vyzývá věřící pětkrátě denně k modlení. Nejproslulejší mešitou jest mešita o tisíci sloupech v Kordově (v jižním Španělsku); z paláců nejnádhernější jest Alhambra granadská.

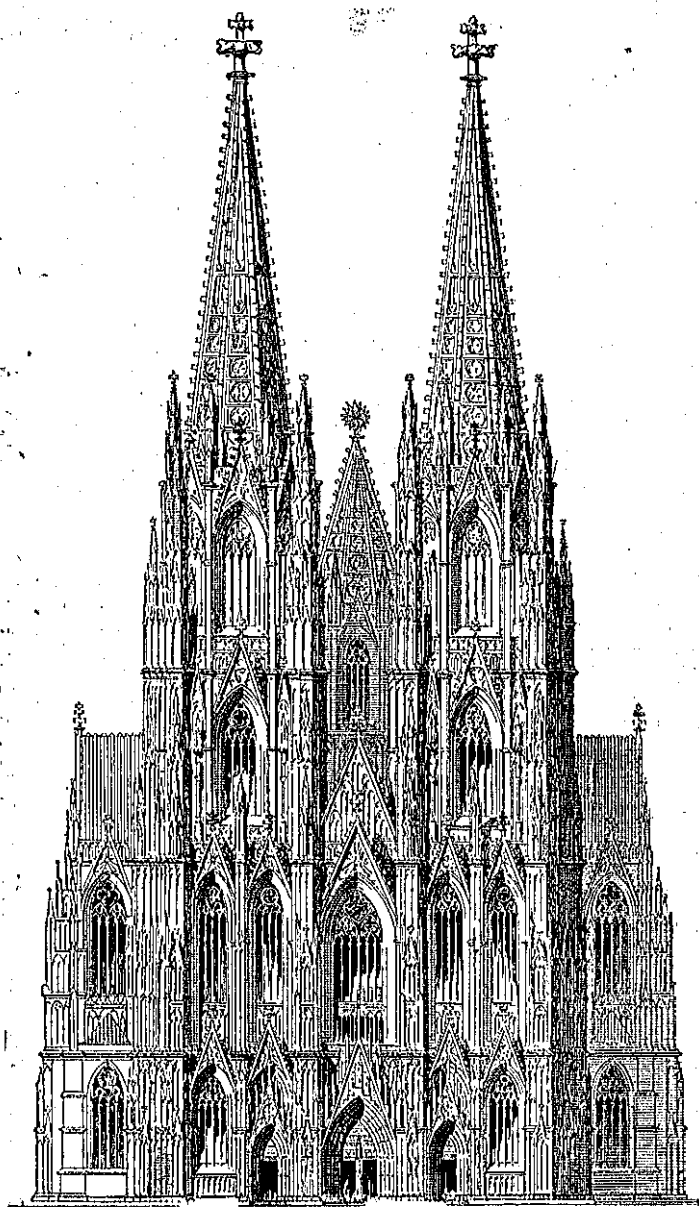
9. Václav I. Mongolové.

Král Václav I., syn a nástupce Přemysla Otakara I., byl panovník sice rázný, ale národu svému německým vychováním odcizený. Proto za jeho času německví šířilo se v Čechách více než kdy před tím. Jmenovitě uváděl *Němce* do měst a vesnic trhových, jimž rozličné svobody a výsady uděloval. Noví osadníci jali se města jim odevzdaná braditi nejen pro obranu proti cizímu nepříteli, ale i k uhájení svých svobod.

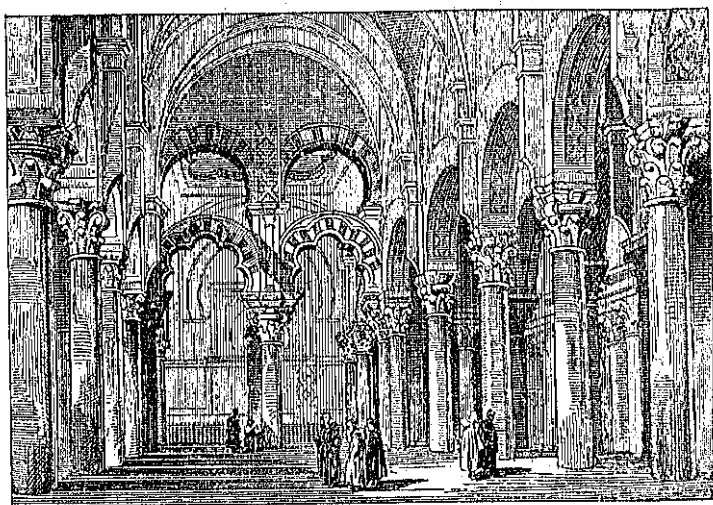
Chrám sv. Barbory v Hoře Kutné.

Dle měst začali i *šlechtici* z podobných příčin místo otevřených dvorů stavěti pevné *hrady* a tvrze, obyčejně na vysokých a příkrých horách. Po cestě, jež v zákrutech vedla na horu, přišlo se ku bráně, kterou vcházelo se v předdvorí, v němž chováni byli obyčejně silní psi nebo divá zvířata. K hlavní bráně hradu přišlo se přes zdvihač most, který přes příkop mohl býti vyzdvižen a zase spuštěn. Branou tou vcházelo se do nádvoří hradního, které uzavřeno bylo několika budovami. Pevná věž, jež převyšovala všechny budovy hradu, byla pravidlem jeho nejstarší částí; vchod do ní nalézal se ve výši jednoho patra a přicházelo se k němu

Chrám v Kolíně nad Rýnem.

buď po schodech dřevěných, buď po žebříku. Nejdolejší část sloužila za zásobárnu nebo za vězení. S věže hlídka obhlížela okolí a hlásala jak hostě očekávaného tak nepřitele hradu hrozícího. V hlavní budově umístěna byla síň rytířská, v níž shromažďovala se rodina i hosté; k ní přiléhala ostatní obydlí. Zařízení jejich bylo jednoduché. Dle příkladu králova začala si šlechta česká

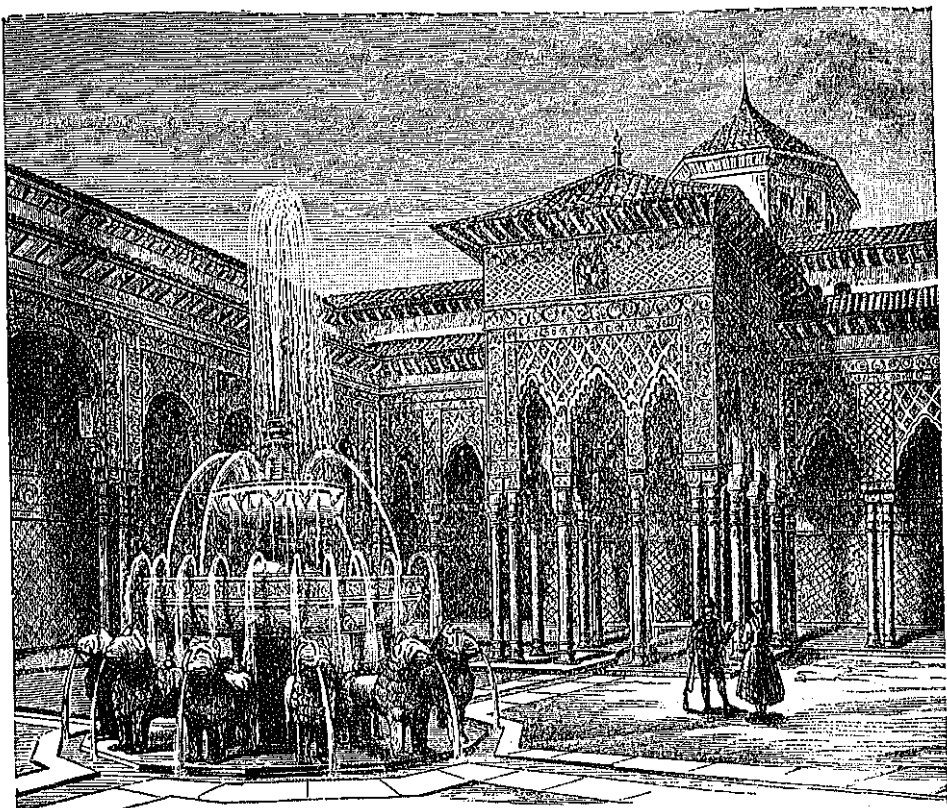
Vnitřek mešity v Kordově.

libovati v užívání jazyka německého; dávala hradům tehda zakládáním názvy německé, jako Rosenberk, Šternberk, Lichtenburk a pod., sama sebe po hradě jmenujíc. Mimo to napodobovala šlechtu cizí nádherným šatem, bujným životem a hlučnými zábavami. Král Václav sám vynikal v tom nad ostatní.

Dobou tou hrozilo západní Evropě veliké nebezpečení od sverpého národa *Mongolů* čili *Tatarů*, kteří z Asie do Evropy se přivalili, Rusko podmanili a odtud na západ se dali. Jsouce postavy malé, prolétli na koních daleké kraje s rychlostí největší. Část jich zapadla do Slezska a Moravy a ničila vše mečem i ohněm; soužení a nářek lidu byl veliký. Král *Václav* vytáhl jim vstříc do Moravy. U *Olomouce* (při horní Moravě), kterou Tataři oblé-

Oblouk podkovový.

Lvi dvůr v Alhambře.

hali, přišlo k pítce krvavé (r. 1241. po Kr.). Velitel vojska českého Jaroslav, z rodu panského, který brzy potom začal se nazývati ze Šternberka, způsobil Tatarům hroznou porážku. Tataři opustili Moravu a spěchali do Uher, kdež hlavní jejich vojsko zemi plenilo. Král uherský *Bela IV.* postavil se Tatarům na odpor, ale byl krvavě poražen.

Proti nadání Tataři opustili již na jaře zemi a vrátili se na Rus a do Asie.

10. Přemysl Otakar II. (1253.—1278.).

Císař *Fridrich II.* i syn jeho *Konrád IV.* pro panství své v Itálii znepřátelili se s papeži a stížení byli oba klatbou papežskou. Proto po smrti *Konráda IV.* (1254) knížata němečtí při volbě nové odvrátili se od rodu hohenštaufského (poslední potomek *Konradin* zahynul nedlouho potom na popravišti); avšak rozdvajivše se zvolili

krále dva, jedni *Richarda* anglického, druzí *Alfonsa* španělského. Tito o říši pranic se nestarali a tak nastaly v zemi časy smutné, boj všech proti všem. Právo pěstní kvetlo a dle zásady: „kdo s koho, ten toho“ mnozí rytíři oddávali se loupežní, neboť nebylo moci vyšší, která by zlu tomu odpomohla.

V této době „bezkrálí čili interregna“ nejmocnějším vládařem byl český král *Přemysl Otakar II.*, který po smrti svého otce *Václava I.* (1258) ve vládu nad Čechami a Moravou se uvázal.

Když *Fridrich Bojovný*, vévoda rakouský, padl v bitvě proti Maďarům a s ním vymřel po meči rod babenberský r. 1246., *Přemysl Otakar* povolán byl od šlechty rakouské na trůn vévodský. Aby nabyl lepšího k němu práva, zasnoubil se s *Markétou*, sestrou *Fridrichovou*. Štýřané mezi tím poddali se uherskému králi *Belovi IV.*; ale jsouce záhy nespokojeni s vládou jeho, povolali *Přemysla Otakara* do země, kterému podařilo se Uhry ze země vypuditi a Štýrsko se zmocniti. Z toho vznikla válka mezi Čechy a Uhry.

Oba panovníci hleděli co nejvíce spojenců získati. I sešla se vojska počtem 100.000 mužův, mezi nimiž ve vojstě českém bylo 7000 jezdců od hlavy až k patě v železo oděných. U *Kressenbrunnu* (při dolní Moravě) došlo k bitvě (r. 1260.). Tam stál *Otakar* s muži železnými, když Uhři, nevyčkáve dle úmluvy času k bitvě, zrádně dali se do boje. Nebe bylo z počátku toho boje zakaleno; ale když vysvítlo slunce z oblaků a zatřpytila se korouhev svatého *Václava* nad zástupy, Čechové vidouce v tom dobré znamení a jistou pomoc svatého patrona, mužně odrazili divoký nájezd a útok nepřátel a je na hanebný útěk obrátili. Porážka Uhrů byla úplná; zvláště osudna jim byla živá hradba železných mužů. Králevic *Štěpán* těžce byl raněn a 18.000 mužů padlo na bojišti. Ostatní zahnaní byli do řeky *Moravy*, v níž utonulo 14.000, až prý řeka zastavovala se těly lidskými.

Otakar dosáhl vrcholu moci, když nabyl ještě *Korutan* a *Kraňska*. V zemích těch vládl bezdětný vévoda *Oldřich*, bratranec *Otakarův*, který obě země odkázal pro případ smrti *Otakarovi*. Když tento obou zemí se ujal, vládl říši, jež sáhala od *Krkonošů* skoro až k moři *jaderskému*.

Přemysl Otakar k rozmnožení moci a důchodů zakládal města u větší míře než jeho otec a osazoval je německými osadníky, které uvedl i do krajín pomezních v Čechách a na Moravě. I rozhojnil důchody své a vedl tak nádherný dvůr, že slul králem zlatým. Králem železným po bitvě u *Kressenbrunna* nazývali ho Uhři.

Doba třetí.

Od ukončení výprav křížových do objevení Ameriky (od r. 1270.—1492. po Kr.).

IX. Rudolf habsburský (od r. 1273.—1291.).

Doba bezkrálí v Německu přestala, když nejpřednější duchovní a svěští knížata, kterým od doby té říkalo se kurfiřti, zvolili r. 1273. po Kr. hraběte *Rudolfa habsburského* (Habsburk při dolní Aaře v sev. Švýcarech) za krále. Hrabě Rudolf byl bohatě nadán statky ve Švýcarsku, Elsasku a Švábsku a pro svou udatnost, spravedlivost a zbožnost byl vysoce vážen; jeho vysoká postava, oči jiskrné a nos orličí činily ho nápadným mezi mnohými.

Vypravuje se, že kdysi na honbě potkal kněze, který pospíchal k nemocnému, aby ho zaopatřil. Ježto pro rozvodněnou bystřinu nemohl dále, Rudolf nabídl mu koně svého, aby dostal své povinnosti. Když pak druhého dne kněz koně mu vracel, nepřijal ho pravě: „Nikdy nevsednu na koně, který nesl mého vykupitele!“

Rudolf všechnu měl péči o to, aby v říši zavedl pořádek. Žádal na králi *Přemyslu Otakarovi*, aby vydal země, jichž nabyl v době bezkrálí. Přemysl Otakar neuznáváje ho za krále německého tak neučinil; proto Rudolf dal ho do říšské klatby a vyhlásil mu válku. Rudolf opanoval Rakousy a když proti němu Otakar vytáhl, vzbouřili se za jeho zády páni v Čechách. Tím Otakar přinucen byl zřici se zemí alpských a přijati Čechy s Moravou v léno od Rudolfa.

Brzy však vznikly spory mezi oběma králi o výklad léna, jež vedly k válce nové. Na *poli moravském* bitva svedena byla (v den sv. Rufa 26. srpna) r. 1278. po Kr. Král Otakar v čele svých bojoval s myslí obrovskou, jako lev nepřemožený, hromové rány rozdávaje. Čechové, ač v počtu malém, počínali si hrdinsky a porazili

již střed vojska nepřátelského. Chyběla jen skrovná posila a vítězství bylo na straně Čechů. Posilu tu měl přivést *Milota z Dědic*, který velel záloze. Avšak Milota zradiv hanebně vlast a krále, dal se na útěk, jako by věc česká byla ztracena. Nepřítel velikým počtem obstoupil vojsko české se všech stran. Zpozorovav to král, vrhl se v seč nejlítější; v tísní boje padl pod ním kňh, a král bezbranný na zemi zbodán a zohaven.

Rudolf vtrhl po svém vítězství do Moravy i do Čech a nad Čechy ustanovil *Ottu*, markrabí braniborského, za vladaře, kdežto Moravu pro sebe podržel v náhradu za útraty válečné. Rakousy a Štýrsko dal za souhlasu knížat synům svým *Albrechtovi* a *Rudolfovi*, později Albrechtovi samému, kdežto Korutany a Kraňsko dány byly odměnou za služby vojenské *Menhartovi* tyrolskému.

Ostatní dobu vlády své Rudolf měl na péči zemský mír. Sám zasedal na soudu, trestal bez milosti rytíře loupežné a rušil hrady jejich.

Šat nosil vždy jednoduchý; v jídle a pití byl velmi střídmy. Když na tažení polním kdysi došly potraviny, vytáhl řepu na poli a jedl pravě: „Pokud tuto máme, nezemřeme hlady!“ Když se stárnuv cítil, že smrt se blíží, chtěl zemřít ve Špýru (při Rýnu, v bav. Falci), kde císařové byli pochováváni; ale zemřel ještě na cestě (r. 1291. po Kr.).

X. Poslední Přemyslovci.

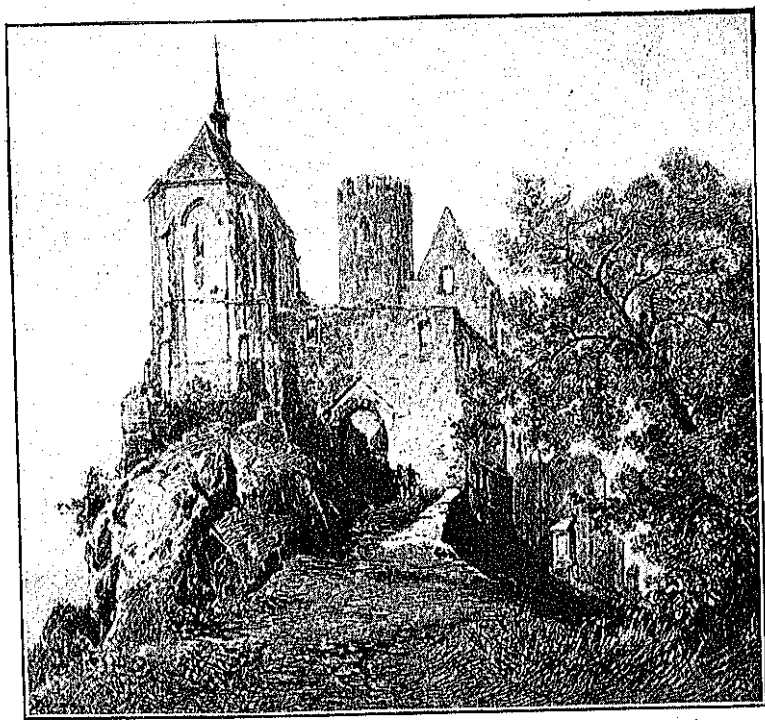
1. Václav II. (1283—1305).

Poručnická vláda *Otty braniborského* byla pro Čechy neblahá; neb Otto hleděl se na škodu země obohatiti. Ovdovělou královnu zbavil důchodů a dal ji odvézt s pacholetem Václavem na hrad Bezděz (svzp. od Ml. Boleslaví); když odtud královna uprchla, odvezl mladého krále do Brandenburka, kdež ho choval tak špatně, že potomek slavného rodu královského trpěl nouzí v pokrmu a oděvu. Z chrámu svatovítského pobral poklady a dal je odvézt ze země; při tom nebyl s to, aby v zemi udržel pořádek, tak že vznikly různice mezi stavy.

Když pak panstvo o vybavení mladého krále se zasazovalo, Otto poslal nové žoldnéře německé do země, kteří zemi drancovali a hubili. Tu zdvihli se páni čeští a pomocí císaře Rudolfa dovedli toho, že nejen žoldnéři braniborští, ale i Němci v zemi neusedlí donuceni

byli opustiti zemi. Aby se Otty zbyli, zaplatili mu raději velikou část peněz za vydání Václava. I vrátil se dvanáctiletý Václav do Prahy s velikou slávou a radostí obecnou (r. 1283.); téhož roku ještě vrátil mu Rudolf Moravu.

Avšak král byl příliš mladý, aby mohl vládnouti sám; jménem jeho zemi spravoval *Záviš z Fulkenšteina*, který s ovdovělou královnou se zasnoubil. Záviš hájil sice práv koruny proti pánům

Zříceniny hradu Bezděze.

vzdorným a pečoval o veřejnou bezpečnost hubením loupežníků, ale sám se svými přátely obohacoval se na ujmu koruny; tím vzbudil proti sobě takovou nevoli, že i císař doléhal na jeho odstranění ode dvora. Když potom Záviš upadl v podezření, že králi strojí úklady, byl jat a do vězení uvržen. Mocné jeho příbuzenstvo odboj učinilo, avšak hrad po hradě vzdalo na pohrážku, že běží jinak o hlavu Závišovu. Toliko bratr Závišův, Vítek, hradu *Hluboké* (poblíž Budějovic) dobrovolně nevydal, začez Záviš, jak pohroženo, stát byl na louce pod hradem před očima bratra svého. Dle slibu,

který Václav učinil v čas úzkosti před úklady Závišovými, založil a bohatě nadal klášter ve Zbraslavi (blíž Prahy), kdež vyvolil sobě a svým místo pohřební.

Po té Václav obrátil péči svou ku povznesení blahobytu země a zacelil brzy rány za předešlých zmatků jí zasazené. Domácí pokoj přispěl značně k zvelebení všech živností a výtěžek stříbrných dolů kutnohorských plnil pokladny královy tak, že byl jedním z nejbohatších panovníků svého času. Z té příčiny král nehlédl těžiti, jak bylo tehdy zvykem, ze špatné měny, nýbrž dal raziti dobrý peníz, stříbrný groš český (= 75 haléřům), který vážen byl nejen v Čechách, ale i v zemích cizích.

Blahý účinek vlády Václavovy jevil se záhy i na venek. V *Polsku*, na mnohá knížectví rozděleném, byly tehdy různice o stolce velkoknížecí. Když strana strany zmoci nemohla, povolán byl k vládě Václav II. Z počátku opanoval pouze Krakovsko, později povolán byl i na trůn velkopolský, na který r. 1300. dosedl, když odpůrce svého *Vladislava Lokietka* ze země vypudil.

Když rok potom *Onďřejem III.* v Uhřích vymřel rod královský, Uhři nabízeli Václavovi korunu uherskou, které král, boje se tíže tří korun, nepřijal; ale pohnul je k tomu, že zvolili si 12letého syna jeho, *Václava*, za krále.

2. Václav III. Albrecht I.

Po smrti Rudolfově kurfiřti zvolili hraběte *Adolfa nassavského* za krále, ale po několika letech sesadili ho a povýšili na trůn *Albrechta*, syna Rudolfova, který Adolfa přemohl a ve vládu se uvázal (r. 1298.).

Když králevic Václav dosáhl koruny uherské, zdál se Albrechtovi vzrůst moci české býti nebezpečným. Proto spolčil se s papežem, který děláje si právo na osazování trůnu uherského, *Karla Roberta*, králevice neapolského z rodu anjouského, podporoval. Albrecht žádal na králi Václavovi, aby se vzdal koruny uherské a polské a postoupil mu dolů kutnohorských na šest let; když pak Václav žádosti ty zamítl, došlo k válce. Albrecht se silným vojskem vtrhl do Čech a přitáhl až k Hoře Kutné. Když však města dobyti nemohl, a Václav s vojskem se blížil, obrátil se spěšné a se škodou ze země. Druhého roku strožil se král Václav vtrhnutí do Rakous, ale upadl v nemoc a zemřel (r. 1305. po Kr.).

Nástupce a syn Václava II., *Václav III.*, byl mladík lehkovážný, který, chtěje se vyhnouti válce, s Albrechtem učinil mír

odřeknuv se koruny uherské. Když pak do Polska táhl, aby práv svých na korunu polskou hájil, zabit byl v *Olomouci* r. 1306. S ním *zhasl slavný rod Přemyslovský* po meči.

Hned hlásil se císař Albrecht, že by právo měl zemi českou jakožto léno říšské dáti synu svému *Rudolfovi*, vévodovi rakouskému, a rychle s vojskem vtrhl do Čech. Tu páni čeští zvolili Rudolfa za krále; ale Rudolf nedocházel obecného uznání a, nežli si ho dobyl, zemřel již po roce při obléhání Horazdovic (nad střední Otavou). Potom stavové čeští, nehledíce na rod habsburský, za krále si zvolili *Jindřicha korutanského*, který zasnouben byl s Annou, nejstarší dcerou Václava II. Albrecht novou válkou hleděl země se zmocnit; ale úmyslu svého neprovedl pro věci, jež udály se ve Švýcarech.

Kraje v sousedství *jezera čtyřměstského*, jež od dávných dob většinou stály pod panstvím *habsburským*, ujednaly k uhájení svobod zemských po smrti Rudolfa habsburského mezi sebou spolek přísedný. Císař Albrecht donutil je uznati vrchní vládu habsburskou. Co se vypravuje o Albrechtově krutém správci Gesslerovi a hrdinném Vilému Tellu, který od Gesslera donucen byl sestřeliti jablko s hlavy syna svého, Gesslera pak šípem usmrtil a Švýcary k svobodě přivedl, jest pouhou bájí.

Smutný byl konec císaře Albrechta. Když meškal na svých statech ve Švýcarech, zabit byl od synovce svého *Jana*, jemuž zadržoval po dlouhou dobu dědictví otcovské. Jan uprchl po činu do Italie a zemřel tam prý v klášteře.

Albrecht zanechal po sobě pět synů, z nichž *Fridrich Šliční* byl nejstarší; ale kurfiřti nezvolili žádného z nich za krále, nýbrž povolali na trůn hraběte *Jindřicha* z rodu *lucemburského*.

XI. Panovníci lucemburští.

1. Jan lucemburský.

Jindřich VII. jako král německý hleděl rozšířiti domácí moc svou a vyslyšel milerád prosbu stavů českých, aby jim dal syna svého *Jana* za krále, ježto *Jindřich korutanský* pro slabost svou nehodil se ke vládě v zemích českých. Jan zasnoubil se s *Eliškou*, mladší dcerou Václava II., zmocnil se Prahy (1310), načež Jindřich ujel ze země.

Jan stvrdil stavům všecky výsady a dal svými rádci zemi spravovati. Sám za rytířským dobrodružstvím býval mimo zemi.

Nejraději přebýval na dvoře francouzském, kde se rytířské hry a radovánky všeliké střídaly. Ale brzy nepohodl se s pány českými, když tito neposkytovali mu dostatečných peněz k životu marnotratnému; přišlo až k boji mezi králem a panstvem.

Mír zprostředkoval nástupce Jindřichův v říši německé, král *Ludvík bavorský*, který pomoci Janovy potřeboval proti soku svému, *Fridrichu rakouskému*, kterého část kurfiřtů za krále byla prohlásila. Jan pomohl k vítězství králi Ludvíkovi; byl Fridrich rakouský v boji o korunu poražen od Ludvíka u *Mühldorfa* (při doln. Innu) a zajat. Později Ludvík propustil zajatého a smluvil se s ním o společné panování. Král Jan získal v odměnu za své služby *Chebsko*.

Když vymřel rod vládnoucí v Branibořích, který držel od Čech *Lužici* v léno, chtěl Jan vydobyti Lužice, ale nabyl jen polovice země s městem Budišínem. Nazýváje se jako dědic Přemyslovců králem polským, vypravil se proti Vladislavu Lokietkovi a obnovil panství české nad *horním Slezskem*; později i *dolní Slezky* uvedl pod svou moc. Pro nabytí země smířil se s dávným odpůrcem Jindřichem korutanským a dosáhl toho, že Jindřichova dcera *Markéta*, dědička Korutan a Tyrol, byla provdána za druhého Janova syna, Jana Jindřicha. Ano i v *severní Itálii* na krátko byl pánem, když některá města horníitalská jemu se poddala.

Mezi tím přátelství mezi Janem a Ludvíkem valně bylo ochablo. Ludvík po smrti Jindřicha korutanského chtěl připravit Markétu o dědictví; avšak Jan uchránil *Tyrol* Markétě, *Korutan* pak nechal vévodům rakouským (r. 1335.). Ale Markéta zapudila z návodu císařova brzy manžela svého a zasnoubila se s Ludvíkem, synem císařovým; jemuž již před tím *Braniborsko* bylo odevzdáno.

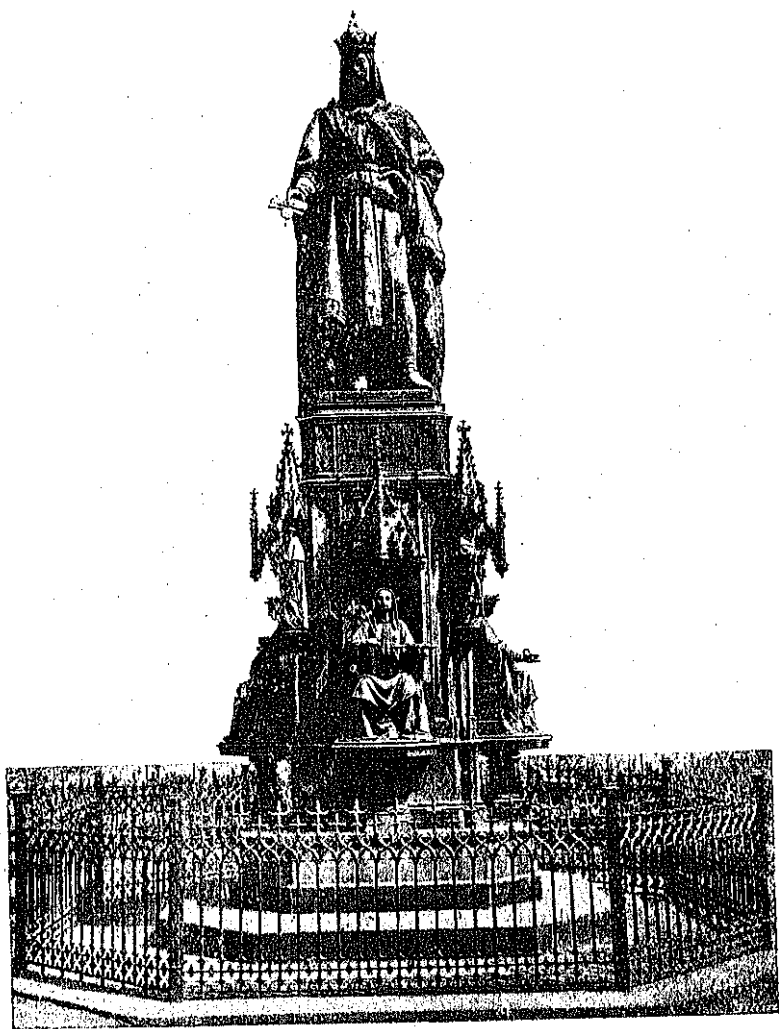
Toto bažení po zemích učinilo císaře velice neoblíbeným u kurfiřtů, kteří většinou hlasů zvolili *Karla*, syna Janova, za krále r. 1346. Téhož roku padl v den sv. Rufa (26. srpna) král Jan v bitvě u Kreščak (Creecy, poblíž průlivu kaletského), když pomáhal Francouzům v boji proti Angličanům.

2. Karel IV. (1346—1378).

I.

Nejstarší syn krále Jana, *Karel* (vlastně Václav), byl vychován na dvoře králů francouzských. Navrátil se do Čech ustanoven byl od otce za markrabě moravského, potom i správa království byla mu svěřena. Karel přijel do své vlasti jako jinoch 17letý, ale již

ve světě zkušený a opatřený všestrannými vědomostmi. Staří lidé, kteří pamatovali zlaté časy někdy děda jeho Václava II., tušili v něm brzy budoucího jich obnovitele; líbezná tvář jeho a ušlech-

Pomník Karla IV. v Praze.

tilé i vážné chování jímaly jemu srdce všeho lidu, a skutkové Karlovi rovnali se tomu, co se od něho očekávalo.

Přede vším jal se napravovati zpuštěné hospodářství korunní. Pilným hospodařením vykoupil značnou část korunních statků ze

zástav, hrady jejich osadil lidem branným a zjednal v zemi zase bezpečnost. Při tom pilně cestoval po zemi, ohledával nedostatky a zjednával prostředky k jich napravení. Také dal se ve stavění paláce královského na hradě pražském.

Stejně Karel sobě vedl, když stal se stálým spoluvladařem otcovým. Chtěje zemi zjednatí nezávislost i ve věcech duchovních, vymohl na papeži (r. 1344. po Kr.) povolení, aby biskupská stolice v Praze povýšena byla na *arcibiskupství*, pod něž by biskupství olomoucké a nově zřízené litomyšlské (Litomyšl nad horní Loučnou) bylo postaveno. Prvním arcibiskupem byl *Arnošt z Pardubic*, při jehož povýšení na důstojenství arcibiskupské položen byl základ k nové stavbě chrámu sv. Víta na hradě pražském.

Karel, jsa zvolen za *krále německého*, chystal se k válce s Ludvíkem bavorským; ale než k ní došlo, zemřel Ludvík. Karel brzy potom došel obecného uznání; vládl od r. 1347.—1378. po Kr. Dal se sice korunovati v Římě na *císařství*, ale panství německého v Itálii obnoviti se nenamáhal; také v *Burgundě* byl korunován za krále, ač zemi tu drželi jménem lén knížata jiná. V Němcích snažil se udržeti mír, a poněvadž volba králů nejednou byla příčinou ruznic, vydal (r. 1356. po Kr.) Karel důležitý zákon, *zlatou bullu* (poněvadž visutá pečeť byla v zlatém pouzdře čili bulle), kterou volba krále německého vznesena byla na sedm kurfiřtův. Těmi byli tři duchovní: arcibiskupové mohučský, kolínský a trevírský a čtyři světská knížata: král český, falckrabí rýnský, vévoda saský a markrabí braniborský. Volba měla se konati ve Frankfurtu (nad Mohanem).

Karel jako vladař znamenitě rozmnožil území koruny české. Ve *Slezích* poddala se mu ostatní knížata, tak že celé knížectví s hlavním městem Vratislaví připojeno bylo k Čechám. Smlouvou nabyl ostatek hořejší a celé dolejší *Lužice* a potom i *Brandenburka*, kteréž země za neodcizitelné části koruny české vyhlásil.

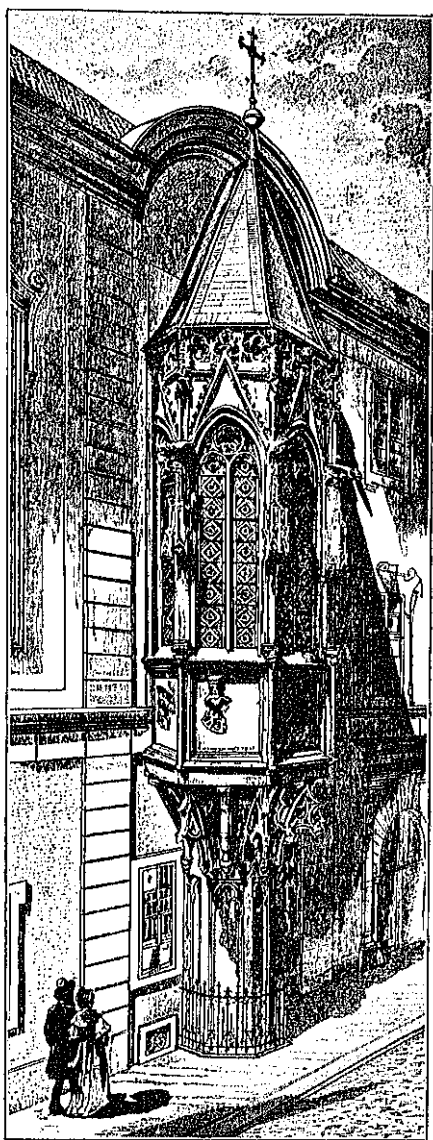
Jakkoliv Karel všem zemím svým věnoval pozornost náležitou, přece hlavní péče Karlova nesla se k zvelebení království českého a hlavního a sídelního města Prahy.

II.

Karel z moci císařské stvrdil všechny *výsady země české*, kterými se stanovil právní poměr mezi královstvím českým a říší německou, a učinil tím konec nárokům, čelícím proti jeho samostatnosti. Aby Čechové, po vzdělání ducha toužíce, nebyli nuceni choditi do ciziny, založil r. 1348. obecné učení čili *universitu*

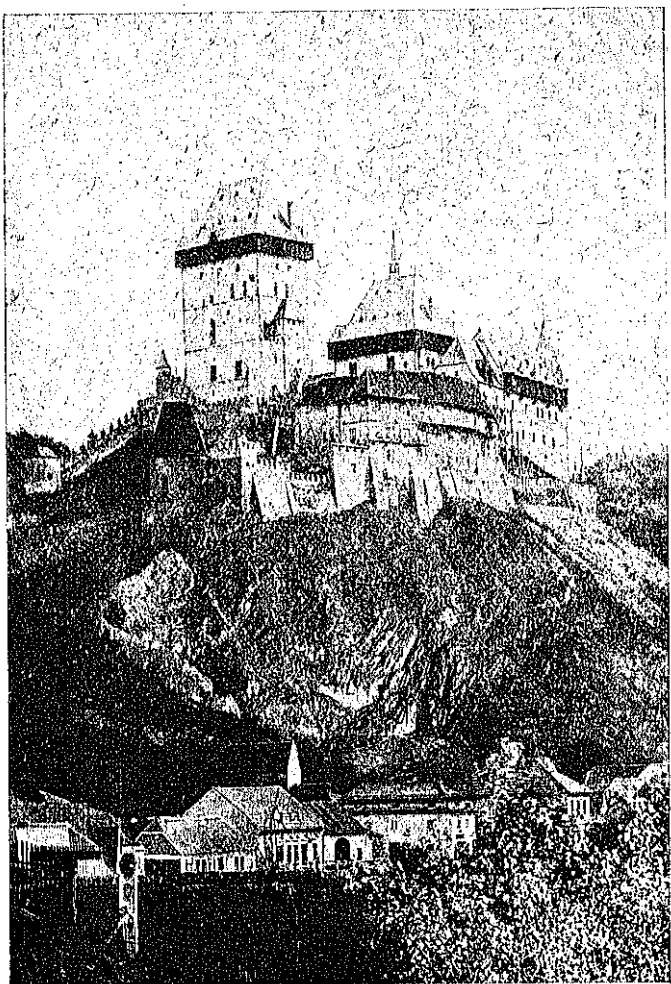
v Praze, první mezi národy slovanskými a německými. Výsadou učení novému propůjčenou pojistil jemu všechna práva a svobody, kterých požívala nejslavnější dvě obecná učení toho času, bononské v Itálii a pařížské ve Francii, povolal znamenité učence, kteří začali učit všelikým obecným vědám, a nadal je platy i později statky zemskými.

Již tehdaž byla Praha malá pro obyvatelstvo množící se pod vládou panovnicka, který pilně ošetřoval blahobyt obecný. K tomu přibýlo mnoho studentů z cizích zemí i hojný počet poslů a knížat, kteří do Prahy, císařského sídla, často přijížděli, nebo při dvoře jeho se zdržovali. Proto založil Karel ještě téhož roku *Nové město pražské*, jež četnými kostely a kláštery (u Matky boží Sněžné, v Emausích, v němž bohoslužba v jazyce staroslovanském se konala, a na Karlově) okrášlil. Téhož času počal Karel nedaleko Berouna stavěti skvostné venkovské sídlo pro krále české, hrad *Karlštejn*, kde by chovány byly nejvzácnější poklady a listiny zemské.

Kolej Karlova v Praze.

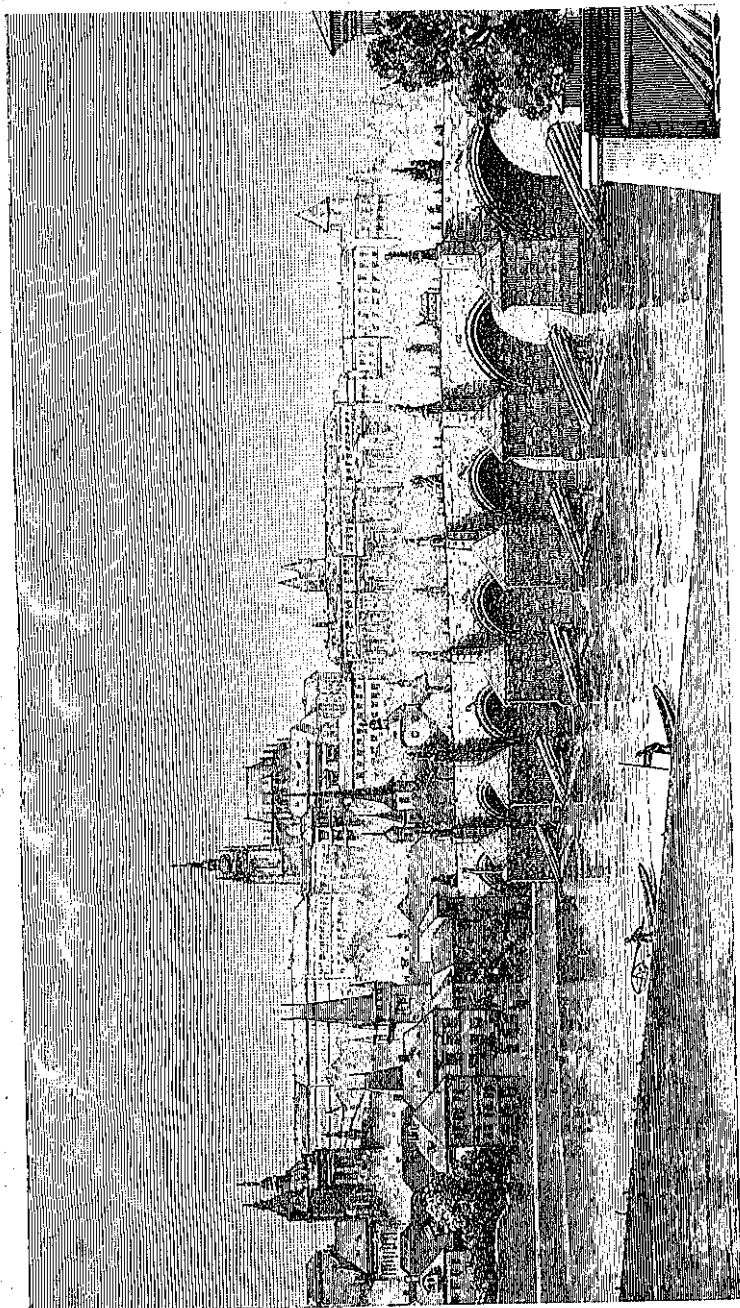
Později Karel jal se šířiti také *Menší město pražské* vystavěv nové zdi městské, které objímaly Strahov, část Petřína a Újezd. Již před tím položil základ k velikolepému kamennému mostu

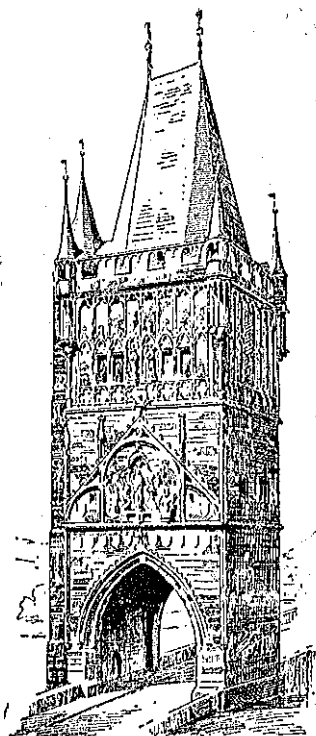
Karlštejn.

přes Vltavu mezi Malou stranou a Starým městem, který stavěl *Petr Parléř* (ze Šváb), stavitel chrámu sv. Víta na hradě pražském.

Karel opravil *soudnictví*, zrušiv přičiněním arcibiskupa Arnošta tak zvané soudy boží, totiž rozsuzování vodou a železem, jakožto

Most Karlův.

Staroměstská věž mostní v Praze.

zvyky pohanské. Přísný zákon vydán byl proti loupežníkům a zhoubcům zemským, aby cti ostali zbaveni na vždy, a učiněno opatření, aby lid poddaný docházel při soudě zemském spravedlnosti v rozepřích s pány, což dříve zřídka se stávalo. Tím zjednáán byl v zemi obecný pokoj; rolník mohl klidně vzdělávati půdu, řemesla vzkvétala, měšťan bezpečně se oddal průmyslu a obchodu.

Karel pečoval o zvelebení *obchodu* stavěje cesty, ruše nespravedlivá cla a mýta, hubě loupežníky a zjednávaje prospěšné smlouvy se sousedními národy; *hospodářství* podporoval zřizováním rybníkův a zakládáním vinic, do nichž dal přinéstí révu z Burgunda, *řemesla* zaváděním pořádků cechových.

Vším tím Karel zasloužil sobě názvu „Otce vlasti“ a oplakáván byl od všech svých věrných poddaných, když rozhlásila se zpráva, že zemřel (r. 1378.).

3. Vrstevníci Karlovi

(v Rakousích, Polsku a Uhrách).

Příkladu vzorné vlády Karlovy následovali panovníci zemí sousedních, jako v Rakousích vévoda *Rudolf IV.*, v Polsku král *Kazimír* a v Uhrách král *Luďvík I. Veliký*.

Rudolf IV. zasnouben byl s dcerou Karlovou, Kateřinou. Řídě se v mnohém dle vzoru tehánova podporoval rozkvět měst a začal ve Vídni na místě starého *kostela sv. Štěpána* stavěti nový dóm, který dosud patří k předním stavitelským památkám města; též založil *universitu* vídeňskou.

Rudolfovi podařilo se rozmnožiti i moc domáci, kterou již otec jeho *Albrecht II.* byl rozhojnil o Korutany (r. 1335.). Hraběnka *Markéta tyrolská* odkázala totiž zemi svou rodu habsburskému pro

případ, kdyby syn její Menhart zemřel bez potomkův. To stalo se r. 1363. a Rudolf III. uvázal se v držení Tyrolska. Dvě léta potom Rudolf zemřel na cestě v Itálii maje sotva 26 let.

Dobou tou i *Polsko* vzkvetlo zásluhou krále *Kazimíra*, syna Ladislava Lokietka. Kazimír zavedl dobré hospodářství s důchody, zařídil soudy přísné a ujmál se proti zpupné šlechtě rolníkův i měšťanů. Založil dle vzoru pražského, ač v rozměrech skrovnějších, *universitu* v Krakově a dal sebrati právní zákony a obyčeje. Moc svou rozšířil s pomocí krále uherského a sice opanoval *Haliž*, do té doby údělné knížectví ruské. Když pak r. 1370. Kazimírem vymřel slavný rod *Piastovců*, stal se dědicem jeho v království polském uherský král *Ludvík I.*

Ludvík, syn Karla Roberta neapolského, založil *universitu* v Pétikosteli (v jihozáp. Uhrách), vystavěl sobě v Budně stkvostný *hrad královský*, v němž vedl bohatý dvůr, a dal vystavěti krásný *chrám* v Košici (nad středním Hernadem). Snažil se, aby mladšímu bratru svému Ondřejovi dobyl Neapolska; ale Ondřej byl brzy potom návodem manželky své Johanny zavražděn. I obrátil Ludvík zřetel svůj k polouostrovu balkánskému, kde doufal dojiti značného rozšíření panství svého.

Koncem 13. století byly totiž vytáhly kočovné tlupy *turecké* z krajin, jež rozkládají se východně od jezera chvalínského, a jsouce vedeny *Osmanem* založily v Malé Asii na zříceninách říše seldžucké říši novou. Nástupci Osmanovi převedli Turky čili Osmány do Evropy, kteří dobyli Drinopole (nad střední Maricí) a ohrožovali křesťanské říše mezi sebou nesvorné. Král Ludvík porazil Turky a vzal v ochranu svou *Srbsko*, *Valašsko* a *Bulharsko*, čímž na čas zastavil výboje turecké. Po smrti strýce svého Kazimíra nastoupil na vládu i v Polsku a stal se jedním z nejmocnějších panovníků v Evropě.

Ale při smrti své (r. 1382.) nezanechal potomků mužských, nýbrž jen dvě dcery, z nichž starší, *Marie*, zasnoubena byla *Sigmundu*, synovi císaře Karla IV., mladší *Hedvika* pak *Jagailovi*, knížeti litevskému; oním dostal se rod lucemburský ke vládě v Uhřích, tímto rod Jagailovců na trůn polský.

4. Václav IV. (1378—1419).

Karel zůstavil tři syny, z nichž nejstarší, *Václav IV.*, který již za života otcova zvolen byl králem německým, nastoupil v panství české; *Sigmund* obdržel za podíl Branibory, *Jan* část Lužice

s hlavním městem Zhořelcem. Na Moravě vládli *Jošt* a *Prokop*, synové Jana Jindřicha, bratři Karlova, závislí jsouce na králi českém. Rozdělení zemí koruny české vedlo ke ztrátě Branibor. Nebo Sigmund domáhal se jako zeť krále uherského Ludvíka koruny uherské a zastavil, nemaje potřebných peněz, Branibory purkrabí norimberskému *Fridrichovi* z rodu *hohenzollernského*, který se tak stal praotcem panujícího královského rodu pruského.

Král Václav IV. nebyl nikterak roven otci svému. Scházela mu i střízlivá opatrnost i rázná důslednost; byl dobromyslný, ale ve zlosti prchlý; v pracích nebyl vytrvalý. Náruživě miloval honbu a jiné zábavy; druhdy i nesmírnému pití se oddával; ale marnotratníkem nebyl. Rád zacházel s obecným lidem a byl proto u lidu vůbec oblíben. Větším dílem nepřebýval na hradě pražském, nýbrž v domech ve městě, pro potřebu dvoru svého zřízených (jako byl Králův dvůr a j.).

První léta Václav vládl dobře; veřejný pokoj a bezpečnost práva byla taková jako za jeho otce. Později strhly se sváry mezi králem a arcibiskupem *Janem z Jenšteina*, vášnivým horlitem pro světskou moc církve. Chtěl Václav zříditi v západních Čechách biskupství; ale arcibiskup zmařil úmysl jeho. Král rozlítil se velice proti arcibiskupovi a jeho úředníkům; arcibiskup útekem se zachránil, za to kanovníky mu věrné král dal zmučiti a generálního vikáře Jana z Pomuka ve Vltavě utopiti (r. 1393. po Kr.).

Sotva různé ty s kněžstvem odstoupením arcibiskupa byly uklizeny, zdvihlo se panstvo české proti králi, ježto úřady dvorské a zemské osazoval nejraději muži ze stavů nižších. Panstvo žádalo na králi, aby výhradně držeti smělo nejvyšší úřady zemské, pak, aby nejvyšší úředníci o správě zemské rozhodovali. Když král žádosti nevyhověl, zajat byl a Jošt učiněn vladařem; než pomocí Jana zhořeleckého dosazen byl Václav opět ve svou hodnost. Ještě dvakráte opakovalo se vzbouření panstva českého a tu v Němcích, kdež spory mezi stavy říšskými nepřestávaly, Václav od některých knížat byl sesazen a z návodu papežského *Ruprecht falcký* na trůn povýšen (r. 1400.). Ten sice spojil se s jednotou panskou, avšak ničeho nepořídív, záhy zemřel. Mezi tím Václav dohodl se s panstvem a, když kurfiřtové po Ruprechtově smrti *Sigmunda* králem německým zvolili, Sigmund smluvil se s Václavem tak, aby byl Václav císařem římským a Sigmund králem německým.

5. Války husitské.

a) Jan Hus.

Od té doby (r. 1309.), co sídleli papežové v Avignoně (nad dolní Rhónou), vznikly v církvi katolické mnohé nepořádky. Nepořádky ty objevily se plnou měrou, když papežové voleni byli i v Římě i v Avignoně. Aby se dvójice papežská odklidila, šel se (r. 1409.) sněm církevní v *Pise* (nad ústím Arna), který sesadiv oba papeže, nového jmenoval. Sesazení však neodstoupili a proto stáli proti sobě tři papežové.

V této tísní církve lepší část duchovenstva nižšího horlila o polepšení mravů, aby církev „v hlavě a v údech“ se napravila. Ale horlení toto vedlo mnohdy i na dráhy nebezpečné, jakož stalo se v Anglii, kde Jan *Viklef* jal se hlásati učení, které uznáno bylo za bludné a kacířské.

V Čechách již za císaře Karla zaváděl arcibiskup Arnošt z Pardubic lepší mezi duchovenstvem kázeň; horliví kazatelé *Konrád Waldhauser* a *Jan Milič z Kroměříže* byli mu v snaze jeho podporou vydatnou. Ale důrazněji než mužové ti to jal se o opravu církve horliti mistr *Jan Hus*, rodilý z Husince (nad střední Blanicí). Jsa mistrem svobodných umění a bakalářem bohosloví v učení pražském působil nejen na dvou fakultách, nýbrž i, jsa kazatelem kaple betlemské, dorážel výmluvností velikou na nekázeň kněžskou a hýbal více než kdokoli před ním mysllemi lidu. Jako zpovědník královny *Žofie*, manželky krále Václava, požíval vážnosti také u osob vysokých, duchovních i světských.

Hus a přátelé jeho pilně čítali spisy Viklefovy a šířili spisy jeho, ač byly za kacířské uznány. Arcibiskup pražský, *Zbyněk z Hasenburka*, zakázal šíření spisů těch a když Hus neuposlechl, rozkázal knihy Viklefovy spáliti a dal Husa do klatby. Nedlouho potom Hus vystoupil i proti samému papeži.

Toho času papež *Jan XXIII.*, tištěn jsa válkou od Ladislava, krále neapolského, dal hlásati křížovou válku proti němu a slibovati odpustky každému, kdo by mu v ní byl jakkoli pomocen. Odpustky ty hlásány byly způsobem křiklavým, proti čemuž povstal Hus; byl však za to do klatby dán i od papeže. Tu opustil Hus na rozkaz krále Václava Prahu, ale na venkově jal se lidu kázati pod širým nebem a skládati spisy, v nichž zavrhoval moc papežovu a ukazoval ku písmu svatému jakožto jedinému pravidlu ve věcech víry a řádů křesťanských.

Na návrh krále Sigmunda svolal papež sněm církevní do *Kostnice* (při jezeře bodamském), kde se měla obnoviti jednota papežská a provésti oprava církve v hlavě i v údech. Tam měla se také pře Husova rozhodnouti; král Sigmund poslal Husovi list právodní, kterým se zavázal chrániti jeho svobody osobní. Ale sněm, nedbaje toho listu, uvěznil Husa a odsoudil ho z kacířství, když svého učení zřící se nechtěl. Na to Hus z rozkazu krále Sigmunda vyveden byl za město na hranici a za živa upálen dne 6. července r. 1415. Popel uvržen byl do Rýna, aby Čechové v *Kostnici* přítomní nemohli si po něm odnésti památky. Rok na to touže smrtí sešel Husův přítel, *Jeroným* pražský.

b) Jan Žižka.

Zpráva o upálení mistra Jana Husí způsobila v Čechách veliké rozhořčení jak proti konciliu tak proti Sigmundovi. Páni a zemané čeští poslali konciliu důtklivý list, ve kterém si stěžovali, že koncilium jednalo ze záští k českému národu; většina jich pak vypověděla konciliu poslušensství. Lid v městech a na venkově bouřil se proti duchovním a vyháněl je z far i kostelů. Všude zaváděn byl mezi přívrženci Husovými nový obyčej přijímati svátost pod obojí způsobou.

Sněm kostnický a nový papež jím zvolený, *Martin V.*, dali se proti Čechům v přísnost velikou. To bylo příčinou, že v Praze vyhnání farářů dosazení byli opět na místa svá; na venku však lid nechodil do kostela, ale shromažďoval se ke službám božím na horách, jimž dána jména biblická (*Oreb*, *Tábor* a jinak). Když v Praze o jednom procesí hozeno bylo s radnice novoměstské po knězi nesoucím svátost kamenem, stekl lid vedený *Janem Žižkou z Trocnova* (blíže *Borovan* na *Budějovicku*) budovu tu a sházel konšely tam dopadené s oken. Uslyšev král *Václav* o výtržnosti té, raněn byl v hněvu mrtvicí a zemřel r. 1419.

Nástupcem jeho měl býti Sigmund. Čechové na něm žádali, aby novotám náboženským nepřekážel; avšak Sigmund k tomu přivolití nechtěl a zdvihl proti nim válku ve spolku s křižáky od papeže vyslanými. Ale zle pochodil; křižáci byli poraženi u Prahy na hoře *Váňkové* od *Žižky* (r. 1420. po Kr.). Pražané potom oblehli *Vyšehrad* a když Sigmund, sebrav nové vojsko, přitáhl k jeho vybavení, podruhé byl poražen, což ho přimělo k tomu, že odtáhl ze země.

Žižka vítězství svých dosáhl zcela novým způsobem *válčení*, jež ve vojstě svém zavedl jsa neobyčejného důvtipu vojenského. Nemaje totiž proti šlechtickým jezdcům koho postaviti, leda měšťany a sedláky, učinil z pěchoty jádro vojska a ozbrojil ji cepy železem pobitými. K ochraně pak vojska užil vozové hradby, která skládala se z vozů visutými prkny chráněných a mezi sebou řetězi spojených. Mimo to zavedl ve větší míře než dosud užívání střelby z pušek. Tak návodem Žižkovým stali se Čechové národem vítězným, před nímž i četná vojska bez boje se na útěk dávala, jako učinili (r. 1421. po Kr.) křižáci u *Žatce* (nad dolní Ohří).

Vozová hradba husitská.

Téhož roku král Sigmund přitáhl s velikým vojskem ke Kutné Hoře a zradou jí dobyl; Sigmund před Žižkou, tehdy již úplně slepým, ustoupil k *Brodu německému* (nad horní Sázavou), kdež byl poražen a ze země vypuzen (r. 1422.).

Mezi tím různice mezi mírnými kališňsky (Pražany) a horlivými (bratrstvem Tábořským) vzplanuly v plný žár, když Pražané *Sigmunda Korybutoviče* za krále přijati chtěli. Nabízeli Čechové zprvu korunu králi polskému a, když jí nepřijal, knížeti litevskému, který za sebe do Čech poslal synovce Sigmunda. Z toho rozhněval se na Pražany Žižka tak, že povstal již k vyvrácení Prahy; ale poselství od Sigmunda a Pražanů k němu vypravené, v jehož čele stál výmluvný mistr *Jan z Rokycan*, smířilo Žižku s Pražany.

Potom Táboři a Pražané společně vytáhli do Moravy. Na té výpravě však rozněmohl se Žižka obléhaje hrad *Přibyslav* (blíž hranic moravských) a zemřel v poli dne 11. října 1424.

c) Prokop Holý.

Po smrti Žižkově v čelo Táborů postavil se *Prokop Holý*, který porazil německé křižáky v krvavé bitvě u *Ústí nad Labem* (1426.). Míšňané, spoléhající na jízdu svou, udeřili na vozový tábor český, byli však odrazeni, a potom ve strašné seči stíháni až k horám pomezním; z vojska německého zabito 15.000 lidí, mezi nimi mnoho vzácné šlechty saské a durynské.

Rok potom podařilo se papeži způsobiti novou výpravu křížovou proti Čechům. Veliké vojsko německé přešlo přes hranice do kraje plzeňského; ale na zprávu, že Čechové se blíží, strach náramný strhnul se ve vojsku německém, že ve zmatku dalo se na útěk k *Tachovu* (nad horní Mží) a dále ze země. Čechové, stíhající křižáky, mnoho tisíc pobili a velikou kořist pobrali.

Po tom vítězství Prokop Holý přenesl válku za hranice, aby nepřátely dílem zastrašil, dílem hubením země k mřu přivedl. Vítězně protáhli Táboři Slezy, Lužici, Míšeň, Durynky a Franky, všude města a vesnice pálíce a kořisti veliké činíce. Tu ještě jednou knížata němečtí sebrali značnou moc vojenskou a vtrhli do Čech západních, opatřivše se po příkladě českém vozy válečnými. Jakmile však Čechové, počtem daleko slabší, se přiblížili, křižáci jali se utíkat. Čechové rychle za nimi chvátající dostihli jich u *Domažlic* (1431.) a způsobili jim porážku neslýchanou.

Tu teprve pozvalo koncilium, jež sešlo se v Basileji (nad horním Rýnem), listem laskavým Čechy, aby vešli s ním v jednání o mír. Když Čechové k jednání tomu přistoupili, ukázalo se, že pouze s Pražany smíření jest možné, nikoliv s Táboři. Proto spojili se Pražané s katolíky a svedli r. 1434. s Táboři krvavou bitvu u *Lipán* (blíže Českého Brodu). Vůdce vojska panského Diviš Bořek z Miletínka zdařilou lstí vylákal Táboři z hradby vozové, dal je zaskočiti lehkou jízdou, aby k vozům nemohli, načež Táboři, stíštění jsouce vozy nepřátelskými, uvedeni byli ve zmatek největší. Nastalo velké vraždění vojska tábořského; v nejlítější seči padl též Prokop Holý. Moc tábořská byla zlomena.

Potom stavové zemští prostřednictvím Sigmundovým přijali na sjezdě v *Jihlavě* (r. 1436.) návrh smlouvy čili *kompaktát*, t. j. aby povoleno bylo přijímání pod obojí způsobou v Čechách a na

Moravě. Neboť císař Sigmund dal Čechům zápis, kterým svolil k žádostem jejich ve věcech náboženských, že totiž dá spravedlivě rozdělití kostely v Čechách a na Moravě, kde by se přijímalo pod jednou a kde pod obojí způsobou, a postará se, aby od sněmu zvolený arcibiskup dosáhl papežského stvrzení. Tu poslové basi-lejší prohlásili Čechy za věrné syny církve; císař Sigmund pak přijat za krále českého (1436.).

Sigmund danému slibu nedostál. Utiskoval stranu pod obojí a Jana z Rokycan, jehož Čechové zvolili si za arcibiskupa, z Prahy vypověděl. Úřady osazoval pány katolickými a statky královské lehkomyšlně zastavoval. Zemřel již r. 1437. Jím vymřel rod lucemburský po meči.

XII. Doba Jiřího Poděbradského.

1. Jiří Poděbradský (1457—1571).

Po Sigmundově smrti stal se králem českým a uherským zeť jeho *Albrecht*, vévoda rakouský, který byl i králem německým. Od doby té ostala koruna německá při rodě habsburském až do rozpadnutí se říše (r. 1806.). Albrecht zemřel již v druhém roce vlády své na výpravě proti Turkům a králem v Čechách a Uhrách měl býti syn jeho *Ladislav Pohrobek*, Avšak Čechové zvolili si za správce zemského *Jiřího z Poděbrad*, Uhři pak *Jana Hunyada*; v Německu zvolen byl za krále *Fridrich III.*, strýc Ladislavův. Když Ladislav Pohrobek v mladistvém věku zemřel (r. 1457.), zvolen byl v Čechách za krále dosavadní správce zemský *Jiří z Poděbrad* a v Uhrách povýšen na trůn *Matiáš Korvinus*, syn Hunyadův.

Král Jiří byl synem Viktorina z Poděbrad, vůdce Pražanů a vítěze nad králem Sigmundem před Vyšehradem. Byl postavy malé, zavalité, příjemný v obcování, povahy šlechtěné; již ve mladém věku vynikal nad mnohé důmyslem, obratností a rázností v řízení věcí obecních.

Když se stal králem, zdálo se, že jím vrací se zlatý věk Karla IV. Nebo země byla uvnitř utiřena, orba, průmysl a obchod množily blahobyť obecný, a král byl spravedliv jak ke kališníkům, tak i katolíkům. Pro moudrost býval Jiří brán za rozsudího ve věcech sporných od sousedních vladařův, kteří pomýšleli učiniti ho pomocníkem císaře Fridricha ve správě říše.

Největší starost působil Jiřímu spor s papežem. Papež *Pius II.* (Aeneas Silvius) nechťel uznati platnost kompaktát a žádal na Jiřím, aby zamezil přijímání pod obojí způsobou v zemi. Když pak král toho učiniti nemohl, dal ho do klatby. I nástupce Piřiv, *Pavel II.*, obnovil půhon proti Jiřímu a vyzýval poddané, aby od kacířského krále odstoupili a jiného si volili. S ochotou učinili tak páni katoličtí, v jichž čele stál *Zdeněk ze Šternberka*, a smluvili proti králi vzpouru jednotou zelenohorskou (Zelená hora u Nepomuka nad Uslavou). Za to však nabízel marně papež korunu českou některým panovníkům; teprve uherský král *Matiaš Korvinus* ji přijal.

Z toho došlo k válce mezi Jiřím a *Matiašem*. *Matiaš*, někdejší zeť Jiřého, vtrhl do Moravy a dále do Čech až k *Vilémovu* (jihových. od Čáslavi). Tam sevřen byl od vojska českého, že ani ku předu ani zpět hnouti se nemohl. V té nouzi *Matiaš* dal se v přátelské vyjednávání a vymohl si příměří, kterého nezdržev za krále českého v Olomouci vyhlásiti se dal.

Když takto naděje Jiřého v pokojné narovnání sporu pomínila, sebral všechny síly na zkrocení svého protivníka. Aby si zjednal aspoň jednoho spojence, předložil se svolením sněmu polskému králi *Kazimírovi* návrh, aby syn jeho prvorozený *Vladislav* nastoupil po něm v Čechách. Potom po velikém zbrojení pokořil jednotu panskou a nejzuřivější protivníky své ve Slezsku, zejména *Vratislavské*, uvedl ve zmatek. Již se jal král uherský vyjednávati o mír, již i dvůr papežský jevil ochotu smířiti se s králem českým, když zasáhla krále Jiřého smrt r. 1471. Úmrtí Jiřého *Poděbradského* dodalo srdce jeho protivníkům a proto naděje, že dosaženo bude míru a pokoje, nesplnily se.

2. *Matiaš Korvinus.*

Král uherský *Matiaš* na zprávu o úmrtí Jiřého vypravil se vojensky do Moravy a dal se do jednání se stavy českými doufaje, že zvolen bude za krále českého. Nicméně stavové dle úmluv, učiněných mezi králem Jiřím a dvorem polským, zvolili *Vladislava* z rodu *Jagallova* a vypravili poselství do Polska. *Vladislav* přiveden byl do Prahy a korunován na království (r. 1471.).

Matiaš uslyšev o zvolení *Vladislava* počal zase válčiti s Čechy. Ač *Vladislavu* pomáhal otec jeho, polský král *Kazimír*, utvrdil *Matiaš* panství své nad *Moravou*, *Slezskem* i *Lužicí* tou měrou, že vytrhnouti země tyto z jeho moci bylo spojeným silám Čech

i Polska nemožné. Pročež zavřen konečně r. 1478. mř mezi Matiašem a Vladislavem v *Olomouci*, kterým Vladislav podržel na ten čas jen *království české*, ostatní země zůstaveny byly v moci Matiašově do času jeho života.

Potom obrátil Matiaš zbraně své proti císaři *Fridrichovi*. Vtrhl do Rakous a oblehl Vídeň, která již tehdy byla větším městem s měšťanstvem zámožným. Vojsko uherské sevřelo město se všech stran a uzavřelo silnými řetězi i plavbu po Dunaji. Po dvě léta měšťané statečně hájili města; ale když zbavení byli naděje, že císař přispěje jim ku pomoci, a nouze veliká nastala, otevřeli brány městské králi Matiašovi. S velikou slávou Matiaš vtáhl do města (r. 1485.).

Císař Fridrich odebral se do Německa a pracoval k tomu, aby kurfiřti syna jeho *Maximiliána* zvolili za krále. Přes všechny nehody nevzdával se naděje v lepší budoucnost. Víra jeho v štěstí rodu habsburského byla nezdolná, jak projevoval nápisem A E I O U, který umísťoval na budovách a vykládal takto: Austria erit in orbe ultima. A skutečně syn jeho Maximilian, který byl zvolen za krále německého, povznesl moc rodu habsburského měrou netušenou.

Ačkoli *Matiaš* téměř stálými zabaven byl válkami, nezapomínal dbáti vnitřního rozvoje říše své. Ve správu země zavedl pořádek a zřídil si stálé vojsko, jež namnoze skládalo se z Čechů vycvičených ve vojenském umění Žižkově. V *Budíně* založil universitu a povolával do země učence, umělce i řemeslníky. Z té příčiny Uhrům doba Matiašova jest ve vděčné paměti jako zlatý věk národa.

Matiaš zemřel r. 1490. po Kr. ve Vídni, kdež poslední léta vlády své sídlil. Hned potom statečný *Maximilián* zmocnil se Rakous, ano vtrhl i do Uher. Uhři povolali na trůn českého krále *Vladislava*, tak že obě koruny, česká i uherská, spojeny byly pod vládou jednou. S ním ujednav *Maximilián* mř a smlouvu dědičnou zajistil si nároky na trůn český a uherský.

3. Vladislav II.

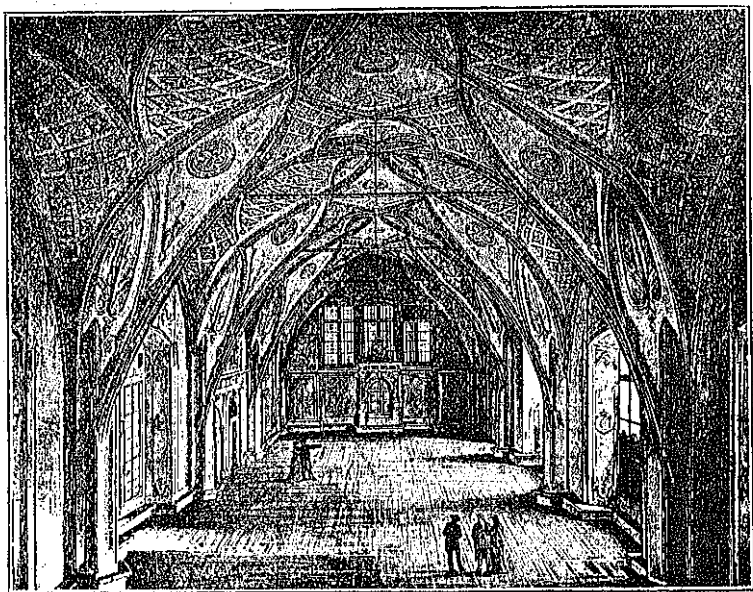
Král *Vladislav* byl panovník dobrosrdečný, ale povahy slabé, cizímu vlivu přístupné, nerozhodné. Na prosby, přání a stížnosti odpovídal „dobře“, a proto mu lid přezdíval: král Dobře.

Ježto za válek husitských povznesla se moc šlechty a měst, neměla vláda královská opory v zemi a byla tudíž malomocna. I nemohla zabrániti, aby lid *poddaný* nebyl zkracován ve právech

svých; zakázáno mu stěhovati se bez panského povolení z jednoho panství na druhé a žalobu vésti na pána před soudem zemským.

K tomu družily se neblahé *spory náboženské*. Strana podobojí nemohla u papeže dosíci stvrzení kompaktát a upadala čím dále tím ve větší nesnáze. V zemi byl stálý nedostatek kněží; ti pak, kteří působili, pozbývali mnoho vážnosti nekázní a neumělostí, když pro obtíže svěcení často i nehodný byl přijat a trpěn.

Mravné tyto nedostatky při straně pod obojí byly příčinou, že vždy více půdy nabývalo nové *bratrstvo české* přes všechny zá-

Vladislavova síň na hradě pražském.

kazy proti němu vydávané. Původcem vyznání českých bratří byl *Petr Chelčický* (z Chelčic u Vodňan), který opovrhne zákony a vrchnostmi světskými za nejvyšší zákon vytkl milování boha a bližního. Zásady jeho hleděl v život uvést *Řehoř*, synovec mistra Jana z Rokycan, který založil (r. 1457.) první osadu bratrskou v *Kunvaldě* (na panství Žamberském). Přívrženci víry bratrské neberouce ohledu na rozdíly stavů, nazývali se bratřími, zřídili mezi sebou přísnou kázeň a pomáhali si vespolek. Ač byli často stíháni, jmenovitě za krále Jiřího, přece jich počet stále se množil.

Král Vladislav II., zvolen byv za krále uherského, usídlil se v Budíně; ale moc jeho v zemi byla ještě slabší než v Čechách,

zvláště když rozpustil „černou rotu“, zvanou po černém brušení, kterou předchůdce jeho držel z vůli šlechty na uzdě.

Šlechta byla čím dále zpupnější; nesnesitelné útlaky lidu poddaného vedly (1514) ku divému vzbouření, v němž sedláci na šlechticích dopouštěli se ukrutností hrozných. Král povolal vojsko z Čech, ale to nestačilo udusiti vzpouru. Tu sebral náčelník šlechty uherské, *Jan Zapolský*, silné vojsko, porazil vůdce selského, Jiřího Došu, v poli a pomstil se způsobem, který ukrutností převyšoval řádění sedláků. Jiří Doša byl posazen na žhavý trn železný a na hlavu vsazena mu byla koruna žárem sršící, do rukou pak vtisknuto mu bylo žezlo rozpálené.

Brzy potom (1516) zemřel král Vladislav a zanechal vládu synu *Ludvíkovi*, který deset let později zahynul bojuje s Turky v bitvě u *Muháče* (v jižních Uhrách blíže Dunaje). Osiřelý trůn český a uherský připadl na to trvale rodu *habsburskému*.

Znameního rozkvětu dobou tou došlo umění stavitelské v Čechách za řízení *Beneše z Loun*, který spolu s *Matoušem Rejskem* za hlavního tvůrce pozdního slohu gotického či vládslavského se pokládá. Rejsk dokončil stavbu věže Prašné v Praze a vystavěl hlavní část chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné. Beneš z Loun řídil stavby v královském hradě (Vladislavova síň) a vystavěl chrám v Mostě a v Lounech.

XIII. Děje španělské, anglické a francouzské.

1. Ruy Diaz (Cid).

Po vítězství u Jereza (r. 711.) *Arabové* zmocnili se polouostrova pyrenejského až na horské kraje severní, v nichž udrželi se křesťané. Ti poněmáhlu sbírali síly své a podnikali šťastné boje proti nevěřícím; tak povstaly na severu polouostrova státy křesťanské, z nichž důležitá byla království *navarrské*, *aragonské* a *kastilské*.

Zvláště výbojně proti Arabům křesťané vedli sobě za vlády krále kastilského *Alfonsa VI.*, který pro udatnost svou zván byl „štitem Španělska“. Pomocí papeže Řehoře VII., který poslal mu silné vojsko křížácké, král dobyl Toleda (nad středním Tajem), starého hlavního města španělského (r. 1085.), a postupoval vítězně na jih. V této tísní Arabové povolali si na pomoc z Afriky soukmenovce své, jichž mocný panovník Jusuf křesťany porazil ve

veliké bitvě na *poli salackém* nad Quadianou. Tím výboje křesťanů na dlouhý čas byly zastaveny.

Ve dlouhých bojích těchto, při nichž účastnilo se množství rytířstva západoevropského, najmě francouzského, jako přední hrdina vyznamenal se bohatýr španělský *Ruy Diaz*, přímým *Campeador* (bojovník) anebo *Cid* (pán). Lid zachoval o jeho hrdinských činech mnoho pověstí a opěvoval ho v četných písních.

Jsa nejmladším z bratrů, zabil v souboji rytíře, který otce jeho pohani. Když mu bylo dvacet let, porazil v boji a zajal pět knížat arabských, které králi svému přivedl darem. Když král Alfons VI. nastoupiti měl na trůn kastilský po bratru svém Sanchovi, jenž zahynul rukou vražednou, vystoupil před shromážděným rytířstvem Cid a vyzval krále, aby přísahal, že není vinen smrti bratrovou. Král Alfons složil řádnou přísahu, ale v srdci svém vzplanul velikým záštíem proti Cidovi a vypověděl ho od dvora svého. Tu zvolal Cid: „Raději dám se rozšlapati od koní pohanských, než žíti u křesťanů zneuctěn!“ Odebral se na své statky, odkud pouze se zbrojnoši svými pouštěl se do boje proti nevěřícím. Neznáme podrobněji průběhu výprav těchto válečných; tolik jest jisto, že podařilo se mu dobytí bohatého města Valencie a poraziti vojsko arabské, které přitáhlo vybavit město zase z moci Cidovy.

Pátého roku po dobytí Valencie Cid zemřel (r. 1099.). Ještě po smrti dle pověsti Cidovi souzeno bylo zvítěziti nad nepřitelem. Právě když zavřel oči k věčnému spánku, došla zpráva, že nevěřící táhnou proti Valencii. I posadili rytířové mrtvého Cida na koně, oděli ho v brnění černobílé, zlatými křížky poseté, jak je nosíval za živobytí, na krk štít mu pověsili, na hlavu přilbu vsadili. Nepřátelé, jakmile viděli Cida v čele vojska, ani o boj se nepokusili a dali se na útěk.

Hrdinské činy Cidovy i v potomních dobách povzbuzovaly křesťany k výbojným výpravám proti Arabům. Stkvělým vítězstvím u Tolosy (na úpatí Sierry Moreny) křesťané nabyli převahy v zemi (r. 1212.) a zatiskli Arabů do království granadského. V něm udrželi se Arabové až do konce věku středního, kdy Granada od křesťanů dobytá a panství arabskému v Španělsku konec byl učiněn (r. 1492.).

2. Eduard, černý princ.

Když ve Francii potomci Karla Holého vymřeli (r. 987.), povýšen byl na trůn hrabě *Hugo Kapet*. Starší větev rodu kapetov-

ského udržela se při vládě do r. 1328.; roku toho přešla vláda na větev mladší, *rod valoiscký*, když *Filip VI.* ve vládu se uvázal.

Proti němu vystoupil s nároky na trůn francouzský anglický král *Eduard III.*, ježto prý bližší má právo na trůn francouzský. Z toho vzešly kruté války mezi Francií a Anglií, které s malými přestávkami potrvaly přes sto let.

K první bitvě mezi vojskem francouzským a anglickým došlo u Krešćak (Crecy, v poříčí Sommey), kde král český Jan pomáhal Francouzům. Ve vojště krále anglického byl nejstarší syn jeho *Eduard*, který dle černého brnění zván byl „*černým princem*“. Za vřavy bitevní přijel ke králi posel se zprávou, že černý princ jest v tísní veliké, a žádal za pomoc. Král Eduard III. tázal se posla, zda syn jest poraněn neb mrtev. Když posel odvětil záporně, král zvolal: „Nepošlu mu pomoci. Můj syn nechť zaslouží si dnes ostruh rytířských; zvítězí-li, bude mu přirčena čest toho dne!“ A stalo se, jak král byl řekl. Statečností vojska anglického, hlavně černého prince, zahánáni byli Francouzi na útek.

Když páni čeští povzbuzovali krále, aby se s nimi zachránil, zvolal: „Toho bohda nebude, aby král český z boje utíkal. Za mnou, kdo chce se mnou umřít!“ I dal koně svého přivázati ke koňům dvou rytířův udatných a tak hnál se do nejhustšího davu nepřátel, Čechové za ním jako krupobití. Celé řady lehly jejich mečem. Konečně byli přčetnými nepřátely obklíčeni a zahynuli hrdinsky bojujíce. Padlo padesáte pánův a rytířů českých, mezi nimi i král Jan, jako rytíř beze strachu.

Po bitvě vítězné anglický král objal syna a zvolal: „Synu statečný, zachoval jsi se v pravdě po rytířsku a ukázal jsi se hodným koruny!“ Od doby té černý princ byl postrachem vojska francouzského. Nástupce Filipova, krále *Jana Dobrého*, porazil v bitvě a zajal, ač měl proti sobě nepřitele pětikráte silnějšího. V míru potom ujednaném mezi Angličany a Francouzi odstoupena byla celá jižní a západní Francie Angličanům, kteří za správce těchto krajín dosadili černého prince. Tento vykonával nad krajínami zabranými vládu přísnou, čímž popudil myslí lidu francouzského proti sobě. Koruny královské, již statečností svou tak dobře si zasloužil, se nedočkal; nebo zemřel ještě za živobytí otcova.

Ježto po smrti jeho bojovnost Francouzů znovu se vzpružila, Angličané pozbývali krajiny po krajíně tak, že za vlády *Richarda II.*, syna černého prince, jen některá místa přímořská ostala Angličanům. Ale sváry, jež vznikly v rodě královském, byly Angličanům pobídkou k nové válce, v níž opanovali celou severní Francii.

Karel VII., panovník slabý a nečinný, pomýšlel již na útěk ze země. V této nouzi skromná dívka, *Johanna Orleanská*, spasila krále a říši.

3. Johanna Orleanská.

Nad horní Mósou (v Lotrinsku) rozkládá se vesnička *Domremy*; v ní narodila se *Johanna*, proslulá jako „*Panna Orleanská*“. Vypravování, v jaké tísní král se nachází a do jaké bídy vlast nepřátelskými Angličany byla uvržena, naplnila mysl dítěte velikou hořkostí. Když v tiché krajině ovce otce svého pásala, domnívala se, že slyší hlas archanděla Michala, an ji vyzývá, aby táhla do boje zachránit krále a dovedla ho ke korunovaci do Remeše. Když jednou vojskem vesnička byla přepadena a potom spálena, odhodlala se poslechnouti hlasu toho.

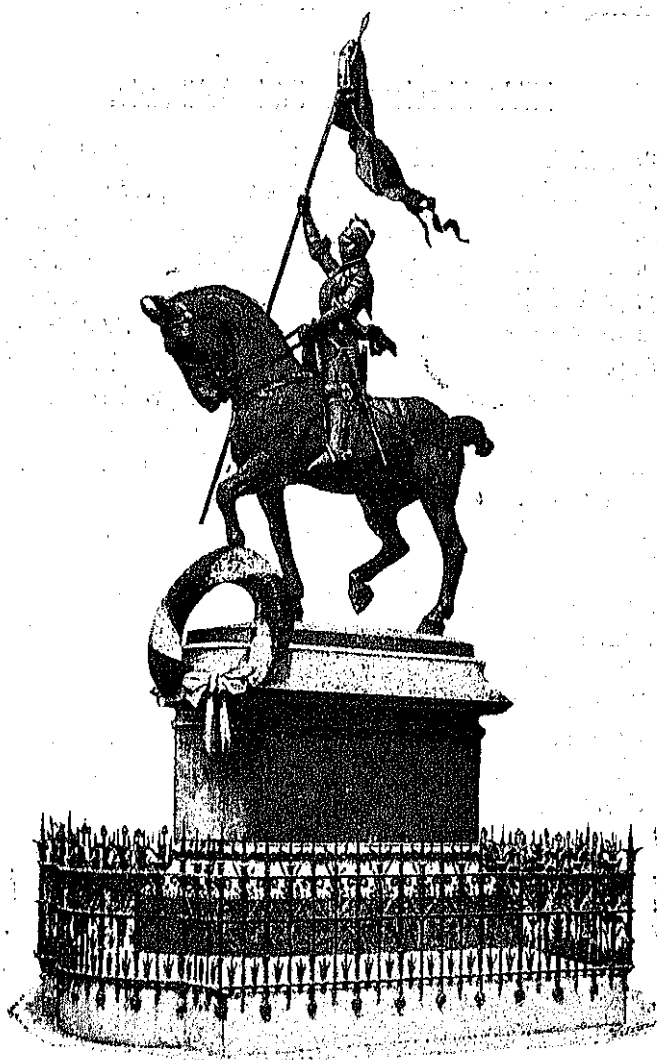
Bez vědomí rodičů odebrala se k veliteli blízké posádky a svěřila se mu se svým záměrem. Ten z počátku odmítal blouznivou dívku, ale vida její důvěru v Boha a zmužilost, poslal ji do tábora královského. Tam *Johanna* poznala krále, který v jednoduchém šatě stál uprostřed četného komonstva; ač ho nikdy před tím nebyla viděla, a promluvila k němu takto: „Jsem od Boha vyslána, abych tebe, pravého dědice Francie, uvedla do Remeše ke korunovaci!“ I uvěřil jí král a vojsku rozkázal, aby jí bylo poslušno.

Johanna v pancíř oděna a opásána jsouc mečem, který našla dle jejího udání ve chrámě, vedla za bílým praporem svým, obrazem panny Marie ozdobeným, malý hlouček francouzský do *Orleansa* (nad střední Loirou), který byl od nepřítelů obléhán. Odtud činila vítězné výpady proti Angličanům, kteří neobyčejným zjevem byli jako ochromeni, kdežto Francouzi s nadšením v boj se pouštěli; nebo pod praporem Panny Orleanské měli se za nepřemožitelné. Konečně Angličané od města byli zahnáni.

Potom *Panna Orleanská* odebrala se ke králi, který povzbuzen jejími hrdinskými skutky, v čelo vojska se postavil a, od ní provázen jsa, na *Remeš* táhl. Tam král byl slavně korunován. Po korunovaci *Johanna* padla králi k nohám a prosila ho, aby jí dovolil vrátiti se domů. Ale na žádost královu zůstala.

Brzy nastala pro *Johannu* doba zkoušek a utrpení. Bojujíc dále proti Angličanům jen s hloučkem malým byla od nich zajata a do *Rouena* (nad dolní Seinou) odvedena. Jak velice radovali se z toho Angličané, tak zase truchlili Francouzi nad neblahým osudem, který stihl *Johannu*, osvoboditelku Francie. Byla-li Francouzům zázračnou poselkyní boží, Angličané viděli v ní kacířku

a kouzelníci a postavili ji před soud. Panna Orleanská hájila se klidně a důstojně; pevně trvala na tom, že jednala pouze z vnuknutí vyššího, ale soudci prohlásili ji vinnou kacířství a odsoudili

Pomník Panny Orleanské v Paříži.

k smrti upálením. Krutý tento rozsudek vykonán byl dne 30. května r. 1431. na tržišti rouenském; popel její vhozen byl do Seiny, aby nezůstalo po ní památky.

Ale vojenský duch, vzbuzený dívkou nadšenou, neutuchl více ve Francii. Francouzi čím dále tím více převahy nabývali, krajinu po krajině Angličanům odníмали, až jim konečně nic více nezůstalo nežli Kalety (Calais) a ostrovy normanské.

XIV. Jihoslované. Pád Cařihradu.

Slované, kteří usídlili se na polouostrově balkánském, založili v nových sídlech dvě říše, *bulharskou* na východě, *srbskou* na západě.

Bulhaři byli původně národ čudský, ale podmanivše si Slovany nad dolním Dunajem splynuli s nimi v jediný národ slovanský, jenž sluje bulharským. Velikého rozkvětu došla říše jejich za cíře *Simeona* (na poč. 10. stol.). Cár sám skládal knihy slovanské pro pokřesťený lid svůj a přijímal s radostí slovanské kněze, vyhnané z říše Svatoplukovy. Avšak i proti sousedům byla říše bulharská za něho mocná; neb Řeky donutil dvakráte k míru, jímž zvláště obchod bulharský došel značného rozšíření. Než po jeho smrti Bulhary staly se jevištěm krutých válek s Řeky, kteří na konec vyvrátili říši bulharskou za císaře Basilia, odtud Bulharobijce nazvaného (poč. 11. stol.).

Rozptýlené kmeny *srbské* v jednu říši spojil Štěpán Nemanja (v pol. 12. stol.). Nejslavnější z rodu jeho byl *Štěpán Dušan Silný* (1335—56). Šťastnými válkami proti Řekům dobyl Makedonie, Thessalie, Albanie a části vlastního Řecka. Bulhary a Bosna závisely na něm, Cařihrad se před ním třásl. Jsa na vrcholu slávy dal se korunovati ca cíře srbského, řeckého a bulharského a syna svého Uroše prohlásil za krále. Aby i církev srbská od Řeků byla nezávislá, vyhlásil arcibiskupa v albanské Pěči (Ipeku) za patriarchu. Proslul i slavným zákonníkem, který vydal pro země své. Dušan spřátelil se i s naším Karlem IV., který těšil se z toho, že oběma jest společný „vznešený a ušlechtilý jazyk slovanský“. Chtěje slabou říši byzantskou vyvrátiti a položiti hráz proti Turkům Evropské hrozcím vypravil se proti Cařihradu; ale na cestě překvapen byl náhlou smrtí.

Dušan pochybil, že říši rozdělením v osm náměstnictví se slabil. Toho použili Turci a učinili Srby brzy potom poplatnými. Když kníže *Lazar* povstal pro svobodu země, poražen byl a pobit od Turků na *Kosově poli* (r. 1389.). Srbsko ostalo poplatným Turkům, kteří i připravili pád říše novobulharské, jejíž poslední cíř Šišman zahynul ve válce.

Sultán *Bajazet* ohrožoval samý Cařihrad, an tu náhle proti němu povstal nový nepřítel. Byl to *Timur Lenk*, vůdce Mongolů, který s obrovským vojskem do Malé Asie byl pronikl. U *Angory* (r. 1402.) setkal se s ním Bajazet, avšak byl v hrozné bitvě poražen a zajat. Snadno mohli Turci tehdež vypuzeni býti z Evropy. Ale císař řecký z nenávisti proti Srbům a Bulharům podporoval syny Bajazetovy a tak říše turecká brzy opět se zotavila.

Císařové řečtí špatného za to dočkali se vděku. Turci za *Mohameda II.* vzali Byzantským všecky krajiny až na Cařihrad; konečně r. 1453. obklíčil sultán i Cařihrad s vojskem velikým. Císař Konstantin XI. byl šlechtný a udatný panovník, ale nemohl dlouho odpírati s malým vojskem tak hroznému nepříteli. Po 14 dní hájil města statečně. Avšak když po opětovaných útocích janičáři hradby města slezli, vrhl se, bojuje jako lev, do seči nejtužší a hrdinně padl v boji. Sultán vjel potom do Cařihradu, jež si za sídlo obral, slavný chrám Sofie v mešitu obrátiv.

Brzy potom Srbsko, Bosna i Hercegovina připojeny byly k panství tureckému. Svobodnými zůstali toliko Srbové v knížectví černohorském a republice dubrovnické.

XV. Objevy zámořské. Humanism.

1. Objevy zámořské.

I.

Výboji tureckými poklesl obchod s Indii, z něhož dosud pouze Benátčané bohatli. Syn krále portugalského Jana I., *Jindřich Plavec*, dovedl nadchnouti Portugalce pro výpravy zámořské, které nebyly nesnadny od doby, co prostřednictvím Arabů plavci evrópští seznámili se s kompasem. Vysílaje lodi na výzkumy, způsobil, že objevena byla *Madeira* (r. 1419. po Kr.). Les, který pokrýval ostrov, byl zapálen a hořel prý po sedm let. Osadníci, jež Jindřich vyslal na ostrov, osázeli popelem dobře zhnojenou půdu vinnou révou a cukrovou třtinou, jež znamenitě na ostrově se dařily.

První tento úspěch vzpružil odvahu Jindřichovu; na nových výpravách plavci portugalští dostali se až k *pobřeží guinejskému*, odkudž přivezli hojně zlata a slonoviny. Za krále *Jana II.* doplul odvážný *Bartoloměj Dias* až k jihu Afriky a nazval mys tamní pro bouře mysem bouřlivým, který však král, maje jistou naději, že se odtud cesta do Indie nalezne, pojmenoval „mysem dobré naděje“.

Křištof Kolumbus.

Dobrou toužil v Portugalsku muž, jménem *Křištof Kolumbus*. Narodil se (r. 1450.) v *Janově* jako syn chudého soukenníka. Jsa ještě chlapcem jevil velikou zálibu pro počtářství a námořnictví. Záhy vstoupil do služeb plaveckých a vyznamenal se při hojných nebezpečích odvahou a duchapřítomností. Zkoumáním jeho vzbudila v něm přesvědčení, že cestou západní možno jest dojít rovněž Indie. I prosil krále Jana, aby mu byl nápomocen k také výpravě, ale žádost jeho byla odmítnuta. Proto obrátil se o pomoc ku dvoru španělskému.

Po dlouhém váhání naklonila se k němu královna *Isabella* a vystrojila mu tři lodi, s nimiž Kolumbus vyplul dne 3. srpna r. 1492. z přístavu palosského (vých. od ústí ř. Guadiany). Dokud se plulo po známých vodách, plavci byli veselé mysli; ale když po kolik neděl neviděli než nebe a vodu a stále hnání byli k západu nevědouce kam, tu pojímal strach i nejzmužilejší. Konečně ukázaly se známky blízké pevniny. Po vodě plynuly čerstvé rostliny, rákosí, prkénka, hál vyřezávaná byla vylovena. Dne 12. října v noci přistali k zemi a, když se rozednilo, viděli plavci před sebou krásný ostrov. Kolumbus první naň vstoupil v šatě svátečním drže v ruce křouhev kastilskou. S udivením pohlíželi ostrované na Španěly a tito zase divili se obyvatelům, kteří byli pleti rudé, chodili nazí a mluvili řečí nelahodnou. Ostrov zvali Guanahani, Kolumbus však jej přezval v *San Salvador* (ostrov sv. Spasitele); nyní sluje Watlingsův. Odtud dále v plavbě přistal na ostrovech *Kubě* a *Haiti*, načež vrátil se do Španěl, kdež s velikou slávou byl přijat.

Na druhé své výpravě (r. 1493.) Kolumbus objevil ostrovy *Portorico* a *Jamaiku* a vrátil se teprve po třech letech do Evropy.

II.

Objevy Španělů ponoukaly Portugalce k novým pokusům, aby došli veleběné pro bohatství Indie. Se čtyřmi lodmi *Vasco di Gama*

vypravil se (r. 1497.) na cestu, na níž po desítměsíční plavbě přistal v přístavu *kalikutském* (na pobřeží malabarském). I divili se Portugalci kvetoucímu blahobytu Indie.

Téhož roku, kdy Portugalci přistali v Indii, podnikl Kolumbus třetí výpravu, na níž objevil ostrov *Trinidad* a pevninu při ústí *Orinoka*. Ale byl osočen závistníky u dvorů španělského; proto král Ferdinand vyslal do zemí nově objevených *Bobadillu*, aby žaloby proti Kolumbovi vznesené na místě vyšetřil. Ten však proti všemu právu svázal jej v pouta a poslal do Evropy. Velitel lodí chtěl Kolumbovi sejmouti pouta, ale slavný objevitel toho nepřipustil; chtěl vstoupiti do Španěl jako zločinec spoutaný. S rozhořčeností lid španělský vyslechl zprávu o osudu, který Kolumba stihl. Když král a královna nabyli přesvědčení, že vše bylo pouhou pomluvou, přijali ho na milost a odvolali Bobadillu.

Kolumbus vypravil se ještě na jednu, čtvrtou výpravu, na níž přistal na východním pobřeží *Ameriky střední*. Nemocen vrátil se do Španěl, kdež již r. 1506. ve Valladolidu (v počtci středního Duera) hořem nad nevděkem zemřel.

Kolumbus nevěděl, že objevil nový díl světa, nýbrž domníval se, že došel východního břehu Asie. Ovoce velikého svého činu nesklidil, neboť ani jména nedostalo se novému dílu světa dle objevitele. *Amerigo Vespucci* z Florencie (nad středním Arnem), zeměpisec slavný, navštívil nově objevené země a popsal je ve spisu, který došel obliby obecné tak, že dle spisovatele země ty Amerikou byly přezvány.

Objevy Kolumbovy doplněny byly v době potomní novými výpravami, jež z Evropy do nového dílu světa se podnikaly. *Ferdinand Cortez* objevil *Mejiko* (r. 1519. po Kr.) a vyvrátil tamní říši domácí jen s malým hloučkem vojáků. Dobou tou Portugalec *Ferdinand Magellan*, který byl ve službách španělských, plavil se kolem východního břehu Ameriky jižní a vjel průlivem dle něho nazvaným do *Velikého oceánu*, který, nezakusiv náhodou žádné bouře, nazval Tichým. Odtud plavil se k ostrovům Filipovým, kdež byl v boji zabit; jeho průvodci vrátili se potom do Evropy a vykonali první kolem světa plavbu.

Všecky posud objevené země neuspokojily lakoty Španělů; ještě nebyla nalezena země *el dorado*, v níž mělo býti dle pověstí na místě kamení zlato. Kdykoliv s neslýchanou ukrutností dobrodruhové španělští vydírali domorodce, ukazovali jim nešťastníci k jihu. Tam obrátil se (r. 1532. po Kr.) *František Pizarro* s několika sty dobrodruhy a dobyl *Peru*; odtud Španělové zmocnili se

Chili. Východní břehy Ameriky jižní byli již dříve opanovali *Portugalci* a nazvali zemi *Brasilii* od krásného dřeva barvířského, jež vyhlíželo jako žhavý uhl (brasil).

2. Nálezy středověké. Humanism.

Značné důležitosti pro duševní a hmotný rozvoj společnosti evropské byly tři nálezy středověké, totiž nález prachu střelného, papíru hadrového a knihtiskařství.

Prach střelný jest původem nález asijský, který přenesli Arabové do Evropy. Pověst označuje nálezcem německého františkána *Bertholda Schwarze*. Kdysi mísil, ježto rád zabýval se lučbou, ledek, uhlí a síru v hmoždíři a pokryl jej kamenem. Náhodou smíšenina se vzňala a vyhodila kámen. Tím připadl prý na myšlénku užití prachu k metání střel ze strojů hmoždířům podobných; myšlénka uvedena byla ve skutek a první stroje metací měly podobu i jméno *hmoždířův*.

Později zhotovovány byly i menší hmoždíře, jež se mohly bez obtíží přenášeti; z těch vyvinuly se *pušky*. Těžké stroje metací zvaly se *děla*.

Upotřebením střelného prachu ve válce, jemuž neodolala žádná zeď hradní a žádný pancíř, způsobilo, že rytířstvo pozbylo veškerého významu, a zase pěchota přišla k platnosti; později dělostřelstvo ve válce rozhodovalo. Přejít ve způsobu válčení jeví se již za válek husitských.

Za staré doby psávalo se na slepených blanách egyptské bahní rostliny *papíru*. Když se látky této nedostávalo, užilo se pergamentu, který zhotovoval se z kůže prvně v maloasijském městě Pergamě. Ježto pergament byl příliš drahý a psaní na něm bylo velmi pracné, mohli jen bohatí lidé knihy si opatřovati; nejvíce knih bylo v klášterech, ježto mniši pilně se zabývali opisováním knih. Lacinějšími staly se knihy teprve od doby, kdy počal se papír vyráběti z hadrů lněných (ve 14. století).

Rychlé rozmnožování knih umožnil teprve nález *knihtiskařství*. Za středověku vyřezávaly se obrazy svatých, modlitbičky a karty do desk dřevěných a otiskovaly se; byla to práce zdoluhavá a namáhavá. Tu připadl *Jan Guttenberg* z Mohuče (r. 1440. po Kr.) na myšlénku řezati ze dřeva literky jednotlivé, pohyblivé, ve slova skládati a tak knihy sázeti. Spojil se, nemaje dosti peněz, se zlatníkem *Janem Fustem* k provedení svého nálezu a společnou prací vydali (r. 1455. po Kr.) první tištěnou knihu, latinskou bibli. Ale

Ukázka prvotisku kroniky Trójské.

zištný Fust, znepráteliv se s Guttenbergem, pohnal ho k soudu a připravil o všechno nářadí; sám však v tisku pokračoval maje za společníka Petra Schöffra, dobrého písaře. Z Němec umění to záhy rozšířilo se do sousedních zemí. V Čechách byla první knihtiskárna

v Plzni, kde tištěna byla Trójanská kronika (r. 1467. po Kr.) jako první kniha česká.

Ku konci středověku v žádné zemi nebylo tolik příležitosti zabývat se vědami a uměními, jako v Itálii, kde tolik měst průmyslem a obchodem kvetlo, kde tolik bylo zbytků dřívější slávy. Učenci a básníci italsí se zálibou oddávali se studiu starých spisovatelů římských a po pádu Cařihradu též řeckých; nadšení, jež pro studia klassická vzbudili tito horlitelé, šířilo se později i do ostatních zemí evropských. Též stavitelství doby té řídilo se v mnohém dle zbytků starořímských staveb. Této snaze zvelebiti lidstvo na základě krásných věd a umění říká se *humanism*.

Objevy zámořskými, nálezy středověkými a humanismem připravena byla půda *věku novému*.

Rod habsburský.

(Jména, proloženým písmem vytištěná, značí krále německé.)

Rudolf I. † r. 1291.

Albrecht I. † r. 1308.	Rudolf II. † r. 1290.	Guta, manžel. Václav II., král český.
Rudolf III. král český † r. 1307.	Leopold † r. 1336.	Jan (Parricida).
Fridrich III. Sličný † r. 1330.	Albrecht II. † r. 1358.	
Rudolf IV. † r. 1365.	Albrecht III. zakladatel linie albertovské † r. 1395.	Leopold III. zakladatel linie leopoldovské † r. 1386.
	Albrecht IV. † r. 1404.	Arnošt † r. 1424. zakl. linie štyrské
	Albrecht V., jakožto král II. † r. 1439. manž. Alžběta lucemburská	Fridrich III. (IV.) † r. 1493. Sigmund † r. 1496.
	Ladislav Pohrobek † r. 1457.	Maximilian I. † r. 1519.

Rod Lucemburků.

Cisák Jindřich VII.

+ r. 1313.

Jan

+ r. 1346.

manželka

Alžběta Přemyslovna

Karel I. (IV.)

1346 (1347)—1378.

Jan,

markrabí moravský

Václav

Lucemburský

Václav IV. (I)

1378. (1410)—1419.

Sigmund

+ r. 1437.

Jan, kníže zhořelecký

+ r. 1396.

Jošt

+ r. 1411.

Jan

Prokop

Alžběta,

manželka císaře Albrechta II. habsburského

Ladislav Pohrobek

+ r. 1457.

Alžběta,

manželka Kazimíra polského

Vladislav II.,

král český a uherský

1471—1516

Obsah.

Strana

Doba první: Od zániknutí západní říše římské do válek
křížových (od r. 476.—1096. po Kr.).

I. Germáni. Říše východořímská	1
1. Germáni	1
2. Theodorich, král ostrogótský	2
3. Císař Justinian	3
4. Alboin, král langobardský	5
5. Chlodvík, zakladatel říše franské	6
6. Frankové. Karel Martel a Pipín Krátký	7
II Slované. Čechové	9
1. Slované	9
2. Čechové. Samo	10
3. Krok. Libuše. Přemysl	12
III. Mohamed. Kalifát arabský	16
IV. Karel Veliký (768—814)	18
V. Říše velkomoravská	19
1. Rostislav. Cyrill a Metoděj	19
2. Svatopluk, kníže velkomoravský	20
VI. Alfred Veliký. Normané	23
VII. Císařové saští a franští	24
1. Jindřich I. saský. Kníže Václav	24
2. Otto I. Boleslav I.	27
3. Otto II. a III. Sv. Vojtěch	28
4. Boleslav Chrabrý	30
5. Vladimír Veliký	32
6. Jindřich III. Břetislav	33
7. Jindřich IV. (1056—1106) Řehoř VII.	34

Doba druhá: Doba válek křížových (od r. 1096.—1270. po Kr.).

VIII. Války křížové. Císařové hohenštaufští	37
1. Svět křesťanský a kalifát	37
2. První výprava křížová. Bohumír bouillonský	38
3. Lothar VII. Konrád III. hohenštaufský	40
4. Fridrich I. Rudovous. Vladislav II.	41
5. Druhá a třetí výprava křížová. Richard Lvi srdce	43

	Strana
6. Papež Innocenc III. Čtvrtá a pátá výprava křížová	44
7. Následky válek křížových	45
8. Církevní stavby středověké. Stoh arabský	47
9. Václav I. Mongolové	52
10. Přemysl Otakar II. (1253—1278)	55

Doba třetí: Od ukončení výprav křížových do objevení
Ameriky (od r. 1270.—1492. po Kr.).

IX. Rudolf habsburský (1273—1291)	57
X. Poslední Přemyslovci	58
1. Václav II.	58
2. Václav III. Albrecht I.	60
XI. Panovníci lucemburští	61
1. Jan lucemburský	61
2. Karel IV. (1346—1378)	62
3. Vratevníci Karlovi (v Rakousích, Polsku a Uhrách)	68
4. Václav IV. (1378—1419)	69
5. Války husitské	71
a) Jan Hus	71
b) Jan Žižka	72
c) Prokop Holý	74
XII. Doba Jiřího Poděbradského	75
1. Jiří Poděbradský	75
2. Matiaš Korvinus	76
3. Vladislav II.	77
XIII. Děje španělské, anglické a francouzské	79
1. Ruy Diaz (Cid)	79
2. Eduard, černý princ	80
3. Johanna Orleanská	82
XIV. Jihoslované. Pád Cařihradu	84
XV. Objevy zámořské. Humanism	85
1. Objevy zámořské	85
2. Nálezy středověké. Humanism.	88
Rod habsburský	91
Rod lucemburský	92